

თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტი

თეიმურაზ უკლება

„ახალგაზრდა სპორტსმენების ეთიკური სწავლებისა და აღზრდის პროგრამის
შემუშავება და დანერგვა დოპინგის გამოყენებასთან ბრძოლის მიზნით“

დისერტაცია

მედიცინის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

თბილისი 2024

ნაშრომი შესრულებულია თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტში

სამეცნიერო ხელმძღვანელები:

აკადემიკოსი რამაზ შენგელია - მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

პავლე კასრაძე - მედიცინის აკადემიური დოქტორი, პროფესორი

ექსპერტები:

გივი ჯავაშვილი - თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტის პროფესორი, ბიოეთიკის ეროვნული საბჭოს თავმჯდომარე, მედიცინის აკადემიური დოქტორი.

ელზა თათარაძე - თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტის სპორტული მედიცინის დეპარტამენტის ასისტენტ-პროფესორი, მედიცინის აკადემიური დოქტორი.

ქეთევან ბერიძე - საქართველოს ფიზიკური აღზრდისა და სპორტის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, მედიცინის აკადემიური დოქტორი.

დისერტაციის წინასწარი განხილვა (აპრობაცია) შედგა თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტის სამედიცინო-ჰუმანიტარული მიმართულების (მედიცინის ისტორიის, ბიოეთიკის და კლინიკური ფსიქოლოგიის დეპარტამენტები) და საქართველოს სპორტული მედიცინის ასოციაციის გაერთიანებულ სხდომაზე (15:00 სთ. 25.01.2024)

დისერტაციის გაცნობა შესაძლებელია თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში (ვაჟა-ფშაველას გამზ. #29)

დისერტაციის დაცვა შედგება 2024 წლის 24 აპრილს თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტის ადმინისტრაციული კორპუსის I სართულზე, სადისერტაციო დარბაზში (ვაჟა-ფშაველას გამზირი 33)

Tbilisi State Medical University

Teimuraz Ukleba

“Development and implementation of a program for ethical education and upbringing of young athletes in order to combat doping”

Thesis

To obtain the academic degree of Doctor of Medicine

Tbilisi 2024

The scientific study was performed at Tbilisi State Medical University

Scientific Advisers:

Academician Ramaz Shengelia - Doctor of Medical Sciences, Professor

Pavle Kasradze – Academic Doctor of Medicine, professor

Experts:

Givi Javashvili - Professor of Tbilisi State Medical University, Chairman of the National Council of Bioethics, academic doctor of medicine.

Elsa Tataradze - assistant professor of the Sports Medicine Department of Tbilisi State Medical University, academic doctor of medicine.

Ketevan Beridze - associate professor of the Georgian State Teaching University of Physical Education and Sports, academic doctor of medicine.

The preliminary review (approbation) of the thesis took place at the joint meeting of Tbilisi State Medical University's Medical-Humanitarian Department (Departments of History of Medicine, Bioethics and Clinical Psychology) and Georgian Sports Medicine Association (3:00 p.m. 25.01.2024)

The thesis can be viewed in the library of Tbilisi State Medical University (Vazha-Pshavela Ave. #29)

The defense of the thesis will be held on April 24, 2024, on the 1st floor of the administrative building of Tbilisi State Medical University, in the dissertation hall (33 Vazha-Pshavela Ave.)

სარჩევი

1. შესავალი	7
1.1 კვლევის აქტუალობა და სამეცნიერო სიახლე	13
1.2 კვლევის მიზანი და ამოცანები	13
2. მეთოდოლოგია	15
3. სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა	19
4. რაოდენობრივი კვლევა	29
4.1 ზოგადი ინფორმაცია	29
4.2 დამოკიდებულება აკრძალული ნივთიერებების მიმართ - პიროვნული ფაქტორი	37
4.3 დამოკიდებულება აკრძალული ნივთიერებების მიმართ - გარე ფაქტორები	46
4.4 ელიტურ სპორტსმენტა ფაქტორი	46
4.5 გამოცდილება და დამოკიდებულება დოპინგ-ტესტირების მიმართ	47
4.6 დამოკიდებულება დამარცხების მიმართ	56
4.7 თერაპიული გამპყენების გამონაკლისი	57
5. ეთიკის ასპექტები და ღირებულებითი ორიენტაციები	64
6. სპორტსმენტა ცნობიერების ამაღლება - ეფექტური გზა დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლაში	70
7. სპორტსმენტა დამოკიდებულება დოპინგის მიმართ - კვლევის მეორე ფაზა	77
7.1 დოპინგის, როგორც გამოწვევის ზოგადი აღქმა	77
7.2 სპორტსმენტა ინფორმირებულობა აკრძალულ ნივთიერებათა სიის შესახებ	79
7.3 სპორტსმენტა ინფორმირებულობა ანტიდოპინგური წესებისა და სანქციების შესახებ	82

7.4 სპორტსმენთა დამოკიდებულება დოპინგ-ტესტირების პროცედურების მიმართ	84
7.5 კვებითი დანამატების აღქმა და მოხმარების ჩვევები	85
8. დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლის ძირითადი ბიოსოციალური და ეთიკური ასპექტები.	88
8.1 ნდობისა და პასუხისმგებლობის განაწილების მექანიზმები.	88
8.2 სპორტსმენთა სამედიცინო და ფსიქოლოგიური მხარდაჭერა	92
9. დასკვნა	95
10. ძირითადი მიგნებები და რეკომენდაციები	97
11. გამოყენებული ლიტერატურა	105
12. რეზიუმე	110
13. დანართი N 1 კითხვარი	115
14. ნაშრომთა სია	129

1. შესავალი

დოპინგის გამოყენება უაღრესად მწვავე და მზარდი პრობლემაა საერთაშორისო მასშტაბით, რაც ანტიდოპინგური პოლიტიკის, საგანმანათლებლო პროგრამებისა თუ პრევენციული ღონისძიებებისადმი უფრო და უფრო მეტ ინტერესს იწვევს (1)

დოპინგის გამოყენება ეწინააღმდეგება სპორტის არსს, სამართლიანი თამაშის იდეასა თუ სპორტის ფუნდამენტურ ღირებულებებს, რომლებიც უაღრესად აქტუალურია არა მხოლოდ სპორტის, არამედ მთელი საზოგადოებისათვის და, რომელთა საყოველთაო განვითარებაში, განსაკუთრებით, მომავალი თაობების აღზრდის თვალსაზრისით, სწორედ სპორტს შეუძლია მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანა: ჯანმრთელობა, სამართლიანობა, თანასწორობა, დისციპლინა, გუნდურობა, ტოლერანტობა, ინკლუზიურობა, გულმოდგინება, პატივისცემა და სხვა. (2) დოპინგთან ასოცირებული გამოწვევები ბევრი სხვა ასპექტივაც სცდება სპორტის ფარგლებს.

მეტად დიდია ცდუნება ახვიდე კვარცხლბეკის უმაღლეს საფეხურზე და გახდე ყველაზე ძლიერი, სწრაფი, ამტანი, ტექნიკური და ჭკვიანი სპორტსმენი - ოლიმპიური ჩემპიონი ან მსოფლიო ჩემპიონი, საკმარისი ფიზიკური მომზადების გარეშე დოპინგის გამოყენებით, რაც მას ჯანმრთელობის გაუარესების, ზოგჯერ კი სიცოცხლის ფასად დაუჯდეს.

დოპინგის მოხმარებას შეცდომაში შეჰყავს არა მხოლოდ კონკურენტები, არამედ მაყურებელი, სპორტთან დაკავშირებული ორგანიზაციები, სპონსორები (მათ შორის, სახელმწიფო) და ა.შ., რაც მათთვის როგორც ინსტიტუციურ, ისე - პიროვნულ დონეზე, სხვადასხვა ასპექტით, მნიშვნელოვან დამაზარალებელ შედეგებს უკავშირდება.

დოპინგის გამოყენებისა და მის წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხებზე ინტენსიურად მუშაობს არა მარტო საერთაშორისო სპორტული ორგანიზაციები, როგორცაა: საერთაშორისო ოლიმპიური კომიტეტი (IOC), მსოფლიო ანტიდოპინგური სააგენტო (WADA), საერთაშორისო პარალიმპიური კომიტეტი (IPC), საერთაშორისო ტესტირების სააგენტო (ITA), სპორტის საერთაშორისო ფედერაციები, ასევე ეროვნული და რეგიონალური ანტიდოპინგური

ორგანიზაციები, არამედ მასში ჩართულია გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის დარგში (UNESCO) „სპორტში დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლის კონვენციის“ და ევროპის საბჭო „დოპინგსაწინააღმდეგო კონვენციის“ სახით.

2005 წლის 19 ოქტომბერს პარიზში მიღებული ოლიმპიური ქარტია და სპორტში დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლის საერთაშორისო კონვენცია („UNESCO-ს კონვენცია“) ორივე აღიარებს დოპინგის პრევენციას და სპორტში დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლას, როგორც საერთაშორისო ოლიმპიური კომიტეტისა და UNESCO-ს მისიის გადამწყვეტ ნაწილს და ასევე მსოფლიო ანტიდოპინგური კოდექსის (WADC) ფუნდამენტურ როლს.

მსოფლიო ანტიდოპინგური კოდექსისა (WADC) და მსოფლიო ანტიდოპინგური პროგრამის მიზნებია:

- დაიცვას სპორტსმენების ფუნდამენტური უფლება;
- უზრუნველყოს დოპინგისგან თავისუფალ სპორტში მონაწილეობა;
- ხელი შეუწყოს ჯანმრთელობას;
- სამართლიანობასა და თანასწორობას მსოფლიოს მასშტაბით;
- უზრუნველყოს ჰარმონიული, კოორდინირებული და ეფექტური ანტიდოპინგური პროგრამების განხორციელება საერთაშორისო და ადგილობრივ დონეზე დოპინგის გამოყენების პრევენციის მიზნით.

ეროვნულ დონეზე დოპინგის თემის აქტუალობის სასარგებლოდ მეტყველებს როგორც სპორტსმენტა მიერ დოპინგის მოხმარების სტატისტიკა, ისე, სახელმწიფოს მხრიდან გამოჩენილი განსაკუთრებული ყურადღება აღნიშნული საკითხის მიმართ:

2010-2021 წლებში, დოპინგის მოხმარების გამო, სანქცირებული იყო 42 საქართველოს სახელით მოასპარეზე სპორტსმენი. მათ შორის არიან 2012 წლის ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ვერცხლის მედალის მფლობელი თავისუფალ ჭიდაობაში და 2018 წელს ბერძნულ-რომაულ ჭიდაობაში ევროპის ჩემპიონატის ბრინჯაოს მედალოსანი. ასევე, აღსანიშნავია, რომ დოპინგის გამოყენების გამო, 2021 წლის ტოკიოს ოლიმპიური თამაშებიდან მოიხსნა საქართველოს ოლიმპიური ნაკრების წევრი მძლეოსნობაში და სანქციად განესაზღვრა რვაწლიანი დისკვალიფიკაცია (3)

ბოლო 2 წლის განმავლობაში გაიზარდა აკრძალულ ნივთიერებათა მოხმარების დიაპაზონი. ტესტირების შედეგად ქართველ სპორტსმენტთა სინჯებში აღმოჩენილ იქნა ისეთი აკრძალული ნივთიერებები, რომლებიც ადრე არასოდეს გამოუყენებიათ. როგორცაა ანაბოლური აგენტები: beta-2 აგონისტი კლენბუტეროლი (ერთი შემთხვევა, 3 წლიანი დისკვალიფიკაცია), ანდროგენული რეცეპტორების სელექციური მოდულატორები (ლიგენდროლი ერთი შემთხვევა და ოსტარინი ექვსი შემთხვევა), ასევე, სტიმულატორი MDMA, (methylenedioxymethamphetamine), „ექსტაზი“, 3 თვიანი დისკვალიფიკაცია (4).

ჯერ კიდევ 2003 წელს საქართველოს პარლამენტმა განახორციელა ევროპის საბჭოს 1989 წლის “დოპინგსაწინააღმდეგო კონვენციის“ რატიფიკაცია, ხოლო, 2009 წელს იგი პრეზიდენტის ხელმოწერით შეუერთდა იუნესკოს 2005 წლის საერთაშორისო კონვენციას „სპორტში დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“.

2015 წლის 13 მარტს შედგა „საქართველოში დოპინგსაწინააღმდეგო პოლიტიკის განვითარებისა და სამართლებრივი მექანიზმების ჩამოყალიბების აუცილებლობის დასაბუთების“ პოლიტიკის მემორანდუმი, რომელიც საქართველოს სპორტისა და ახალგაზრდობის საქმეთა სამინისტრომ მოამზადა.

იგივე უწყებამ, 2015 წლის 1 მაისის # 01/446 ბრძანებით, საქართველოში დოპინგსაწინააღმდეგო პოლიტიკის განვითარებისა და სამართლებრივი მექანიზმების ჩამოყალიბების ხელშეწყობის მიზნით, ექსპერტთა სამუშაო ჯგუფი შექმნა, ხოლო, ამ უკანასკნელმა, 2015 წლის 2 სექტემბერს 2016-2020 წლებისთვის, საქართველოს დოპინგსაწინააღმდეგო სტრატეგია შეიმუშავა.

საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 11 თებერვლის N42 დადგენილების საფუძველზე შეიქმნა "სპორტის მთლიანობის დაცვის უწყებათაშორისი კომისია", რომლის პრეამბულა ასე ჟღერდა:

„საქართველოს მთავრობის სტრუქტურის, უფლებამოსილებისა და საქმიანობის წესის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-5 მუხლის „ე“ ქვეპუნქტისა და 29-ე მუხლის შესაბამისად, საქართველოში სპორტული შეჯიბრებების მანიპულაციებისა და თამაშების გარიგების, ასევე, სპორტში ძალადობისა და დოპინგის გამოყენების წინააღმდეგ კოორდინირებული ბრძოლისა და შესაბამისი

საერთაშორისო კონვენციების დანერგვის უზრუნველყოფის მიზნით, შეიქმნას სპორტის მთლიანობის დაცვის უწყებათაშორისი კომისია”.

კომისია ასრულებს ეროვნული პლატფორმის ფუნქციას და, შესაბამისად,, ახორციელებს საქართველოში არსებული პრობლემების შესწავლასა და შესაბამისი დასკვნების შემუშავებას. ის ეყრდნობა შემდეგ საერთაშორისო საპროგრამო დოკუმენტებს:

- ევროპის საბჭოს 1989 წლის დოპინგსაწინააღმდეგო კონვენციას „სპორტში დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ (5);
- იუნესკოს 2005 წლის საერთაშორისო კონვენციას „სპორტული შეჯიბრებების მანიპულაციების შესახებ“ (6);
- ევროპის საბჭოს 2014 წლის კონვენციას (7);
- ევროპის საბჭოს 2016 წლის კონვენციას „ფეხბურთის მატჩებსა და სხვა სპორტულ ღონისძიებებზე დაცულობის, უსაფრთხოებისა და მომსახურების ერთიანი მიდგომების შესახებ“ (8).

საქართველოში 2006 წლიდან ფუნქციობს საქართველოს ეროვნული ანტიდოპინგური სააგენტო (სადს), რომელიც მსოფლიო ანტიდოპინგური ორგანიზაციის და საქართველოს მთავრობის მიერ აღიარებულია, როგორც ორგანიზაცია, რომელიც, საერთაშორისო და ეროვნული რეგულაციების შესაბამისად, შეიმუშავებს და ახორციელებს ანტიდოპინგურ პროგრამებსა და ღონისძიებებს ეროვნულ დონეზე.

ანტიდოპინგური პროგრამების დანიშნულებაა შეინარჩუნოს ღირებულებები, რომლებიც წარმოადგენენ სპორტის ორგანულ ნაწილს. ამ ორგანულ ნაწილს ხშირად მოიხსენიებენ როგორც “სპორტის სულს”. დოპინგი მთელი თავისი არსით სპორტის სულის აბსოლუტური ანტაგონისტია.

ოლიმპიზმის დედაარსია; კაცობრიობის მისწრაფება უპირატესობისაკენ თითოეული ინდივიდუუმის ბუნებრივი ტალანტების სრულყოფის მეშვეობით, სწორედ რომ პატიოსანი თამაშის წინაპირობაა. სპორტის სული ადამიანის სულიერი სამყაროს, სხეულისა და გონების ზეიმია; იგი აირეკლება ფასეულობებში, რომლებიც თან ახლავს სპორტს, მათ შორისაა:

- ეთიკა, სამართლიანი თამაში, პატიოსნება;

- ჯანმრთელობა;
- უზადლო შესრულება;
- ხასიათი და განათლება;
- გართობა და სიხარული;
- გუნდური თამაში;
- ერთგულება და პასუხისმგებლობა;
- წესებისა და კანონებისადმი პატივისცემა;
- საკუთარი თავის და სხვა მონაწილეების პატივისცემა;
- ვაჟკაცობა;
- ერთობა და სოლიდარობა.

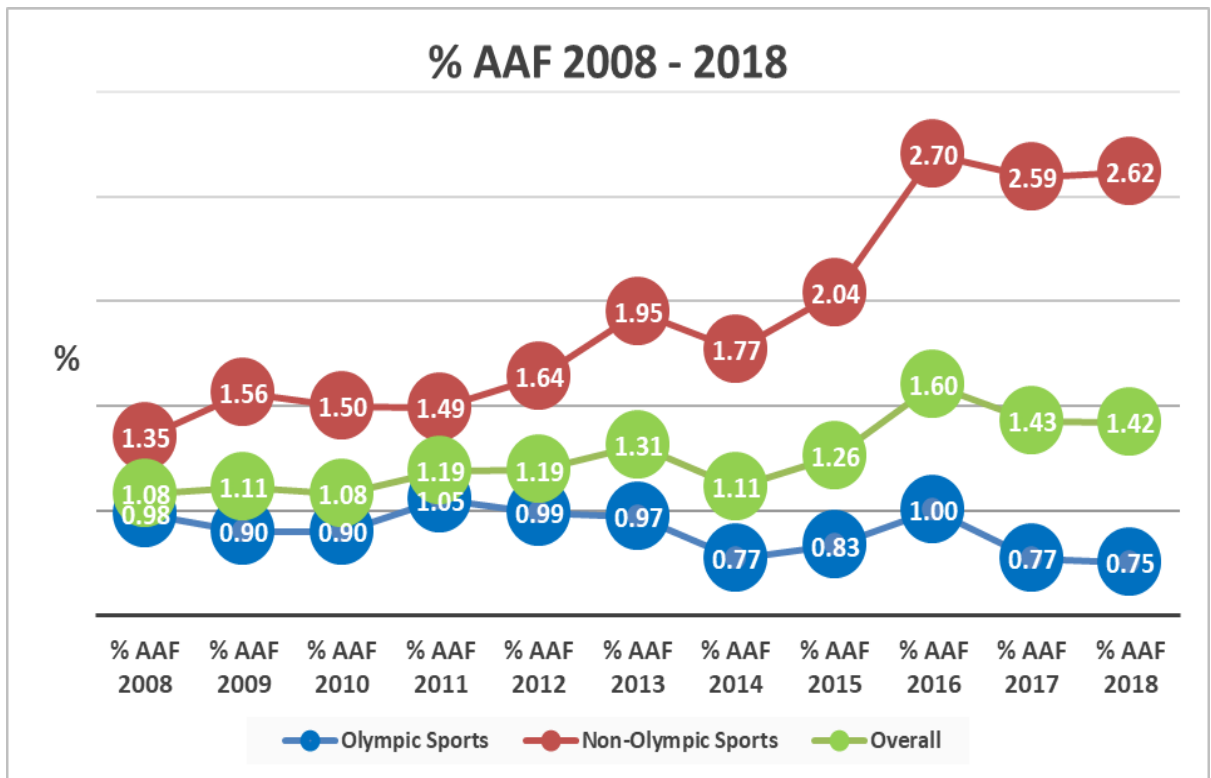
სადს-ი პასუხისმგებელია დოპინგ-კონტროლის ყველა ასპექტის ჩატარებაზე. დოპინგის კონტროლის ან ანტიდოპინგური განათლების ნებისმიერი ასპექტი შეიძლება სადს-ის მიერ გადაეცეს დელეგირებულ მესამე მხარეს, თუმცა სადს-მა უნდა მოთხოვოს დელეგირებულ მესამე მხარეს - შეასრულოს ასეთი ასპექტები კოდექსის, საერთაშორისო სტანდარტებისა და თავისი ანტიდოპინგური წესების შესაბამისად. სადსი ყოველთვის რჩება სრული პასუხისმგებელი, რომ უზრუნველყოს ნებისმიერი დელეგირებული ასპექტის შესრულება კოდექსის შესაბამისად (9).

2023 წლის 5 აპრილს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო ცვლილებები საქართველოს კანონში „სპორტის შესახებ“: კანონს დაემატა „თავი VI¹. დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლა“.

დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლის ზოგადი საფუძვლების მიხედვით, საქართველოში დოპინგის პრევენცია და მის წინააღმდეგ ბრძოლა ხორციელდება ევროპის საბჭოს „დოპინგსაწინააღმდეგო კონვენციის“, „სპორტში დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ იუნესკოს საერთაშორისო კონვენციის, მსოფლიო ანტიდოპინგური კოდექსისა და მასთან დაკავშირებული საერთაშორისო სტანდარტების, საქართველოს ანტიდოპინგური წესების, სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და საქართველოს საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე აქტების საფუძველზე (10).

იქიდან გამომდინარე, რომ დოპინგი მრავალასპექტიან, კომპლექსურ პრობლემას წარმოადგენს, მის წინააღმდეგ ბრძოლა, როგორც ლოგიკის, ისე - საერთაშორისო გამცდილების მიხედვით, შეუძლებელია მარტივად, მხოლოდ აკრძალვებითა და სანქციებით შემოიფარგლოს. მსოფლიო ანტიდოპინგური სააგენტოს მიერ მნიშვნელოვნად გამკაცრებულმა, ზოგიერთი ანტიდოპინგური წესის დარღვევის გამო გაორმაგებულმა სანქციებმა, ანტიდოპინგური წესების დარღვევების რაოდენობა ვერ შეამცირა. პირიქით, მსოფლიო ანტიდოპინგური სააგენტოს მონაცემებით, 2018 წელს ანტიდოპინგური წესების დარღვევების რაოდენობამ 1.08% დან 1.42% მდე მოიმატა (11).

გრაფიკი 1 ანტიდოპინგური წესების დარღვევების დინამიკა 2010-2018

ამ ვითარებამ, მსოფლიო ანტიდოპინგური სააგენტოს (WADA) მიერ, სოციალური სამეცნიერო კვლევის კუთხით მზარდი ინვესტიციების მობილიზება გამოიწვია (12). შედეგად, ანტიდოპინგური კამპანიის განვითარების აქცენტებმა კვლევაზე დაფუძნებულ, თანმიმდევრულ და მრავალგანზომილებიან პოლიტიკაზე (Anti-doping policies), ცნობიერების ამაღლებასა და სხვა პრევენციულ ღონისძიებებზე გადაინაცვლა.

დღეისათვის მსოფლიო ანტიდოპინგური სააგენტოს მთავარ როლს წარმოადგენს მსოფლიოს ყველა ქვეყანასა და სპორტის ყველა სახეობაში ანტიდოპინგური წესებისა და პოლიტიკის შემუშავება, ჰარმონიზება და კოორდინაცია. მისი საქმიანობის ძირითადი მიმართულებები მოიცავს სამეცნიერო და სოციალურ კვლევებს, განათლებას, ინფორმაციის მოპოვებასა და გამოძიებას, ანტიდოპინგური პოტენციალის განვითარებასა და მსოფლიო ანტი-დოპინგური პროგრამის შესრულების მონიტორინგს (13).

1.1 კვლევის აქტუალობა და სამეცნიერო სიახლე

- წარმოდგენილი ნაშრომი არის საქართველოში ანტიდოპინგური პოლიტიკის კომპლექსური მეცნიერული კვლევის პირველი სისტემური მცდელობა. იგი ფოკუსირებულია დოპინგთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებების მიღებისა და პასუხისმგებლობის განაწილების მექანიზმების, შესაბამისი ფაქტორების, აგრეთვე, სპორტის ძირითად აქტორთა ინსტიტუციური თუ პერსონალური როლისა და მოტივაციების კვლევაზე, რაც რელევანტური ანტიდოპინგური პროგრამებისა და პრევენციული ღონისძიებების შემუშავების უაღრესად მნიშვნელოვანი წინაპირობაა.

სახელდობრ, წარმოდგენილ ნაშრომში პირველად განხორციელდა:

- ქვეყანაში დოპინგთან დაკავშირებულ პრობლემათა სისტემური სკრინინგი და ანალიზი;
- ანტიდოპინგური სწავლების მეთოდოლოგიის ეფექტიანობის შეფასება სწავლების/ტრენინგის წინ და შემდეგ ჩატარებული გამოკითხვის შედეგების შედარებითი ანალიზის საფუძველზე;
- დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლის პროცესში სპორტული ქცევის ეთიკის მეცადინეობათა ეფექტურობის შეფასება;

1.2. კვლევის მიზანი და ამოცანები

კვლევის ძირითად მიზანს წარმოადგენს ანტიდოპინგური პოლიტიკის, ჭეშმარიტი სპორტული სულისკვეთებისა და ანტიდოპინგური განწყობების განვითარების სამეცნიერო-კვლევითი მხარდაჭერა.

ამ მიზნებიდან გამომდინარე კვლევა კონცენტრირებულია შემდეგ ამოცანებზე:

- დოპინგის მოხმარების, როგორც სპორტის სამყაროს წინაშე არსებული გამოწვევის ანალიზი და შეფასება საერთაშორისო და ეროვნულ დონეებზე;
- საქართველოში ამჟამად არსებული „დოპინგ-კლიმატის“ ობიექტური შესწავლა და შეფასება
- სპორტსმენთა ცოდნის/ინფორმირებულობის დონისა და განწყობების გამოვლენა შემდეგი საკითხების მიმართ:
  1. ანტიდოპინგური წესები და სანქციები;
  2. აკრძალული ნივთიერებების და მეთოდების ორგანიზმზე ზემოქმედების მექანიზმები მოკლე და ხანგრძლივვადიანი გამოყენების შედეგების გათვალისწინებით;
  3. აკრძალული ნივთიერებების და მეთოდების მოხმარების და გამოყენების გამოვლენა-შემოწმების პროცედურები, მათ პერიოდულობაზე, სიზუსტეზე, ძლიერ და სუსტ მხარეებზე ფოკუსირებით;
  4. კვებითი დანამატების გამოყენების შედეგად დოპინგ-რისკების არსებობა;
  5. ამჟამად არსებული საგანმანათლებლო პროგრამები;
  6. სახელმწიფო ანტიდოპინგური კამპანია.
- იმ ფაქტორების იდენტიფიცირება, რომლებიც დოპინგის მიმართ სპორტსმენთა დამოკიდებულების ფორმირებაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს.“

2. მეთოდოლოგია.

ანტიდოპინგური პოლიტიკის ეფექტიანობის საკითხი მრავალგანზომილებიანია და მის თითოეულ მდგენელს (სამართლებრივი ბაზა, ეთიკის ნორმები, ღირებულებები, ბიო-სამედიცინო მიღწევები და სირთულეები, საგანმანათლებლო პროგრამები, ფინანსები, მენეჯმენტი, ინტერესთა ჯგუფები და ა.შ.) უნიკალური დანიშნულება გააჩნია. ფაქტორთა ასეთი მრავალფეროვნების პირობებში, ცხადია, დგება როგორც მულტიდისციპლინური მიდგომის, ისე, თითოეული მათგანის სიღრმისეული კვლევის ამოცანა. შესაბამისად, კვლევის დიზაინის შემუშავება განხორციელდა ტრიანგულაციური მიდგომის საფუძველზე.

კვლევის საწყის ეტაპზე განხორციელდა სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა თეორიული წყაროების, დოკუმენტებისა და მსგავსი კვლევების კრიტიკული ანალიზი.

საკვლევი საკითხის კომპლექსური ხასიათიდან გამომდინარე, მისი მრავალმხრივი და კონსისტენტური გაგების მიღწევის მიზნით საკითხის ყოვლისმომცველი და თანმიმდევრული გაგების მისაღებად, ემპირიული ეტაპისათვის შემუშავდა შერეულ მეთოდთა კვლევის (Mixed Methods Research: MMR) დიზაინი. როგორც მეთოდოლოგია, შერეულ მეთოდთა კვლევა გულისხმობს ფილოსოფიურ მოსაზრებებს, რომლებიც განსაზღვრავს ერთიდაიგივე კვლევის ფარგლებში სხვადასხვა წყაროდან მონაცემთა მოპოვებისა და გაანალიზების ორიენტირებს MMR მოიცავს ფილოსოფიურ დაშვებებს, რათა უზრუნველყოს მიმართულებები მრავალი წყაროდან მონაცემთა შეგროვებისა და ანალიზისთვის ერთ კვლევაში (14).

ემპირიული კვლევა განხორციელდა თანმიმდევრული ახსნის (Sequential explanatory) მეთოდით. განმარტებითი თანმიმდევრული დიზაინის შექმნა ხდება ორ განსხვავებული ინტერაქტიული ფაზის მეშვეობით. დაწყებული რაოდენობრივი მონაცემების შეგროვებითა და ანალიზით, პირველი ფაზის რაოდენობრივი შედეგების გაფართოების მიზნით, რასაც მოჰყვება მეორე, თვისებრივი ფაზის დიზაინი რაოდენობრივი დასკვნების საფუძველზე (15,16,17,18).

კვლევის პირველ ფაზას წარმოადგენდა რაოდენობრივი კვლევა. რაოდენობრივი კვლევის სამიზნე ჯგუფად შეირჩა ის ეროვნული სპორტული ფედე-

რაციები, რომლებსაც საქართველოს ანტიდოპინგურ სააგენტოსთან ურთიერთ თანამშრომლობის ხელშეკრულება აქვთ გაფორმებული.

შერჩევა განხორციელდა ორსაფეხურიანი სტრატეგიკის მეტოდით. სტრატეგიკის ცვლადს წარმოადგენდა სპორტის სახეობა, რომელიც განისაზღვრა ორი კატეგორიით: სათამაშო სპორტი და ინდივიდუალური სპორტი. შერჩევის პირველ ეტაპზე მოხდა პროპორციული გადანაწილება სტრატეგიაში. უშუალოდ რესპოდენტების შერჩევა განხორციელდა ზომის პროპორციული ალბათობით შერჩევის (Proportional Probability Sampling:PPS) მეტოდით.

გამოკითხვა ჩატარდა ორ ტალღად. თითოეულ ტალღაში მონაწილეობდა 200 რესპოდენტი.

მონაცემთა დამუშავება და სტატისტიკური ანალიზი განხორციელდა IBM SPSS 23 ვერსიით. გამოყენებულია როგორც აღწერითი სტატისტიკის (ერთგანზომილებიანი ანალიზი, კორელაციური ანალიზი), ისე - დასკვნითი სტატისტიკის (ფაქტორული ანალიზი, წრფივი და ლოგისტიკური რეგრესიული ანალიზები; ფაქტორული ანალიზი, ინდექსის/აბსოლუტური სკალის ფორმირება)

კვლევის ძირითად ინსტრუმენტს წარმოადგენდა მსოფლიო ანტიდოპინგური სააგენტოს კითხვარი: “სოციალური მეცნიერების კვლევის პაკეტი ანტიდოპინგური ორგანიზაციებისათვის“, (Social Science research package for anti-doping organizations WADA 2015) დანართი N 1, რომელმაც გაიარა საკვლევ პოპულაციასთან ადაპტაციის პროცედურა.

გამოკითხვა განხორციელდა თვითადმინისტრირებადი ფორმით, მაგრამ სპეციალურად მომზადებული ინტერვიუერის თანხლებით, რომელიც, საჭიროების შემთხვევაში, სპორტსმენს უწევდა შესაბამის კონსულტაციას.

კვლევის ცდომილება შეადგენს მაქსიმუმ 7%-ს 95%-იანი გარანტიით .

შერჩევის ჩარჩოს წარმოადგენდა აღნიშნული ეროვნული სპორტული ფედერაციების მიერ მოწოდებული წევრების ელექტრონული ბაზა, რომელიც მოიცავდა საკონტაქტო ინფორმაციას თითოეული წევრის შესახებ.

რაოდენობრივი კვლევა ჩატარდა ორ ტალღად: თავდაპირველად გამოიკითხა 215 სპორტსმენი (პირველი ტალღა). გამოკითხვის შემდეგ მათ ჩაუტარდათ ტრენინგი

მსოფლიო ანტიდოპინგური სააგენტოს საგანმანათლებლო რესურსის მიხედვით და განხორციელდა ხელახალი გამოკითხვა იგივე კითხვარით (მეორე ტალდა).

მეორე ტალდაში მონაწილეობა მიიღეს მხოლოდ იმ რესპონდენტებმა, რომლებმაც სრულყოფილად გაიარეს ტრენინგი და ინფორმირებული თანხმობა განაცხადეს კვლევის დასკვნით ეტაპში მონაწილეობაზე. თუ რომელიმე რესპონდენტმა უარი თქვა, დატოვა ტრენინგი, ანდა უარი განაცხადა მეორე ტალდაში მონაწილეობაზე, მოხდა შესაბამისი ინფორმაციის ამოღება პირველი ტალდის ბაზიდანაც. (19)

კვლევის მეორე ფაზაზე ჩატარდა კომბინირებული ორ ეტაპიანი თვისებრივი კვლევა: 6 ფოკუს-ჯგუფი და 8 სიღრმისეული ინტერვიუ.

ფოკუს-ჯგუფების შემადგენლობა და ძირითადი საკვლევი კითხვები განისაზღვრა რაოდენობრივი კვლევის ძირითადი შედეგების მიხედვით, ხოლო სიღრმისეული ინტერვიუების ძირითადი საკვლევი კითხვები განისაზღვრა როგორც რაოდენობრივი კვლევის, ისე - ფოკუს-ჯგუფების ძირითადი შედეგების გათვალისწინებით. თვისებრივი კვლევის ორივე ეტაპის ძირითად ამოცანას წარმოადგენდა რაოდენობრივი კვლევის ძირითადი შედეგების ახსნა, შევსება და კონტექსტუალიზაცია.

თვისებრივი კვლევის ორივე ეტაპის ძირითად ინსტრუმენტებს წარმოადგენდა ნახევრადფოკუსირებული კითხვარები/გაიდები.

ორივე შემთხვევაში, რესპონდენტთა შერჩევა განხორციელდა მიზნობრივი შერჩევის ტექნიკით.

თვისებრივი კვლევის სხვადასხვა ფაზის შერჩევებს საფუძვლად დაედო რაოდენობრივი კვლევის სტატისტიკური ანალიზის შედეგები.

ფოკუს-ჯგუფების სამიზნე აუდიტორიად შეირჩა ზემოაღნიშნულ საკვლევ სპორტულ ფედერაციებში გაერთიანებული სპორტსმენები. შერჩევის ძირითად მახასიათებლებს წარმოადგენდა სქესი, ასაკი, საერთაშორისო ან ეროვნულ დონეზე ასპარეზობის გამოცდილება; პირადი ან/და გუნდური მიღწევები. თითოეულ ფოკუს-ჯგუფში მონაწილეობდა 8 რესპონდენტი. ფოკუს-ჯგუფის არცერთი მონაწილე არ იყო ის სპორტსმენი, რომელიც წარმოადგენდა რაოდენობრივი კვლევის რესპონდენტს.

სიღრმისეული ინტერვიუების სამიზნე ჯგუფს წარმოადგენდნენ საკვლევი სპორტული ფედერაციების მწვრთნელები.

სულ გამოიკითხა 8 მწვრთნელი. მათი შერჩევა განხორციელდა სქესის, მწვრთნელად მუშაობის გამოცდილების, დამსახურებისა და სპორტსმენთა ასაკობრივ ჯგუფებთან მუშაობის გამოცდილების (ბავშვთა სპორტი, ზრდასრულთა სპორტი) მიხედვით.

მონაცემთა ანალიზის დასკვნით ეტაპზე (რაოდენობრივ მონაცემთა სტატისტიკური ანალიზის, თვისებრივ მონაცემთა შეგროვების, ანალიზისათვის მომზადებისა და კოდირების შემდეგ) განხორციელდა სიღრმისეული ინტერვიუების, ფოკუს-ჯგუფების და რაოდენობრივი კვლევის მონაცემებისა და შედეგების ინტეგრაცია მეთოდოლოგიური ტრიანგულაციის მიღწევის მიზნით.

ემპირიული კვლევა ჩატარდა 2019-2020 წლებში, თბილისში.

3. სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა

WADC განმარტავს რომ ერთი ან რამოდენიმე ანტიდოპინგური წესის დარღვევას ეწოდება დოპინგი. კოდექსის 2.1-2.11 მუხლებით განისაზღვრება ანტიდოპინგური წესების დარღვევის სახეები. კოდექსში შეტყნილი აკრძალული სია არის რვა საერთაშორისო სტანდარტიდან ერთ-ერთი, რომელიც სავალდებულოა მსოფლიო ანტიდოპინგური კოდექსის ყველა ხელმომწერისთვის. ის ადგენს, თუ რა ნივთიერებები და მეთოდებია აკრძალული როგორც საშეჯიბრო, ისე არასაშეჯიბრო პერიოდში და რომელი ნივთიერებები აკრძალულია კონკრეტულ სპორტის სახეობებში.

სია დაყოფილია ნივთიერებებად და მეთოდებად, რომლებიც:

აკრძალულია ნებისმიერ დროს, ან აკრძალულია მხოლოდ საშეჯიბრო პერიოდში აკრძალული ნივთიერებები და მეთოდები კლასიფიცირებულია შემდეგი კატეგორიების მიხედვით:

S0. დაურეგისტრირებელი ნივთიერებები;

S1. ანაბოლური აგენტები;

S2. პეპტიდური ჰორმონები, ზრდის ფაქტორები, მასთან დაკავშირებული ნივთიერებები და მიმეტიკები;

S3. ბეტა-2 აგონისტები;

S4. ჰორმონები და მეტაბოლური მოდულატორები;

S5. დიურეტიკები და შემნიღბველი საშუალებები;

S6. სტიმულატორები (საშეჯიბრო);

S7. ნარკოტიკები (საშეჯიბრო);

S8. კანაბინოიდები (საშეჯიბრო);

S9. გლუკოკორტიკოიდები (საშეჯიბრო);

M1. სისხლისა და სისხლის კომპონენტების მანიპულირება;

M2. ქიმიური და ფიზიკური მანიპულირება;

M3. გენისა და უჯრედის დოპინგი; (20)

თერაპიული გამოყენების გამონაკლისი

აკრძალული ნივთიერების ან მისი მეტაბოლიტების და მარკერების არსებობა, მათი გამოყენება ან გამოყენების მცდელობა, ფლობა ან ადმინისტრირება ან

ადმინისტრირების მცდელობა არ ჩაითვლება ანტიდოპინგური წესების დარღვევად თუ ის შეესაბამება თერაპიული გამოყენების გამონაკლისს, რომელიც გაცემულია თერაპიული გამოყენების გამონაკლისის საერთაშორისო სტანდარტის შესაბამისად

თერაპიული გამოყენების ნებართვის (TUE) გაცემის კრიტერიუმები:

- ჯანმრთელობის მდგომარეობა: აკრძალული ნივთიერების ან მეთოდის გამოყენებლობის შემთხვევაში სპორტსმენის ჯანმრთელობის გარდაუვალი გაუარესება.
- სპორტული მიღწევის გასაუმჯობესებელი ეფექტის არარსებობა (ჯანმრთელობის ნორმალური მდგომარეობის აღდგენის გარდა)
- გონივრული თერაპიული ალტერნატივის არარსებობა
- წარსულში ბოროტად გამოყენების არარსებობა: სპორტსმენის პათოლოგიური მდგომარეობა არ უნდა იყოს გამოწვეული აკრძალული ნივთიერებების ან მეთოდების ბოროტად გამოყენებით წარსულში (21)

„სპორტში დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ იუნესკოს საერთაშორისო კონვენციაში მკაფიოდ არის მითითებული შემდეგი:

„მაღალკონკურენტულ სპორტულ გარემოში სპორტსმენები და მათი დამხმარე პერსონალი მზარდი ზეწოლის ქვეშ არიან, რომ გაიმარჯვონ. შედეგად, მათ შეუძლიათ გამოიყენონ სპორტული შედეგების გამაუმჯობესებელი ნივთიერებები და მეთოდები. ეს ფენომენი არ შემოიფარგლება მხოლოდ ელიტარული სპორტსმენებით; ახალგაზრდები და სპორტის მოყვარულებიც არიან დოპინგში ჩართული. დოპინგი საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის პრობლემაა. ის საფრთხეს უქმნის სპორტის ღირებულებებს, ეთიკას და სამართლიანობას და მასში მონაწილე პირთა ჯანმრთელობას“ (22).

დოპინგთან ბრძოლა არის თითოეული სპორტსმენის ბრძოლა. ღირსების, ადამიანური სრულყოფილებისა და სამართლიანი თამაშის იდეალები მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ოლიმპიური მოძრაობისთვის. ნებისმიერ ფასად მოგება, არ შეიძლება მისაღებად ჩაითვალოს, განსაკუთრებით, სპორტსმენების მიერ (23).

საკითხის აქტუალობის მიუხედავად, შეიძლება ითქვას, რომ სოციალურ მეცნიერებათა წარმომადგენლები დიდხანს არ ჩქარობდნენ დოპინგისადმი

სამეცნიერო-ანალიტიკური ინტერესის ფორსირებას. თუმცა, დადებითი დამოკიდებულება დოპინგის გამოყენების პრევენციის მიმართულებით თავიდანვე გამოიკვეთა (24,25).

ამჟამად, დოპინგთან დაკავშირებული კვლევებისა და დოკუმენტების მიმოხილვა ცხადყოფს, რომ თანდათან იკვეთება საკითხისადმი კომპლექსური, თანმიმდევრული, სიღრმისეული მიდგომის საჭიროება მისი ყველა ძირითადი ასპექტის (საგანმანათლებლო, საინფორმაციო, ბიოეთიკური, სოციალური, ფსიქოლოგიური, ეკონომიკური, სამედიცინო, ბიოლოგიური, ტექნოლოგიური და ა. შ.) გათვალისწინებით.

სპორტის სპეციფიური თავისებურება - შეჯიბრების აუცილებლობა - პირდაპირ და მნიშვნელოვნად მოქმედებს პიროვნების მორალურ-ეთიკურ ფორმირებაზე.

შეჯიბრების წესები ემყარება „მკაცრი კონკურენციის“ საფუძვლებს. პირველობისათვის ბრძოლის აუცილებლობა სპორტსმენებსა და მწვრთნელებს ხშირად აიძულებს ნებისმიერი, მათ შორის, არაეთიკური საშუალებებითაც იზრუნონ მოგებისათვის.

გამარჯვების, მომავალი ცხოვრების საუკეთესოდ მოწყობის სურვილით შეპყრობილი სპორტსმენი – ამბიციური ახალგაზრდა პიროვნება, თანახმაა მიზნის მისაღწევად ჯანმრთელობით ზღოს და ზოგჯერ საკუთარი სიცოცხლეც კი საფრთხის ქვეშ დააყენოს. უნდა ითქვას, რომ, ხშირ შემთხვევაში, სპორტსმენი ბოლომდე არ არის ინფორმირებული დოპინგის მიღების ყველა შესაძლო შედეგის შესახებ, ზოგჯერ თავს იტყუებს და ზედმეტად სჯერა საკუთარი ჯანმრთელობის ან იმის, რომ შეძლებს მის მიერ დოპინგის მიღების ფაქტის დაფარვას.

სპორტსმენის სომატური ჯანმრთელობის დაზიანების გარდა, დოპინგის მიღება არაკეთილსინდისიერ კონკურენტულ გარემოს ქმნის. დაუმსახურებლად მოპოვებული ჯილდო ანგრევს ადამიანის ზნეობრივ მხარეს, არღვევს სპორტის მორალურ და ეთიკურ საფუძვლებს. შესაბამისად, მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში, დოპინგის თემა ბოლო ათწლეულის განმავლობაში, ინტენსიური კვლევების ობიექტად იქცა.

სპორტში, დოპინგის პრობლემის ჭრილში, სოციალური მეცნიერებები საშუალებას გვაძლევს სპორტსმენების მიერ აკრძალულ ნივთიერებების გამოყენების მიზნებსა და მიზეზებზე ვისაუბროთ, სიღრმისეულად ჩავწვდეთ ამ პრობლემის არსს და გამოსავლის მიხედვით მეცნიერულად დასაბუთებული გზა გამოვინახოთ (26)

ასევე გადამწყვეტ მნიშვნელობას იძენს სოციალური ფსიქოლოგიის ასპექტები რის სასარგებლოდაც მეტყველებს ბოლოდროინდელი ემპირიული კვლევები. ახალგაზრდა სპორტსმენებში თვითკონტროლისა და თვითრეგულირების უნარების ჩამოყალიბება და განვითარება, სპორტში დოპინგის პრევენციის ეფექტური გზაა. 410 ახალგაზრდა ავსტრალიელ სპორტსმენზე ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა რომ, მაღალი თვითკონტროლი დადებითად აისახება დოპინგის გამოყენების განზრახვასა და დამოკიდებულებასთან, ხოლო დაბალი თვითკონტროლის მქონე სპორტსმენებს გაზრდილი დამოკიდებულება და განზრახვები ჰქონდათ დოპინგის გამოყენების მიმართ (27).

აღნიშნული კვლევები ეხება ფსიქო-სოციალურ კორელაციებს და სპორტში დოპინგის გამოყენების პროგნოზირებას, სპორტსმენთა (მოზარდი, ელიტარული და კონკურენტუნარიანი), ცოდნას, დამოკიდებულებას, რწმენას და ქცევას დოპინგთან მიმართებაში, ანტიდოპინგური განათლების პროგრამების ეფექტურობას და კონკრეტულ მოდელებსა და თეორიებს დოპინგის შესახებ (28).(29). (30)

ახალი, შერეული კვლევების სინთეზი მკვლევარებს, ანტიდოპინგური პოლიტიკის შემქმნელებსა და პრაქტიკოსებს საშუალებას აძლევს ამ სფეროში მიმდინარე პროცესების ამომწურავი მიმოხილვა მოახდინონ (31)

ამ სფეროში მხოლოდ რამდენიმე გამოკვლევა იქნა განხორციელებული ანტიდოპინგური განათლების პროგრამის შედეგების წარმოდგენის ან დოპინგის საწინააღმდეგო თეორიის / მოდელის შესამუშავებლად (32).

სპორტში დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულებაა პირველადი პრევენციული ზომების განხორციელება. ინტერვენციები საგანმანათლებლო პროგრამების სახით, გათვლილი უნდა იყოს სპორტსმენებზე და მათ თანმხლებ პერსონალზე. ჩატარებულ კვლევაში დოპინგის ცოდნის, დოპინგთან დამოკიდებულებისა და რეალური პრევენციული ზომების

შესახებ გამოვლინდა რომ: დოპინგზე ყველა მწვრთნელის 89,9% უკვე ფიქრობდა და აღნიშნეს რომ, დოპინგზე საუბარი მათ სპორტსმენებთან ყოველდღიური ვარჯიშის ნაწილია (52%). მწვრთნელების აზრით, დოპინგის შესახებ სპორტსმენების ინფორმირება უნდა დაიწყოს 10 – დან 15 წლამდე ასაკში (40,2%). სპორტსმენების მხოლოდ 24,6% ცდილობს აქტიურად ინფორმაციის მიღებას, სპორტსმენები თვლიან, რომ საჭიროა გაიზარდოს საგანმანათლებლო საქმიანობა მათთვის, მწვრთნელებისა და ექიმებისათვის. კვლევის მნიშვნელოვან მიგნებად უნდა ჩაითვალოს, რომ სპორტსმენტა ჯანმრთელობის პოტენციური რისკების შესახებ განათლება არ ამცირებს უკანონო ნივთიერებების გამოყენებას (33).

გერმანელ სპორტსმენებს, რომლებმაც დამატებითი განათლება მიიღეს დოპინგის პრევენციის ეროვნული გეგმის "დამატებითი კლასების" სახით, მნიშვნელოვნად მეტი ცოდნა ჰქონდათ დოპინგის შესახებ, ვიდრე სპორტსმენებს, რომლებმაც არ მიიღეს ასეთი განათლება, მაგრამ ეს არ აისახებოდა მათ რეალურ ქცევაში (34).

სპორტში დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლის ძირითადი მიმართულება არის სპორტსმენების მიერ ანტიდოპინგური წესების დარღვევის გამო, მათზე დაკისრებული ფინანსური და სოციალური სანქციები და დისკვალიფიკაცია. დანიელი, ელიტური სპორტსმენების კვლევის შედეგად დადასტურდა რომ, გამოკითხულ სპორტსმენტა 67% შემაკავებელ ფაქტორად უფრო მეტად სოციალურ სანქციებს თვლიდა, - ვიდრე დისკვალიფიკაციას (35)

სპორტსმენები, რომლებიც თვლიან, რომ მორალი მთავარია მათ თვით-შეფასებაში, ნაკლებად იყენებენ აკრძალულ ნივთიერებებს, ამორალურობისაკენ დაბალი მიდრეკილების და მძაფრი დანაშაულის შეგრძნების გამო (36).

2019 წელს ჩატარებულ კვლევაში სპორტსმენების უმეტესობამ მიუთითა ანტიდოპინგური განათლების ნაკლებობაზე. ზოგიერთმა სპორტსმენმა თქვა, რომ ფსიქოლოგი ან მწვრთნელი დოპინგს მხოლოდ მოკლედ, გაკვრით ახსენებს. სპორტსმენების უმეტესობა თანხმდებოდა, რომ არა მხოლოდ სპორტსმენები უნდა იყვნენ ჩართულნი ანტიდოპინგურ განათლებაში, არამედ მშობლები, მწვრთნელები და ექიმები. სპორტსმენებმა გამოხატეს აზრი მოკლე და ხშირი საგანმანათლებლო პროგრამების საჭიროების შესახებ (37).

სპორტსმენებს, რომლებიც იღებენ ანტიდოპინგურ განათლებას ერთზე მეტჯერ, აქვთ უფრო ზუსტი ცოდნა, ვიდრე ამ თემაზე ნაკლებად ინფორმირებულ სპორტსმენებს, რაც თავის მხრივ სპორტსმენტა პერმანენტული განათლების მნიშვნელობაზე მიუთითებს (38).

შოტლანდიელმა ელიტურმა სპორტსმენებმა შეავსეს ანკეტა (N=177) რითაც შეისწავლებოდა სპორტული შედეგების გამაუმჯობესებელი პრეპარატების მიღებისადმი დამოკიდებულება, მიზნის მიღწევის მიმართულებები და სამოტივაციო კლიმატის აღქმა. კვლევამ აჩვენა რომ, ინდივიდუალური და სიტუაციური ფაქტორები მოქმედებენ როგორც დამცავი, ასევე როგორც რისკ ფაქტორები სპორტში დოპინგის გამოყენების მიმართულებით (39).

საბერძნეთისა და ავსტრალიის სპორტსმენებისა და მწვრთნელების მონაწილეობით ჩატარებულ ხარისხობრივ კვლევაში გამოვლინდა იმ ფაქტორების რიგი, რომელიც გავლენას ახდენდა სპორტსმენების ანტიდოპინგურ განწყობაზე. გამოიკვეთა ხუთი ძირითადი ფაქტორი: თანატოლების გავლენა, მწვრთნელის გავლენა, პოზიცია დოპინგის მიმართ (doping stance) ე.წ. „დოპინგური სტიგმა“ და გარემოცვის კულტურა.

ანტიდოპინგური დამოკიდებულების მაფორმირებელი ძირითადი ფაქტორია დოპინგის საწინააღმდეგო კულტურის ჩამოყალიბება და განვითარება სპორტსმენებში. ჩატარებული კვლევების მონაცემთა ანალიზი გვაძლევს საფუძველს გამოვკვეთოთ აზრი საზოგადოების ანტიდოპინგურ განათლებაში ჩართვის აუცილებლობაზე (40)

დოპინგის სისტემატური გამოყენების გამო შემფოთება და ყოველდღიური ბრძოლა მის თავიდან ასაცილებლად, სამეცნიერო კვლევების საფუძველზე დამყარებულ მუდმივად მზარდ ინტერვენციების განხორციელებას, საიმედო და ხარჯეფექტური სტრატეგიების გამოყენებას მოითხოვს (41)

მკვლევრებმა მწვრთნელთა, სპორტულ ექიმთა, სპორტსმენტა დამხმარე პერსონალის, სპორტული დარბაზების მომხმარებლებისა და ფართო საზოგადოების ცოდნა, დამოკიდებულება და რწმენა შეისწავლეს, რაც ამ საკითხისადმი საზოგადოების დამოკიდებულების, ე.წ. „დოპინგ კლიმატის“ განსაზღვრის საფუძველი შეიქნა (42).

აღნიშნულ სფეროში მხოლოდ რამდენიმე გამოკვლევა იქნა განხორციელებული ანტიდოპინგური განათლების პროგრამის შედეგების წარმოდგენის ან ანტიდოპინგის საწინააღმდეგო თეორიის / მოდელის შესამუშავებლად (43,44).

საკუთარი თავისთვის „სუფთა“ კონცეფციის ინდივიდუალური მიდგომის აღიარება, პატივისცემა და ქცევად ჩამოყალიბება (კულტივირება) „სუფთა“ სპორტის განვითარების ძირითადი ქვაკუთხედაა (45).

ანტიდოპინგურ საგანმანათლებლო პროგრამებში მოტივაციის პრინციპების განხილვა და მასზე მეტი ყურადღების დათმობა, შეიძლება გახდეს მწვრთნელების და მათი სპორტსმენების დოპინგისადმი დამოკიდებულების შემცირების გამომწვევი ფაქტორი (მიზეზი) (46).

დოპინგის პრევენცია რჩება გამოწვევად თითოეული ქვეყნის ანტიდოპინგური ორგანიზაციისათვის. ანტიდოპინგური განათლების მიმართ მეტი ყურადღების მიქცევა პრევენციის პოტენციურ გაუმჯობესებას უზრუნველყოფს (47).

ამასთან, ჩვენს მიერ მიმოხილული კვლევების არაერთგვარობა ნიშნავს, რომ საბოლოო დასკვნები სპორტში დოპინგის პროფილაქტიკასთან დაკავშირებით, ამჟამად ბუნდოვანია, რასაც ზოგიერთი მკვლევარიც აღნიშნავს (48).

ევროპის საბჭოს მიერ მიღებული სპორტული ეთიკის კოდექსის მიხედვით, გზა გამარჯვებისკენ, სამართლიანი თამაშით უნდა იქნეს მიღწეული: «სამართლიანი თამაში - გზა გამარჯვებისკენ» (Fair play — the winning way).

„ფეარ პლეი“ გულისხმობს მეგობრობის კონცეფციას, სხვის პატივისცემას და მორალის ნორმების დაცვის აუცილებლობას. ის განისაზღვრება როგორც მსოფლმხედველობრივი სისტემა და არა როგორც მხოლოდ ერთჯერადი ქცევის გზა, რაც ერთმნიშვნელოვნად გამორიცხავს პრობლემებს, რომლებიც უკავშირდება მოტყუებას, თვალთმაქცობას, დოპინგს, ფიზიკურ თუ ფსიქოლოგიურ ძალადობის გამოყენებას.

შესაბამისად, ლოგიკურად იკვეთება ბიოეთიკის განსაკუთრებული მნიშვნელობა პრობლემის როგორც კვლევის, ისე - მართვის თვალსაზრისით. ბიოეთიკა ტრივიალური სამკუთხედის - პაციენტი - ექიმი - საზოგადოება -

წევრების ეთიკური ურთიერთმიმართების საკითხებს სწავლობს, ადგენს საყოველთაო პრინციპებსა და წესებს, მათი დაცვის მექანიზმებს გვაწვდის (49).

ამ სამკუთხედში პაციენტის ნაცვლად თამამად შეგვიძლია ის სპორტსმენი ჩავსვათ, რომელიც ნებსით თუ უნებლიედ რეგულარულად იღებს უმეტესად საკმაოდ ძლიერმოქმედ წამალს/ქიმიურ სუბსტანციას.

„არსებობს ბიოეთიკის ოთხი პრინციპი: „არ ავნო“, „აკეთე სიკეთე“, პაციენტის ავტონომიის პატივისცემისა და სამართლიანობის პრინციპები. აგრეთვე ორი წესი, რომლებიც ავტონომიის პატივისცემის პრინციპიდან გამომდინარეობს - სიმართლის თქმისა და კონფიდენციალობისა.“ (50).

სპორტსმენის მიერ ექიმის თანხმობით/რეკომენდაციით მიცემული სადოპინგო მოქმედების წამლისა თუ სუბსტანციის მიცემა არღვევს ზემომოტანილ ყველა პრინციპსა და წესს.

პრინციპი „არ ავნო“ დარღვეულია სრულად ჯანმრთელი ახალგაზრდისთვის იმ ნაერთის მიწოდებით, რომელიც მას ჯანმრთელობის გაუმჯობესებისთვის არ ჭირდება და პირიქით, იწვევს მის დაზიანებას როგორც მყისიერად, ასევე უახლოეს და შორეულ პერსპექტივაში. ძირთადი პასუხისმგებლობა, ამ შემთხვევაში, ექიმის მხარესაა.

პრინციპი „აკეთე სიკეთე“ გამოირიცხება ზემოხსენებულ განხილული პრინციპის დარღვევის აღიარებით. დოპინგის მიღებით მოტანილი „სიკეთე“ დაუმსახურებელი, ეფემერულია და ღრმად დამაზიანებელია როგორც პიროვნულ, ასევე სოციალურ დონეზე. სუბიექტს უჩნდება კანონის ავლით დაუმსახურებელი გამარჯვების მოპოვების შესაძლებლობის აღქმა და ის მომავალშიც შეეცდება მსგავსი მეთოდებით მიაღწიოს წარმატებას. საყოველთაოდ მიღებული პრაქტიკაა, რომ წარმატებულ სპორტსმენებს, აქტიური სპორტული საქმიანობის შემდეგ, გზა ეხსნებათ მაღალი სოციალური და პოლიტიკური პოზიციებისა და კარიერისაკენ. ამ შემთხვევაში კი ამ სუბიექტის „გამოცდილება“ სცილდება პიროვნულ დონეს და მის მიერ მოტანილი ზიანის მასშტაბი გაცილებით ღრმა და მძიმე ხდება. ეს კორუფციის, ნეპოტიზმის და საზოგადოებრივი დემორალიზაციის ხელშემწყობ პირობად შეიძლება შეიქნეს. აქ პასუხისმგებლობას ყველა მხარე თანაბრად ინაწილებს.

„პაციენტის ავტონომიის პატივისცემის პრინციპი“ ირღვევა იმ შემთხვევაში, როცა ახალგაზრდა სპორტსმენის ნებაზე შეგნებით თუ შეუგნებლად ხდება ზეწოლა დოპინგის მიღების მიზნით. როდესაც ხდება იმ აზრის შეგონება, რომ „დღეს ყველა ამას აკეთებს“ ან „სხვანაირად ვერაფერს გახდები“ და ა.შ. ამ შემთხვევაში მეტად იკვეთება მწვრთნელის როლი.

სამართლიანობის პრინციპი ზემოხსენებული სამივე პრინციპიდან გამომდინარეობს და ის თანაბრობას გულისხმობს როგორც პიროვნულ, ასევე საზოგადოებრივ დონეზე. ეს ფილოსოფიური კატეგორია უდევს საფუძვლად საყოველთაოდ აღიარებულ და სლოგანად ქცეულ Fairplay-ს ცნებას. სამართლიანობა უნდა იყოს არამარტო პიროვნების არჩევანი - იქნება ის სამართლიანი თუ არა, არამედ ის საზოგადოებრივი მორალის მაქსიმა უნდა იყოს და სხვა დამოკიდებულება, სულ ცოტა, არაეთიკურად უნდა ითვლებოდეს.

სამართლის წესის დარღვევა ხდება იმ შემთხვევაში, როცა სპორტსმენს რეალურად არ აქვს გაცნობიერებული დოპინგის მიღების ყველა შესაძლო შედეგები და სრულად არის მინდობილი მწვრთნელსა და ექიმს. ამ შემთხვევაში პასუხისმგებლობა ამ ორი უკანასკნელის მიმართ განსაკუთრებით იზრდება და, ვფიქრობთ, სცილდება ეთიკური დანაშაულის საზღვრებს.

მსოფლიო ანტიდოპინგური სააგენტომ კვლევის ფოკუსის მხარდასაჭერად, სოციალური მეცნიერების კვლევის ახალი სტრატეგია 2020-2024 (SSR სტრატეგია) შეიმუშავა ახალი და გაფართოებული სოციალური მეცნიერების კვლევის პროგრამისთვის (SSRP), რომელიც უფრო პროაქტიული და სტრატეგიულია.

SSR სტრატეგია მიზნად ისახავს მაქსიმალურად გაზარდოს სარგებლობა WADA-ს დაინტერესებული მხარეებისთვის და გადაჭრას გამოწვევები სოციალური მეცნიერების კვლევის სფეროში.

SSRP-ის ძირითადი მიზანია სოციალური მეცნიერების კვლევაში ინვესტირება, რათა შეინარჩუნოს და გაიზარდოს სპორტსმენების ქცევების გაგება, რომლის გაძლიერება ან პრევენცია WADA-ს ცდილობს, იმ სოციალურ და გარემო ფაქტორებთან ერთად, რომლებიც გავლენას ახდენენ სპორტსმენების ქცევაზე. ასეთი გაგება გააუმჯობესებს WADA-ს და გლობალური სუფთა სპორტული საზოგადოების

უნარს განავითაროს ეფექტური პოლიტიკა და პროგრამები, რითაც გააძლიერებს სპორტულ გამოცდილებას ყველასთვის.

მსოფლიო ანტიდოპინგური სააგენტოს სოციალური მეცნიერებების კვლევის საგრანტო პროგრამა 2005 წლიდან არის სოციალური მეცნიერებების კვლევის დაფინანსების მთავარი მექანიზმი.

SSR სტრატეგიის შემუშავება აფართოებს სოციალური მეცნიერებების კვლევის აქტივობების ფარგლებს, საგრანტო პროგრამა ერთ-ერთი მთავარი ინიციატივაა. SSR სტრატეგიის განხორციელების მხარდასაჭერად, საგრანტო პროგრამა გადაიხედა 2020 წლის ოქტომბრიდან.

SSR 12 პრიორიტეტიდან მსოფლიო ანტიდოპინგური სააგენტო განსაკუთრებით დაინტერესებულია შემდეგი ექვსი პრიორიტეტით:

- სპორტსმენის გზა და სპორტსმენის გამოცდილება - რა ფაქტორები უწყობს ხელს დოპინგ მოწყვლადობას და რა ფაქტორებია დამცავი სპორტსმენის გზის თითოეულ ეტაპზე? როგორ დამოკიდებულეა აქვთ სპორტსმენებს ანტიდოპინგური სისტემის მიმართ?
- სუფთა სპორტული ქცევები - რა არის ის ქცევები, რომლებიც ხელს უწყობს სუფთა სპორტს?
- სპორტსმენების დამხმარე პერსონალის (ASP) გამოცდილება ანტიდოპინგში – როგორ განიცდის ASP ანტიდოპინგს და როგორ ურთიერთქმედებს ეს მათ როლთან სუფთა სპორტში?
- სპორტსმენების დამხმარე პერსონალის როლი და გავლენა - რა როლი და გავლენა აქვს ASP-ს სუფთა სპორტულ ქცევაზე და დოპინგზე დაუცველობაზე სპორტსმენების გზის თითოეულ ეტაპზე?
- ანტიდოპინგური მოქმედების ეფექტურობა – რა არის საგანმანათლებლო პროგრამებისა და ინტერვენციების კომპონენტები და პრინციპები, რომლებიც მაქსიმალურად გაზრდის სუფთა სპორტული ქცევის განვითარებას?
- ჰორიზონტის სკანირება – სხვა ინდუსტრიებიდან/სექტორებიდან რა სტრატეგიები და სწავლა შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სუფთა სპორტის/ანტიდოპინგისთვის? (51)
- 2023 წლის 21 ნოემბერს მსოფლიო ანტიდოპინგურმა სააგენტომ მიიღო ეთიკის კოდექსი

4. რაოდენობრივი კვლევა

4.1 ზოგადი ინფორმაცია

ვინაიდან სპორტში დოპინგის გამოყენებასთან დაკავშირებით გადაწყვეტილების მიმღებ ძირითად პირებს სპორტსმენები წარმოადგენენ (მათი უშუალო თანხმობის გარეშე ეს შეუძლებელი იქნებოდა), ანტიდოპინგური კამპანიის წარმატებით წარმართვისათვის უაღრესად მნიშვნელოვანია იმ ფაქტორების იდენტიფიცირება და სწორად შეფასება, რომლებიც მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს სპორტსმენთა დამოკიდებულების ფორმირებაზე დოპინგის გამოყენებისა და მისი შედეგების მიმართ. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ ეს საკითხი განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს საქართველოსთან მიმართებაში, სადაც მსგავსი კვლევა აქამდე არ ჩატარებული.

რაოდენობრივი კვლევის სამიზნე ჯგუფად შეირჩა ის ეროვნული სპორტული ფედერაციები, რომლებსაც საქართველოს ანტიდოპინგურ სააგენტოსთან ურთიერთ თანამშრომლობის ხელშეკრულება აქვთ გაფორმებული.

რაოდენობრივი კვლევის ძირითად ინსტრუმენტს წარმოადგენდა მსოფლიო ანტიდოპინგური სააგენტოს კითხვარი: “სოციალური მეცნიერების კვლევის პაკეტი ანტიდოპინგური ორგანიზაციებისათვის“, რომელმაც გაიარა საკვლევ პოპულაციასთან ადაპტაციის პროცედურა. გამოკითხვა განხორციელდა თვითადმინისტრირებადი ფორმით, მაგრამ სპეციალურად მომზადებული ინტერვიუერის თანხლებით, რომელიც, საჭიროების შემთხვევაში, სპორტსმენს უწევდა შესაბამის კონსულტაციას

შერჩევის ჩარჩოს წარმოადგენდა აღნიშნული ეროვნული სპორტული ფედერაციების მიერ მოწოდებული წევრების ელექტრონული ბაზა, რომელიც მოიცავდა საკონტაქტო ინფორმაციას თითოეული წევრის შესახებ. შერჩევა განხორციელდა ორსაფეხურიანი, სტრატეგიული-კლასტერული მეთოდით. სტრატეგიული ცვლადს წარმოადგენდა სპორტის სახეობა, რომელიც განისაზღვრა ორი კატეგორიით: სათამაშო სპორტი და ინდივიდუალური სპორტი. შერჩევის პირველ ეტაპზე მოხდა პროპორციული გადანაწილება სტრატეგიაში. უშუალოდ რესპოდენტების შერჩევა განხორციელდა PPS - მეთოდით.

რაოდენობრივი კვლევა ჩატარდა ორ ტალღად: თავდაპირველად გამოიკითხა 215 სპორტსმენი (პირველი ტალღა). გამოკითხვის შემდეგ მათ ჩაუტარდათ ტრენინგი მსოფლიო ანტიდოპინგური სააგენტოს საგანმანათლებლო რესურსის მიხედვით და განხორციელდა ხელახალი გამოკითხვა იგივე კითხვარით (მეორე ტალღა).

მეორე ტალღაში მონაწილეობა მიიღეს მხოლოდ იმ რესპოდენტებმა, რომლებმაც სრულყოფილად გაიარეს ტრენინგი და ინფორმირებული თანხმობა განაცხადეს კვლევის დასკვნით ეტაპში მონაწილეობაზე. თუ რომელიმე რესპოდენტმა უარი თქვა, დატოვა ტრენინგი, ანდა უარი განაცხადა მეორე ტალღაში მონაწილეობაზე, მოხდა შესაბამისი ინფორმაციის ამოღება პირველი ტალღის ბაზიდანაც.

ორივე ტალღაში მონაწილეობდა - 200 რესპოდენტი, რაც უზრუნველყოფს კვლევის შედეგების 7% - იან ცდომილებას 95%-იანი გარანტიით (Ukleba, T. Et al, 2023).

სტრატეგიცირების ცვლადს წარმოადგენს სპორტის სახეობა, რომელიც განისაზღვრა ორი კატეგორიით: სათამაშო სპორტი და ინდივიდუალური სპორტი.

შერჩევის პირველ ეტაპზე მოხდა პროპორციული გადანაწილება სტრატებში. უშუალოდ რესპოდენტების შერჩევა განხორციელდა PPS - მეთოდით:

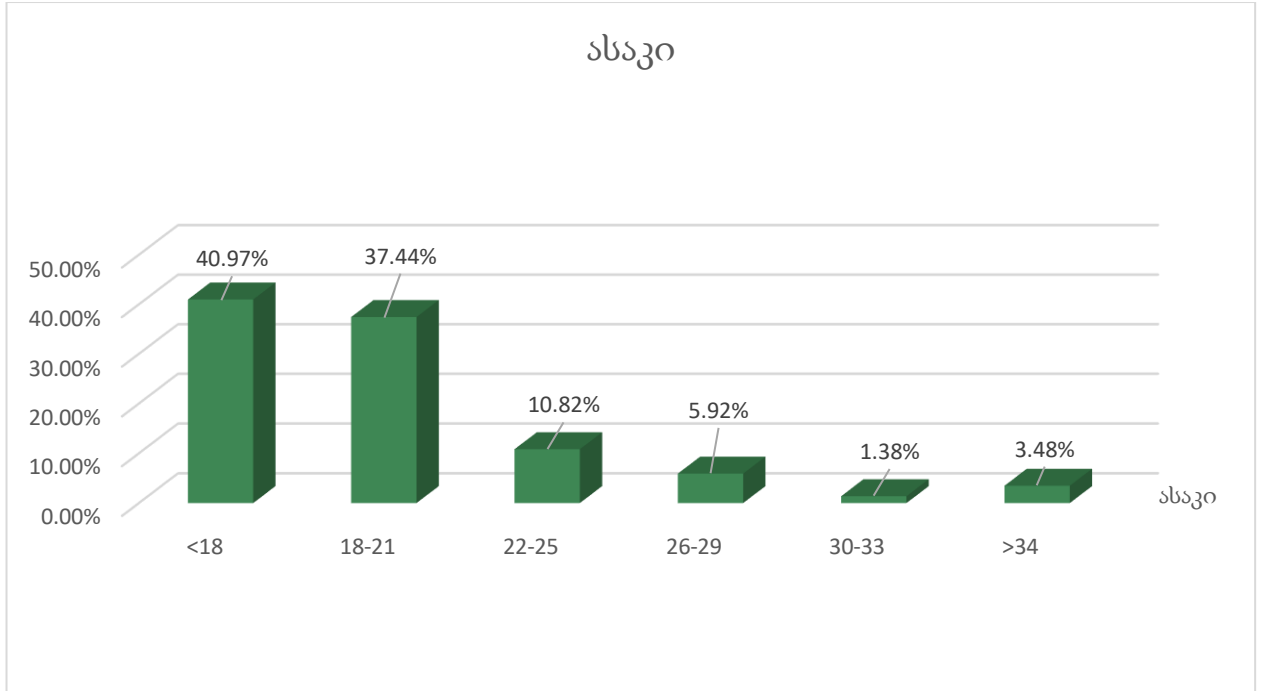
ცხრილი 1 სათამაშო და ინდივიდუალურ სპორტში დაკავებული სპორტსმენების რაოდენობა

სპორტის სახეობა	პროცენტული მაჩვენებელი გენერალურ ერთობლიობაში	გამოკითხულთა რაოდენობა
სათამაშო სპორტი	74.10%	148
ინდივიდუალური სპორტი	25.90%	52
	100.00%	200

სპორტსმენთა 22 % ქალია, ხოლო 78 % - კაცი.

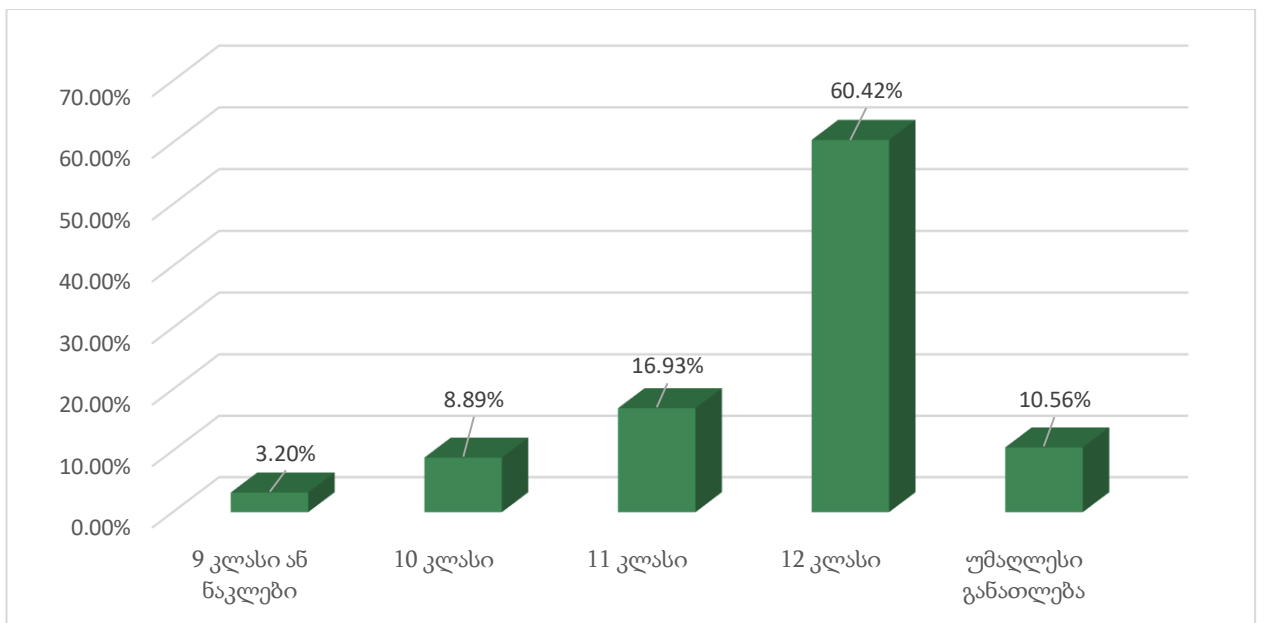
გრაფიკი 2 კვლევაში მონაწილე სპორტსმენების ასაკობრივი განაწილება

მათი უმრავლესობა 21 წლამდე ასაკობრივი ჯგუფების წარმომადგენელია:

სპორტსმენტა განათლების ხარისხი, მათი ასაკის განაწილების გათვალისწინებით, საკმაოდ მაღალია:

გრაფიკი 3 კვლევაში მონაწილე სპორტსმენების განათლების ხარისხი

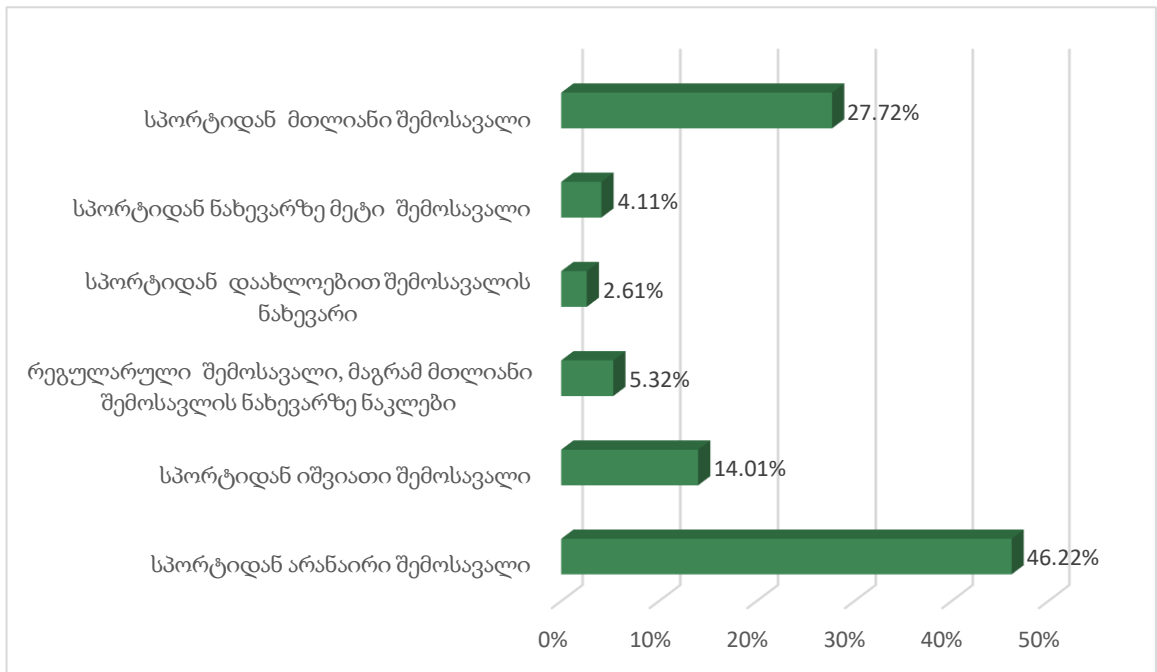

სპორტსმენტა უმრავლესობა ამჟამად ან საერთოდ არ იღებს სპორტიდან შემოსავალს, ან მთელ შემოსავალს მხოლოდ სპორტიდან იღებს: ყველაზე დიდი

ნაწილი (46.22%) სპორტიდან არანაირ შემოსავალს არ იღებს, ხოლო 27.72%-ისათვის სპორტი შემოსავლის ერთადერთი წყაროა.

შემოსავლის შერეული წყაროები დაბალი სიხშირეებით არის წარმოდგენილი. ეს მაჩვენებლები, ნაწილობრივ, რესპონდენტთა ასაკის განაწილებით აიხსნება, მაგრამ, ამასთან ერთად, ვინაიდან დაახლოებით 60% სრულწლოვანია, ერთი მხრივ, სპორტსმენთა გარკვეული ნაწილის წინაშე მდგარ ფინანსურ გამოწვევებზე მიუთითებს, მეორე მხრივ კი იმ ფაქტზე, რომ დამატებითი შემოსავლების მოძიება, მათ შორის, სპორტული მიღწევების გამოყენებით, საქართველოში სირთულეს უნდა წარმოადგენდეს.

გრაფიკი 4 კვლევაში მონაწილე სპორტსმენების შემოსავალი სპორტიდან

სპორტსმენთა უმეტესობას (68.3%) მათ მთავარ სპორტის სახეობაში ასპარეზობის ხანგრძლივი - 5 ან მეტი წლის (ან სეზონის) გამოცდილება გააჩნია:

კითხვაზე, **რამდენი წელია ასპარეზობთ თქვენს ძირითად სპორტის სახეობაში?** მიღებული პასუხები შემდეგნაირად განაწილდა:

ცხრილი 2 სპორტში ასპარეზობის ხანგრძლივობა

1 წელზე ნაკლები	6.0%
1 ან 2 წელი	9.2%
2 წელზე მეტი მაგრამ 5 წელზე ნაკლები	16.5%
5 ან მეტი წელი	68.3%

მაღალია იმ შეჯიბრთა დონეც, რომლებშიც მათ მონაწილეობა აქვთ მიღებული - ფაქტობრივად, ყოველი მესამე სპორტსმენი (30.7%) პასუხობს, რომ ის მსოფლიო ჩემპიონატების ღონისძიებებში მონაწილეობდა, ხოლო 3.3% აქვს ოლიმპიურ თამაშებში მონაწილეობის გამოცდილება.

აღნიშნული ინფორმაციის მიხედვით, კვლევის მონაწილეების კომპეტენცია კვლევის მიზნისა და ამოცანების რელევანტურად შეიძლება ჩაითვალოს. სპორტსმენთა დამოკიდებულება საკუთარი საქმიანობისა და კარიერული განვითარების პერსპექტივების მიმართ - პიროვნული ფაქტორი

სპორტსმენებს 3 ქულიან სკალაზე უნდა შეეფასებინათ, რამდენად კმაყოფილნი იქნებოდნენ სხვადასხვა სარგებლით, რომელსაც წარმატებული ასპარეზობის შემთხვევაში მიიღებდნენ.

თუ პირველი ტაღლის შედეგებს მაქსიმალური შეფასების - „კმაყოფილის“ მიხედვით დავალაგებთ, შემდეგ სურათს მივიღებთ:

ცხრილი 3 რამდენად კმაყოფილი იქნებოდით ქვემოთ ჩამოთვლილი სარგებლით, რომელსაც წარმატებული ასპარეზობის შემთხვევაში მიიღებდით?

ფინანსურად უზრუნველყოფილი მომავალი	73.2%
პოპულარობა საერთაშორისო დონეზე	73.0%
საუკეთესო პირადი მიღწევები	72.6%
მომგებიანი ფინანსური სპონსორობა	70.3%
პოპულარობა ეროვნულ დონეზე	63.0%

შესაძლებლობა, დარჩე სპორტში, როგორც მწვრთნელი, ტრენერი ან ადმინისტრატორი	38.5%
--	-------

მეორე ტალღის შემთხვევაში, სურათი იცვლება - თუ პირველი ტალღის შემთხვევაში, „ფინანსურად უზრუნველყოფილი მომავალი“ ლიდერობდა მომდევნო სარგებელთან - „პოპულარობა საერთაშორისო დონეზე“ - შედარებით უმნიშვნელო სხვაობით, მეორე ტალღის შემთხვევაში, ეს უკანასკნელი ინაცვლებს პირველ ადგილზე.

ამასთან, აღსანიშნავია, რომ, „პოპულარობა საერთაშორისო დონეზე“ შეფასებულ შესაძლო სარგებელთა შორის არის ერთადერთი ცვლადი, რომლის პირველ და მეორე ტალღის მაჩვენებლებს შორის განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია:

ცხრილი 4. რამდენად კმაყოფილი იქნებოდით ქვემოთ ჩამოთვლილი სარგებლით, რომელსაც წარმატებული ასპარეზობის შემთხვევაში მიიღებდით?

პოპულარობა საერთაშორისო დონეზე	77.1%
ფინანსურად უზრუნველყოფილი მომავალი	75.8%
საუკეთესო პირადი მიღწევები	73.3%
მომგებიანი ფინანსური სპონსორობა	71.3%
პოპულარობა ეროვნულ დონეზე	59.9%
შესაძლებლობა, დარჩე სპორტში, როგორც მწვრთნელი ან ადმინისტრატორი	39.7%

მნიშვნელოვანია, რომ „შესაძლებლობა, დარჩე სპორტში, როგორც მწვრთნელი, ტრენერი ან ადმინისტრატორი“ ორივე შემთხვევაში ბოლო ადგილს იკავებს. ამასთან, მისი მაქსიმალური შეფასების - „კმაყოფილის“ - სიხშირე (39.7%) მკვეთრად ჩამოუვარდება სხვა სარგებელთა ანალოგიურ მაჩვენებელს.

მაქსიმალური შეფასების - „კმაყოფილის“ სიხშირის მიხედვით, მეორე ნაკლებად სასურველ სარგებელს წარმოადგენს „პოპულარობა ეროვნულ დონეზე“ -

59.9%, რაც ეროვნული სპორტის მიმართ ერთგვარი იმედგაცრუების ან უნდობლობის მაჩვენებელი შეიძლება იყოს.

ზემოაღნიშნული დასკვნის სასარგებლოდ მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ გამოვლინდა მკვეთრი სხვაობა სასურველ სარგებელსა და იმ რეალობას შორის, რასაც მათი სპორტის სახეობა სპორტსმენებს კარგად ასპარეზობის შემთხვევაში, სთავაზობს:

ცხრილი 5 სხვაობა სასურველ სარგებელს და რეალობას შორის პირველი და მეორე ტაღების მონაცემებით

პირველი ტაღა

პოპულარობა ეროვნულ დონეზე	74.0%
საუკეთესო პირადი მიღწევები	67.8%
პოპულარობა საერთაშორისო დონეზე	67.6%
შესაძლებლობა დარჩე სპორტში, როგორც მწვრთნელი, ტრენერი ან ადმინისტრატორი	64.2%
ფინანსურად უზრუნველყოფილი მომავალი	63.5%
მომგებიანი ფინანსური სპონსორობა	60.3%

მეორე ტაღა

პოპულარობა ეროვნულ დონეზე	68.8%
საუკეთესო პირადი მიღწევები	63.8%
პოპულარობა საერთაშორისო დონეზე	62.1%
შესაძლებლობა დარჩე სპორტში, როგორც მწვრთნელი, ტრენერი ან ადმინისტრატორი	61.5%
მომგებიანი ფინანსური სპონსორობა	54.4%
ფინანსურად უზრუნველყოფილი მომავალი	51.0%

სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავება მხოლოდ „ფინანსურად უზრუნველყოფილი მომავლის“ შემთხვევაში დაფიქსირდა.

აღსანიშნავია, რომ, საშუალოთა შედარების მიხედვით, ორივე ტალღის გათვალისწინებით, ხუთი ცვლადის შემთხვევაში, სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია განსხვავება სასურველ და იმ რეალურად შესაძლო სარგებლებს შორის, რასაც ამჟამად სპორტსმენებს მათი ძირითადი სახეობა სთავაზობს:

ცხრილი 6. განსხვავება სასურველ და რეალურად შესაძლო ფაქტორებს შორის

	Paired Differences					t	df	Sig. (2-tailed)
	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference				
				Lower	Upper			
პოპულარობა ეროვნულ დონეზე	.115	.630	.032	.052	.177	3.604	391	.000
მომგებიანი ფინანსური სპონსორობა	-.109	.746	.038	-.183	-.034	-2.869	385	.004
საუკეთესო პირადი მიღწევები	-.044	.671	.034	-.111	.023	-1.284	385	.200
შესაძლებლობა დარჩე სპორტში, როგორც მწვრთნელი, ტრენერი ან ადმინისტრატორი	.333	.737	.037	.260	.406	8.973	393	.000
ფინანსურად უზრუნველყოფილი მომავალი	.189	.720	.036	-.260	-.118	-5.207	393	.000
პოპულარობა საერთაშორისო დონეზე	.085	.738	.037	-.158	-.012	-2.276	393	.023
-								

მიღებული შედეგები საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ მკვეთრი განსხვავება საკუთარი მიღწევების შემთხვევაში რეალურად შესაძლო სარგებელსა და სასურველს შორის, წარმოადგენს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს, რომელიც, სავარაუდოდ, გავლენას ახდენს, სპორტსმენების დამოკიდებულებაზე მათი საქმიანობის მიმართ როგორც ზოგადად, ისე - ცალკეული ასპექტების მიხედვით.

სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავება არ გამოვლენილა მხოლოდ მესამე ცვლადის - „საუკეთესო პირადი მიღწევების“ შემთხვევაში, რაც პიროვნულ და გარე ფაქტორებს შორის არსებული ზღვრის მაჩვენებელი შეიძლება იყოს, თუმცა, ეს საკითხი შემდგომ, უფრო სიღრმისეულ და დეტალიზებულ კვლევას საჭიროებს.

4.2 დამოკიდებულება აკრძალული ნივთიერებების მიმართ - პიროვნული ფაქტორი

გამოკითხულ სპორტსმენთა აზრით ანაბოლური სტეროიდების, ბეტა-ბლოკატორების, დიზაინ სტეროიდების, როგორცაა ტეტრაჰიდროგესტინონი, ერითროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებების გამოყენება ნაკლებად უკავშირდება სპორტული მიღწევების გაუმჯობესების შესაძლებლობას. კითხვაზე: „ჩამოთვლილი ნივთიერებების გამოყენების შემთხვევაში რამდენად შესაძლებელია თქვენი სპორტული შედეგების გაუმჯობესება?“ მიღებული პასუხების მიხედვით, ხუთქულიანი სკალით გაზომვის შემთხვევაში, სადაც 1 ნიშნავს „ნამდვილად არ შეცვლიდა“, ხოლო 5 – „ნამდვილად შეცვლიდა“, ცენტრალური ტენდენციების მაჩვენებლები საშუალოზე დაბალია:

ცხრილი 7 „ჩამოთვლილი ნივთიერებების გამოყენების შემთხვევაში რამდენად შესაძლებელია თქვენი სპორტული შედეგების გაუმჯობესება?“

აკრძალული ნივთიერებები	ტალღა		
	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	ჯამური მაჩვენებელი
ანაბოლური სტეროიდები	2.63	2.70	2.67

ბეტა-ბლოკატორები	2.70	2.73	2.72
დიზაინ სტეროიდები, როგორცაა: :ტეტრაჰიდროგესტინონი	2.45	2.50	2.48
ერიტროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებები	2.84	2.67	2.75

საშუალოზე უმნიშვნელოდ მაღალი მაჩვენებლით არის წარმოდგენილი ადამიანის ზრდის ჰორმონი:

აკრძალული ნივთიერებები	ტალღა		
	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	Total
ადამიანის ზრდის ჰორმონი	3.13	3.08	3.10

ამასთან, განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია:

Paired Samples Test			
აკრძალული ნივთიერებები		Paired Differences	Sig. (2-tailed)
		Mean	
პირველი ტალღა	ადამიანის ზრდის ჰორმონი - ანაბოლური სტეროიდები	.354	.014
	ადამიანის ზრდის ჰორმონი - ბეტა-ბლოკატორები	.341	.027
	ადამიანის ზრდის ჰორმონი - დიზაინ სტეროიდები, როგორცაა ტეტრაჰიდროგესტინონი	.514	.000

	ადამიანის ზრდის ჰორმონი - ერიტროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებები	.145	.277
მეორე ტალღა	ადამიანის ზრდის ჰორმონი - ბეტა- გლოკატორები	.188	.065
	ადამიანის ზრდის ჰორმონი - დიზაინ სტეროიდები, როგორცაა ტეტრაჰიდროგესტინონი	.282	.040
	ადამიანის ზრდის ჰორმონი - ერიტროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებები	.195	.126

საშუალოზე დაბალია, აგრეთვე, შეკითხვაზე: „თქვენ რომ აგერჩიათ ნებისმიერი აკრძალული ნივთიერება, რამდენად შესაძლებელი იქნებოდა, თქვენი სპორტული შედეგების გაუმჯობესება?“ მიღებული ცენტრალური ტენდენციის მაჩვენებლები - ხუთქულიან სკალაზე, სადაც ერთი ნიშნავს: „ნამდვილად არ იქნებოდა შესაძლებელი“, ხოლო ხუთი - „ნამდვილად შესაძლებელი იქნებოდა“, პირველი ტალღის შემთხვევაში, საშუალო შეფასება არის 2.72, ხოლო მეორე ტალღის შემთხვევაში - 2.79. ტალღებს ან სპორტის სახეობებს შორის განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი არ არის.

სპორტსმენთა საკმაოდ დიდი ნაწილი არ არის ინფორმირებული იმის შესახებ, თუ რა გავლენა შეიძლება მოახდინოს ჯანმრთელობაზე აღნიშნული ნივთიერებების მოკლე ან გრძელვადიანმა გამოყენებამ. თუმცა, მოკლევადიან გამოყენებასთან დკავშირებით, მეორე ტალღაში, პირველთან შედარებით, ინფორმირებულობის მაჩვენებლების ზრდის ტენდენცია შეინიშნება, რაც ტრენინგის ეფექტით შეიძლება აიხსნას. განსხვავება ტალღებს შორის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია:

„როგორ ფიქრობთ, რა ხარისხის ზიანი შეიძლება მიაყენოს თქვენს ჯანმრთელობას შემდეგი ნივთიერებების მოკლე დროით, ვთქვათ 2 თვემდე მიღებამ?

ცხრილი 8 როგორ ფიქრობთ, რა ხარისხის ზიანი შეიძლება მიაყენოს თქვენს ჯანმრთელობას შემდეგი ნივთიერებების მოკლე დროით, ვთქვათ 2 თვემდე მიღებამ ?

აკრძალული ნივთიერებები		ტალღა		Total
		პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	
ანაბოლური სტეროიდები	არ მიაყენებს ზიანს	6.5%	2.5%	4.5%
	მცირედ დააზიანებს	11.5%	13.0%	12.3%
	საკმაოდ დააზიანებს	16.0%	20.5%	18.3%
	ძლიერ დააზიანებს	8.5%	14.0%	11.3%
	არ ვიცი	57.5%	50.0%	53.8%
აკრძალული ნივთიერებები		ტალღა		Total
		პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	
ბეტა-ბლოკატორები	არ მიაყენებს ზიანს	3.5%	1.5%	2.5%
	მცირედ დააზიანებს	7.0%	8.5%	7.8%
	საკმაოდ დააზიანებს	15.5%	21.0%	18.3%

	ძლიერ დააზიანებს	9.5%	12.0%	10.8%
	არ ვიცი	64.5%	57.0%	60.8%

აკრძალული ნივთიერებები		ტალღა		Total
		პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	
დიზაინ სტეროიდები როგორცაა: ტეტრაჰიდროგესტინონი	არ მიაყენებს ზიანს	3.5%	1.5%	2.5%
	მცირედ დააზიანებს	11.9%	7.5%	9.8%
	საკმაოდ დააზიანებს	17.9%	22.6%	20.3%
	ძლიერ დააზიანებს	9.5%	16.1%	12.8%
	არ ვიცი	57.2%	52.3%	54.8%
აკრძალული ნივთიერებები		ტალღა		Total
		პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	
ერიტროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებები	არ მიაყენებს ზიანს	6.5%	1.0%	3.7%
	მცირედ დააზიანებს	9.5%	11.5%	10.5%
	საკმაოდ დააზიანებს	13.9%	20.0%	17.0%
	ძლიერ დააზიანებს	7.0%	13.5%	10.2%
	არ ვიცი	63.2%	54.0%	58.6%
აკრძალული ნივთიერებები		ტალღა		Total

		პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	
ადამიანის ზრდის ჰორმონი	არ მიაყენებს ზიანს	13.9%	6.0%	10.0%
	მცირედ დააზიანებს	13.9%	16.0%	15.0%
	საკმაოდ დააზიანებს	11.4%	20.0%	12.7%
	ძლიერ დააზიანებს	9.5%	14.0%	12.5%
	არ ვიცი	51.2%	48.5%	49.9%

აკრძალული ნივთიერებები		ტალღა		Total
		პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	
დიურეტიკები	არ მიაყენებს ზიანს	4.5%	2.5%	3.5%
	მცირედ დააზიანებს	11.6%	6.5%	9.0%
	საკმაოდ დააზიანებს	9.5%	19.0%	14.3%
	ძლიერ დააზიანებს	7.0%	11.0%	9.0%
	არ ვიცი	67.3%	61.0%	64.2%

„როგორ ფიქრობთ, რა ხარისხის ზიანი შეიძლება მიაყენოს თქვენს ჯანმრთელობას შემდეგი ნივთიერებების გრძელვადიანმა მიღებამ?“ (ვინაიდან ტალღებს შორის განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი არ არის, წარმოდგენილია მხოლოდ ჯამური მაჩვენებლები).

ცხრილი 9 „როგორ ფიქრობთ, რა ხარისხის ზიანი შეიძლება მიაყენოს თქვენს ჯანმრთელობას შემდეგი ნივთიერებების გრძელვადიანმა მიღებამ?“

ანაბოლური სტეროიდები	არ მიაყენებს ზიანს	4.0%
	მცირედ დააზიანებს	5.3%
	საკმაოდ დააზიანებს	15.3%
	ძლიერ დააზიანებს	23.3%
	არ ვიცი	52.1%
ბეტა-ბლოკატორები	არ მიაყენებს ზიანს	.7%
	მცირედ დააზიანებს	5.5%
	საკმაოდ დააზიანებს	14.7%
	ძლიერ დააზიანებს	21.7%
	არ ვიცი	57.4%
დიზაინ სტეროიდები როგორცაა: ტეტრაჰიდროგესტინონი	არ მიაყენებს ზიანს	2.3%
	მცირედად დააზიანებს	5.8%
	საკმაოდ დააზიანებს	19.5%
	ძლიერ დააზიანებს	18.5%
	არ ვიცი	54.0%

ერიტროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებები	არ მიაყენებს ზიანს	1.8%
	მცირედ დააზიანებს	4.8%
	საკმაოდ დააზიანებს	18.3%
	ძლიერ დააზიანებს	18.5%
	არ ვიცი	56.6%
ადამიანის ზრდის ჰორმონი	არ მიაყენებს ზიანს	5.2%
	მცირედ დააზიანებს	8.2%
	საკმაოდ დააზიანებს	15.2%
	ძლიერ დააზიანებს	20.9%
	არ ვიცი	50.5%
დიურეტიკები	არ მიაყენებს ზიანს	1.0%
	მცირედ დააზიანებს	6.0%
	საკმაოდ დააზიანებს	14.5%
	ძლიერ დააზიანებს	18.3%
	არ ვიცი	60.3%

აკრძალული ნივთიერების შექმნა საკმაოდ ძვირია საშუალო შემოსავლის მქონე პიროვნებისთვის, რაც ხშირ შემთხვევაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ბარიერია მათი მხრიდან მსგავსი სახის ნივთიერებების მიღებისთვის, ისევე, როგორც შესაძლოა რთული აღმოჩნდეს მათი მოპოვებაც.

საქართველოში არსებული ზოგადი ეკონომიკური ფონიდან გამომდინარე, კვლევის დასაწყისში არსებობდა ვარაუდი, რომ სპორტსმენტა მნიშვნელოვანი ნაწილისათვის ამ ნივთიერებათა როგორც მოპოვება, ისე - შექმნა რთული იქნებოდა, მაგრამ ამ შემთხვევაშიც პასუხი „არ ვიცი“ მაღალი სიხშირეებით არის წარმოდგენილი:

ცხრილი 10. რამდენად იაფი ან ძვირი იქნება პირადად თქვენთვის

შემდეგი ტიპის ნივთიერებების შექმნა?

შეფასება განხორციელდა ხუთქულიანი სკალით, სადაც 1 არის „ძალიან იაფი“, ხოლო 6 – „ძალიან ძვირი“.

	„არ ვიცი“
ანაბოლური სტეროიდები	60.40%
ბეტა-ბლოკატორები	64.8%
დიზაინ სტეროიდები როგორცაა ტეტრაჰიდროგესტინონი	63.8%
ერიტროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებები	63.3%
ადამიანის ზრდის ჰორმონი	61.3%
დიურეტიკები	68.9%

ცხრილი 11. რამდენად იოლი ან ძნელი იქნება შემდეგი ტიპის ნივთიერებების შექმნა?

შეფასება განხორციელდა ხუთქულიანი სკალით, სადაც 1 არის „ძალიან იოლი“, ხოლო 6 – „ძალიან ძნელი“.	„არ ვიცი“
ანაბოლური სტეროიდები	63.0%
ბეტა-ბლოკატორები	66.3%
დიზაინ სტეროიდები როგორცაა ტეტრაჰიდროგესტინონი	63.3%
ერიტროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებები	64.6%
ადამიანის ზრდის ჰორმონი	64.2%
დიურეტიკები	70.1%

ასეთი რეზულტატი იმით შეიძლება აიხსნას, რომ სპორტსმენთა დიდი ნაწილი არ დაინტერესებულა მსგავსი ტიპის ინფორმაციით, არ ჰქონია აღნიშნული ნივთიერებების შექმნის მცდელობა.

პირველი და მეორე ტალღისა ან სპორტის სათამაშო და ინდივიდუალურ სახეობებს შორის პასუხებში სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავება არ გამოვლენილა.

4.3 დამოკიდებულება აკრძალული ნივთიერებების მიმართ - გარე ფაქტორები

დაბალი მაჩვენებლებით არის წარმოდგენილი აკრძალული ნივთიერებების გამოყენების შესაძლო მასტიმულირებელი გარე ფაქტორებიც. სპორტსმენთა უმრავლესობა პასუხობს, რომ საქართველოს მთავრობა ან ოლიმპიური კომიტეტი, იმისთვის რომ მოიგონ ოლიმპიური ოქროს მედლები, პროფესიონალ სპორტსმენებზე პირდაპირ ან არაპირდაპირ ზეწოლას არ ახდენს:

ცხრილი 12. რა ხარისხით ახდენს, პირდაპირ ან არაპირდაპირ ზეწოლას, საქართველოს მთავრობა ან ოლიმპიური კომიტეტი პროფესიონალ სპორტსმენებზე, იმისთვის რომ მოიგონ ოლიმპიური ოქროს მედლები?

ზეწოლის ხარისხი	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა
არ ახდენს ზეწოლას	54.5%	56.5%
მცირე ზეწოლას	21.0%	25.0%
საკმაო ზეწოლას	20.5%	15.5%
ძლიერ ზეწოლას	4.0%	3.0%

ტალღების მიხედვით განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი არ არის.

4.4 ელიტურ სპორტსმენთა ფაქტორი

განსხვავებული სიტუაციაა ელიტურ სპორტსმენებთან მიმართებაში: თითოეულ ტალღაში მონაწილეთა ნახევარზე მეტი მიიჩნევს, რომ ოლიმპიადებისა და კომერციული გავლენების შედეგად ელიტურ სპორტსმენებში გაიზარდა ნებისმიერ ფასად გამარჯვების მიდრეკილება:

ცხრილი 13. ოლიმპიადებსა და სპორტზე კომერციულმა გავლენებმა რამდენად გაზარდა ელიტური სპორტსმენების დამოკიდებულება „გამარჯვება ნებისმიერ“

ფასად“

სპორტსმენების დამოკიდებულება „გამარჯვება ნებისმიერ ფასად“ მიმართ	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა
საერთოდ არ გაუზრდია	15.6%	13.5%
მცირედით გაზარდა	27.6%	34.5%
საკმაოდ გაზარდა	42.7%	39.0%
ძალიან გაზარდა	14.1%	13.0%

აღნიშნული ნიშნით ტალღებს შორის განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი არ არის.

თუმცა, უმრავლესობის აზრით, ამ ფაქტს, ელიტურ სპორტსმენებში აკრძალულ ნივთიერებათა გამოყენების ცდუნება არ გაუზრდია:

ცხრილი 14. ოლიმპიადებსა და სპორტზე კომერციულმა გავლენებმა რამდენად გაზარდა ელიტური სპორტსმენების ცდუნება გამოიყენოს აკრძალული ნივთიერებები?

სპორტსმენების ცდუნება გამოიყენოს აკრძალული ნივთიერებები	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა
საერთოდ არ გაუზრდია	39.7%	35.5%
მცირედით გაზარდა	26.6%	28.5%
საკმაოდ გაზარდა	25.6%	28.5%
ძალიან გაზარდა	8.0%	7.5%

4.5 გამოცდილება და დამოკიდებულება დოპინგ-ტესტირების მიმართ

- გარე ფაქტორი

კვლევის შედეგების მიხედვით შეიძლება დავასკვნათ, რომ დოპინგ-ტესტირების მიმართ სპორტსმენთა ინფორმირებულობის დონე საკმაოდ დაბალია.

ეს შეიძლება იმით აიხსნას, რომ საქართველოში ჯერ კიდევ არ არსებობს სპორტსმენთა ინფორმირების რელევანტური და თანმიმდევრული მექანიზმები. შესაბამისად, დოპინგ-ტესტირების შესახებ ინფორმაციის ძირითად წყაროს თვითონ ტესტირების პროცედურა წარმოადგენს, რასაც, თავის მხრივ, იშვიათი და არარეგულარული ხასიათი აქვს: სპორტსმენთა დიდ უმრავლესობას დოპინგზე ტესტი არ ჩატარებია. მათ შორის, ვისაც დოპინგზე ტესტი ჩაუტარდა, უმრავლესობას ტესტი ერთ წელიწადზე მეტი ხნის წინ ჩაუტარდა:

ცხრილი 15. ტესტირების ჩატარების მაჩვენებელი

ჩაგიტარდათ თუ არა როდესმე დოპინგზე ტესტირება?	დიახ	13.8 %
	არა	86.3%
ჩაგიტარდათ თუ არა დოპინგზე ტესტირება გასულ წელს?	დიახ	37.0%
	არა	63.7%

იმ სპორტსმენთა დიდი უმრავლესობა (82.8%), ვისაც აქვს ტესტირების გამოცდილება პასუხობს, რომ ტესტირება მათთვის ტრამვეული ან არაკომფორტული არ ყოფილა.

ტესტირების განმახორციელებელი პერსონალის ქცევა დადებითად შეიძლება შეფასდეს - ნეგატიური პასუხები უკიდურესად მცირე სიხშირეებით არის წარმოდგენილი:

ცხრილი 16 როგორ შეაფასებდით ტესტირების პერსონალის ქცევას?

თავაზიანი	93.1%
არათავაზიანი	–
არცერთი	6.9%
დამხმარე	72.4%
არადამხმარე	13.8%
არცერთი	13.8%

მეგობრული	72.4%
არამეგობრული	–
არცერთი	27.6%
გულისხმიერი	69.0%
არაგულისხმიერი	10.3%
არცერთი	20.7%

სპორტსმენების აზრით, საკმაოდ სავარაუდოა, რომ სულ მცირე წელიწადში ერთხელ მაინც ისინი იყვნენ შემოწმებულნი დოპინგზე საშეჯიბრო პერიოდში, არასაშეჯიბრო პერიოდში კი შემოწმების განხორციელების ალბათობა უფრო მცირეა.

ცხრილი 17. „რამდენად შესაძლებელია, რომ საშეჯიბრო დროს თქვენი დონის სპორტსმენი შემოწმებულ იქნეს დოპინგზე სულ ცოტა წელიწადში ერთხელ?“

	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	Total
ძალიან სავარაუდო	38.7%	45.7%	42.2%
საკმაოდ სავარაუდო	16.1%	16.1%	16.1%
მცირედ სავარაუდოა	19.1%	10.1%	14.6%
არ არის სავარაუდო	9.0%	5.5%	7.3%
შეუძლებელია	1.0%	4.5%	2.8%
არ ვიცი	16.1%	18.1%	17.1%

ტალებს შორის განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია, რაც ტრენინგის ეფექტით შეიძლება აიხსნას.

ცხრილი 18. „რამდენად შესაძლებელია, რომ არასაშეჯიბრო დროს თქვენი დონის სპორტსმენი შემოწმებულ იქნეს დოპინგზე სულ ცოტა წელიწადში ერთხელ?“

			Total
	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	
ძალიან სავარაუდო	14.4%	16.9%	15.7%
საკმაოდ სავარაუდო	14.4%	11.4%	12.9%
მცირედ სავარაუდოა	20.4%	17.4%	18.9%
არ არის სავარაუდო	18.9%	18.9%	18.9%
შეუძლებელია	7.5%	7.5%	7.5%
არ ვიცი	24.4%	27.9%	26.1%

კითხვაზე: „თუ თქვენ მიიღებთ აკრძალულ ნივთიერებას საშეჯიბრო პერიოდში, დაფარვის მცდელობის შემთხვევაში, რამდენად სავარაუდოა, რომ ვერავინ ვერაფერს გაიგებს?“ მიღებული პასუხების მიხედვით, სპორტსმენთა მხოლოდ 7% თვლის, რომ ეს შეუძლებელია, 11.6% მიიჩნევს, რომ არ არის სავარაუდო, 20%-ს აზრით - მცირედ სავარაუდოა, 15.1%-ს საკმაოდ სავარაუდოდ, ხოლო 10.6%-ს ძალიან სავარაუდოდ მიაჩნია. მოცულობით ყველაზე დიდი ჯგუფი შეადგინეს იმ სპორტსმენებმა, რომლებმაც კითხვას უპასუხეს „არ ვიცი“ – 35.2%.

ასევე მაღალია დადებითი ტესტირების შემთხვევაში არაინფორმირებულობის მაჩვენებელი. კითხვაზე: „როგორ იცით ან გსმენიათ, დადებითი ტესტირების (არასასურველი შედეგი) შემთხვევაში სასჯელი მძიმეა თუ მსუბუქი?“

რესპონდენტთა 38.5%-მა „არ ვიცი“ უპასუხა. ზოგადად, აღნიშნულ კითხვაზე პასუხების სიხშირეები შემდეგნაირად განაწილდა:

ცხრილი 19. როგორ იცით ან გსმენიათ, დადებითი ტესტირების

(არასასურველი შედეგი) შემთხვევაში სასჯელი მძიმეა თუ მსუბუქი?

სასჯელის ხარისხი	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	Total
ძალიან მძიმე	30.0%	46.2%	38.1%
საკმაოდ მძიმე	25.5%	25.6%	25.6%
საკმაოდ მსუბუქი	5.5%	.5%	3.0%
ძალიან მსუბუქი	.5%	1.5%	1.0%
არ ვიცი	38.5%	26.1%	32.3%

ტალღებს შორის განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია. სახელდობრ, შემცირებულია პასუხის - „არ ვიცი“ - სიხშირე და გაზრდილია პასუხის - „ძალიან მძიმე“ - სიხშირე, რაც, მაღალი ალბათობით, ტრენინგზე მიღებულ ინფორმაციას უკავშირდება.

სპორტსმენთა იმ ნაწილში, რომელიც ინფორმირებულია საქართველოს ანტიდოპინგური სააგენტოს საქმიანობის შესახებ, გამოიკვეთა დადებითი განწყობა ამ ორგანიზაციის მიმართ. კვლევის შედეგების მიხედვით, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ისინი სადს-ის საქმიანობას აფასებენ როგორც სამართლიანსა და ობიექტურს:

ცხრილი 20. რამდენად სამართლიანია საქართველოს ანტიდოპინგური სააგენტო ყველა სპორტსმენის მიმართ?

სამართლიანობის ხარისხი	Total

	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	
ძალიან სამართლიანია	26.9%	37.5%	32.2%
სამართლიანია	28.9%	27.0%	27.9%
არასამართლიანია	6.5%	1.5%	4.0%
ძალიან არასამართლიანია	3.0%	2.5%	2.7%
არ ვიცი	34.8%	31.5%	33.2%

ცხრილი 21_რამდენად ხდება საქართველოს ანტიდოპინგური სააგენტოს მიერ

ტესტირების პროცედურების დაცვა?

პროცედურების დაცვის ხარისხი	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	
ძალიან დაცულია	15.5%	29.5%	22.5%
საკმაოდ დაცულია	30.5%	27.0%	28.8%
რეალურად არაა დაცული	9.0%	3.5%	6.3%
არანაირად არაა დაცული	3.5%	2.5%	3.0%
არ ვიცი	41.5%	37.5%	39.5%

კითხვაზე: „რამდენად ზუსტად არის შესაძლებელი ტესტირების დროს ჩამოთვლილი ნივთიერებების განსაზღვრა?“ მიღებული პასუხების მიხედვით, ტესტირების სიზუსტის მიმართ, ერთი შეხედვით, უნდობლობა არ ფიქსირდება, მაგრამ ეს რეზულტატი მნიშვნელოვანწილად საინფორმაციო დეფიციტით არის გაპირობებული - სპორტსმენთა მნიშვნელოვან ნაწილს, უბრალოდ არ აქვს ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად საკმარისი ინფორმაცია:

ცხრილი 22 რამდენად ზუსტად არის შესაძლებელი ტესტირების დროს ჩამოთვლილი ნივთიერებების განსაზღვრა?

ანაბოლური სტეროიდები		Total

	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	
მაღალი სიზუსტით	7.5%	19.5%	13.5%
საკმაო სიზუსტით	15.0%	14.0%	14.5%
დაბალი სიზუსტით	6.0%	7.5%	6.8%
არაზუსტად	2.0%	3.0%	2.5%
ძალიან არაზუსტად	.5%	.5%	.5%
არ ვიცი	69.0%	55.5%	62.3%

ბეტა-ბლოკატორები			Total
	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	
მაღალი სიზუსტით	5.0%	15.5%	10.3%
საკმაო სიზუსტით	13.1%	14.0%	13.5%
დაბალი სიზუსტით	7.0%	7.0%	7.0%
არაზუსტად	4.0%	3.5%	3.8%
ძალიან არაზუსტად	1.0%	3.0%	2.0%
არ ვიცი	69.8%	57.0%	63.4%
	100.0%	100.0%	100.0%
დიზაინ სტეროიდები როგორცაა ტეტრაჰიდროგესტინონი			Total
	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	
მაღალი სიზუსტით	7.5%	16.0%	11.7%
საკმაო სიზუსტით	9.5%	16.5%	13.0%
დაბალი სიზუსტით	9.5%	8.5%	9.0%
არაზუსტად	4.5%	2.0%	3.2%
ძალიან არაზუსტად	1.0%	3.0%	2.0%

არ ვიცი	68.2%	54.0%	61.1%
ერთროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებები	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	Total
	მალალი სიზუსტით	8.0%	
საკმაო სიზუსტით	11.5%	13.0%	12.3%
დაბალი სიზუსტით	5.5%	8.0%	6.8%
არაზუსტად	4.0%	3.5%	3.8%
ძალიან არაზუსტად	1.0%	1.0%	1.0%
არ ვიცი	70.0%	58.0%	64.0%

ადამიანის ზრდის ჰორმონი			Total
	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	
მალალი სიზუსტით	6.0%	15.9%	11.0%
საკმაო სიზუსტით	12.5%	16.4%	14.5%
დაბალი სიზუსტით	7.0%	6.5%	6.7%
არაზუსტად	1.5%	5.0%	3.2%
ძალიან არაზუსტად	3.0%	.5%	1.7%
არ ვიცი	70.0%	55.7%	62.8%

გამოვლინდა ერთმნიშვნელოვნად დადებითი დამოკიდებულება დოპინგ-ტესტირებასთან დაკავშირებული არასასურველი შედეგის შემთხვევაში სპორტსმენის უფლებების დაცვის მექანიზმების, სამართლიანი მოსმენისა და არბიტრაჟის მიმართ:

ცხრილი 23. „რამდენად კმაყოფილი ხართ იმით, რომ სპორტსმენებს, რომელთაც გაასაჩივრეს არასასურველი შედეგი, საქართველოში ეძლევათ სამართლიანი განხილვის საშუალება?“

	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	Total
ძალიან კმაყოფილი	32.0%	41.0%	36.5%
გარკვეულწილად კმაყოფილი	46.0%	45.5%	45.8%
გარკვეულწილად უკმაყოფილო	15.5%	9.5%	12.5%
ძალიან უკმაყოფილო	6.5%	4.0%	5.3%

ცხრილი 24. რამდენად კმაყოფილი ხართ იმით, რომ სპორტსმენებს თქვენი სპორტის სახეობაში, რომელთაც გამოუვლინდა არასასურველი შედეგი, ექნებათ სამართლიანი მოსმენის საშუალება, სანამ დააკისრებენ სასჯელს?

	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	Total
ძალიან კმაყოფილი	32.0%	41.0%	36.5%
გარკვეულწილად კმაყოფილი	46.0%	45.5%	45.8%
გარკვეულწილად უკმაყოფილო	15.5%	9.5%	12.5%
ძალიან უკმაყოფილო	6.5%	4.0%	5.3%

ცხრილი 25 რამდენად კმაყოფილი ხართ იმით, რომ სპორტსმენებს, რომელთაც გაასაჩივრეს არასასურველი შედეგი, სპორტში საარბიტრაჟო სასამართლოში, ექნებათ სამართლიანი მოსმენა?

	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	Total
ძალიან კმაყოფილი	29.5%	47.3%	38.4%

გარკვეულწილად კმაყოფილი	47.5%	37.8%	42.6%
გარკვეულწილად უკმაყოფილო	16.5%	9.5%	13.0%
ძალიან უკმაყოფილო	6.5%	5.5%	6.0%

აღნიშნული ასპექტების მიმართ პირველივე ტალღაში დადებითი განწყობები გამოიკვეთა. ამასთან, ტესტირების პროცესთან დაკავშირებული სხვა ცვლადებისგან განსხვავებით, ამ კითხვების პასუხებს შორის არაინფორმირებულობის მაჩვენებლები მინიმალისტურად არის წარმოდგენილი, გამოვლინდა სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავება ტალღებს შორის - მეორე ტალღაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა მკვეთრად დადებითი განწყობის მაჩვენებლები, რაც, სავარაუდოდ, ტრენინგის ეფექტით შეიძლება აიხსნას.

4.6 დამოკიდებულება დამარცხების მიმართ

სპორტსმენთა დამოკიდებულება დამარცხების მიმართ საკმაოდ რაციონალურია და ნაკლებად უკავშირდება ფრუსტრაციას საკუთარი თავის ან შესაძლებლობების მიმართ.

სპორტსმენებს ხუთქულიანი სკალით, სადაც 1 ნიშნავს სრულიად არ ვეთანხმები, ხოლო 5 - სავსებით ვეთანხმები, უნდა შეეფასებინათ დამარცხების შემთხვევასთან დაკავშირებული დებულებები. ფაქტორული ანალიზის შედეგად ეს დებულებები ორ ფაქტორად დაიყო. პირველს გარე ფაქტორი ვუწოდეთ, ხოლო მეორეს - პიროვნული:

ცხრილი 26. სპორტსმენთა დამარცხების გარე და პიროვნული ფაქტორები

გარე ფაქტორი		პიროვნული ფაქტორი	
როცა ვმარცხდები, მეშინია რომ შეიძლება არ მაქვს საკმაო ნიჭი	.143	.770	

როცა ვმარცხდები, ინგრევა ჩემი სამომავლო გეგმები	.021	.848
როცა ვერ ვაღწევ წარმატებას, ადამიანები ჩემით ნაკლებად ინტერესდებიან	.528	.282
როცა ვმარცხდები, მნიშვნელოვანია რომ სხვები არიან იმედგაცრუებული	.811	.015
როცა ვმარცხდები, ვდარდობ რას ფიქრობენ სხვები ჩემზე	.736	.019

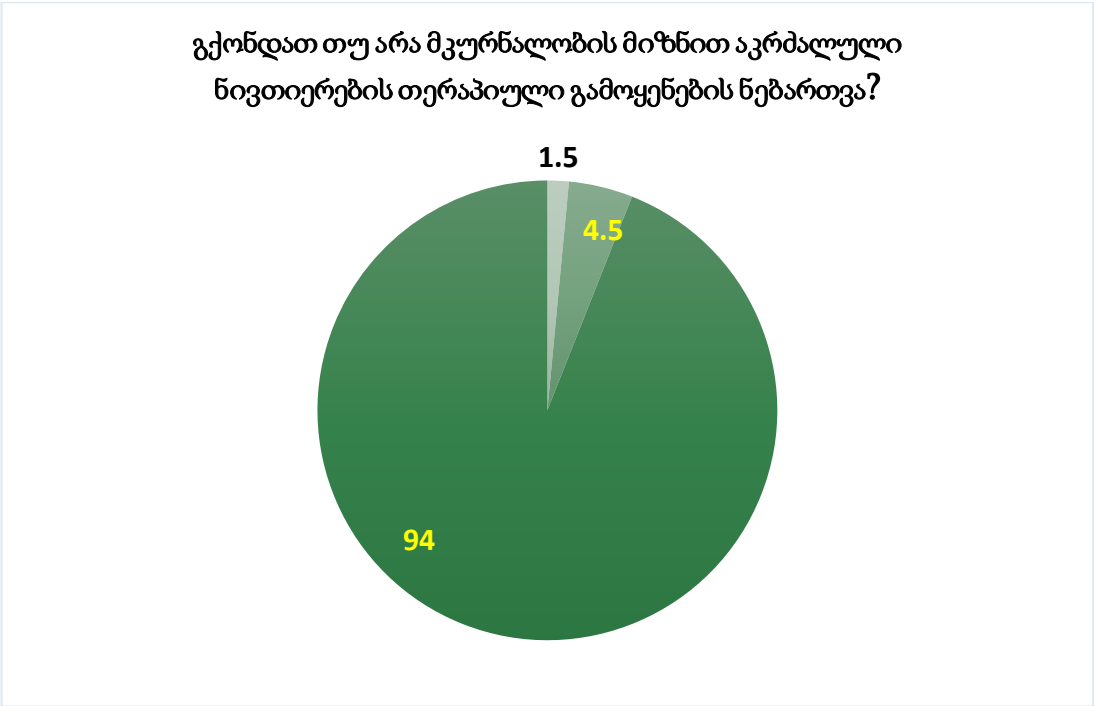
როგორც საშუალო შეფასებების მიხედვით ირკვევა, სპორტსმენები გარე ფაქტორების მიმართ უფრო სენსიტიურები არიან, ვიდრე - პიროვნულის მიმართ, თუმცა, არც ერთ შემთხვევაში არ ვლინდება დამარცხების მიმართ ისეთი ტენდენცია, რაც არაეთიკური ან/და უკანონო საქციელის ტრიგერად შეიძლება განვიხილოთ: ცხრილი 27. სპორტსმენტა დამოკიდებულება დამარცხების მიმართ (საშუალო ქულა)

დამოკიდებულება დამარცხების მიმართ	საშუალო ქულა
როცა ვმარცხდები, მეშინია რომ შეიძლება არ მაქვს საკმაო ნიჭი	1.43
როცა ვმარცხდები, ინგრევა ჩემი სამომავლო „გეგმები“	1.59
როცა ვერ ვაღწევ წარმატებას, ადამიანები ჩემით ნაკლებად ინტერესდებიან	2.37
როცა ვმარცხდები, მნიშვნელოვანია რომ სხვები არიან იმედგაცრუებული	2.90

4.7. თერაპიული გამოყენების გამონაკლისი

სპორტსმენთა გამოცდილება თერაპიული დანიშნულებით აკრძალული ნივთიერებების გამოყენებასთან დაკავშირებით, საკმაოდ მწირია: მხოლოდ 1.5%-მა დაადასტურა, რომ მას ჰქონდა და დღემდე აქვთ ასეთი ნებართვა, 4.5%-მა მიუთითა, რომ ჰქონდა, მაგრამ აღარ აქვს, ხოლო 94.0%-მა უპასუხა რომ არ აქვს და არც როდესმე ჰქონია. ამასთან, ამ ნიშნით, პირველ და მეორე ტალღას შორის განსხვავება არ ფიქსირდება.

გრაფიკი 5 გქონდათ თუ არა მკურნალობის მიზნით აკრძალული ნივთიერების თერაპიული გამოყენების ნებართვა?

1.5 % - აქვს ნებართვა; 4.5 %- ჰქონდა და აღარ აქვს; 94%-არ აქვს და არც როდესმე ჰქონია.

დაახლოებით ნახევარს უჭირს იმის შეფასებაც, თუ რამდენად სამართლიანი იყო გადაწყვეტილება ზოგიერთი სპორტსმენისათვის აღნიშნული უფლების მინიჭება. კითხვაზე - „როგორ ფიქრობთ, რამდენად ზედმიწევნით იყვნენ შეფასებული თერაპიული გამოყენების გამონაკლისის მქონე

სპორტსმენები/ნებართვა იყო თუ არა საკმარისად დასაბუთებული?“ მიღებული პასუხები შემდეგნაირად განაწილდა:

ცხრილი 28. „როგორ ფიქრობთ, რამდენად ზედმიწევნით იყვნენ შეფასებული თერაპიული გამოყენების გამონაკლისის მქონე სპორტსმენები/ნებართვა იყო თუ არა საკმარისად დასაბუთებული?“

	პირველი ტალღა	მეორე ტალღა	Total
არ არის დასაბუთებული	7.0%	9.5%	8.2%
უმეტესად დაუსაბუთებელია	12.0%	11.4%	11.7%
ზოგი დასაბუთებულია, ზოგი არა	24.0%	16.9%	20.4%
უმეტესად დასაბუთებულია	5.5%	9.0%	7.2%
ყველა დასაბუთებულია	1.0%	1.5%	1.2%
არ ვიცი	50.5%	51.7%	51.1%

პირველ და მეორე ტალღებს შორის განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი არ არის.

იმ შემთხვევაში, თუ სპორტსმენები მოისურვებდნენ იყიდონ ან/და გამოიყენონ აკრძალული ნივთიერებები, მათი აზრით, ძალიან ნაკლებად სავარაუდოა, რომ მათ დაეხმაროს პირადი მწვრთნელი, მშობლები, გუნდის პარტნიორი, ექიმი, სპორტული ფსიქოლოგი ან მწვრთნელი.

არ აღინიშნება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი სხვაობა ტალღებსა და სპორტის სახეობებს შორის.

ცხრილი 29. თუ მოისურვებთ იშვოთ და გამოიყენოთ აკრძალული ნივთიერებები, თქვენი თხოვნის შემთხვევაში, ქვემოთ ჩამოთვლილიდან, დაგეხმარებათ თუ არა ვინმე?

ცხრილი #11

	პირადი მწვრთნელი	მშობლები	თანაგუნდელი	გუნდის ექიმი	სპორტული ფსიქოლოგი	მწვრთნელი
საშუალო	4,15	4,28	4,08	4,18	4,36	4,25
მოდა	5	5	5	5	5	5
სტ. გადახრა	1,436	1,336	1,389	1,386	1,215	1,359

ცხრილი 30. ფაქტორული ანალიზის შედეგები

აღნიშნულ საკითხთან მიმართებაში მნიშვნელოვანია ფაქტორული ანალიზის შედეგები.

Rotated Component Matrix ^a		
	Component	
	1	2
Q24_1 პირადი მწვრთნელი	0.741	0.579
Q24_2 მშობლები	0.863	0.350
Q24_3 თანაგუნდელები	0.805	0.412
Q24_4 გუნდის ექიმი	0.480	0.806
Q24_5 სპორტული ფსიქოლოგი	0.342	0.882
Q24_6 მწვრთნელი	0.623	0.693

ფაქტორული ანალიზის შედეგად, ექვსი ცვლადი ორ ზოგად ლატენტურ ცვლადში/ფაქტორში განაწილდა.

პირველ ფაქტორში პირადი მწვრთნელი, მშობლები და თანაგუნდელები გაერთიანდა. მას პირობითად „უახლოესი გარემოცვის“ ფაქტორი ვუწოდეთ; ხოლო მეორე ფაქტორში ორი ცვლადი - გუნდის ექიმი და სპორტული ფსიქოლოგი შევიდა. ამ ფაქტორს პირობითად „ბიოსამედიცინო ეთიკის“ ფაქტორი ვუწოდეთ.

რაც შეეხება მწვრთნელს, იგი დაახლოებით ერთნაირი წონით შედის ორივე ფაქტორში - თავისი წონით მაღალი ხარისხის სიახლოვეს ამჟღავნებს ორივე ფაქტორთან, რაც შეიძლება იმით აიხსნას, რომ მწვრთნელის პოზიცია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ნებისმიერ შემთხვევაში, მათ შორის, ბიოსამედიცინო საკითხებთან დაკავშირებითაც. ამ ახსნის სასარგებლოდ მეორე ფაზის - თვისებრივი კვლევის შედეგებიც მეტყველებს.

სპორტსმენთა შეფასებით, აკრძალულ ნივთიერებათა ტრეფიკინგის პრევენციაში ჩართული უწყებების საქმიანობა საკმაოდ ეფექტურია:

ცხრილი 31 რამდენად ეფექტურად არიან ჩართული შემდეგი უწყებები აკრძალული ნივთიერებების ტრეფიკინგის პრევენციაში?

	პოლიცია	მეზაჟეები	პოლიცია	მეზაჟეები
საშუალო	3,51	3,58	3,47	3,49
მოდა	4	4	4	4
სტ. გადახრა	1,183	1,208	1,178	1,184

მიღებული შედეგები საფუძველს გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ქართველ სპორტსმენთა აღქმაში მათი როგორც პირადი, ისე - ინსტიტუციური გარემო ხელს უწყობს აკრძალული ნივთიერებების გამოყენების პრევენციას, რაც ანტ-დოპინგური განწყობის ფორმირების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორად შეიძლება იქნეს განხილული.

სპორტსმენები აღნიშნავენ, რომ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი გადაწყვეტდნენ მიეღოთ აკრძალული ნივთიერებები, სავარაუდოა, რომ მათ ექნებათ შესაძლებლობა

მიიღონ სამედიცინო რჩევა იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორ უნდა გამოიყენონ აღნიშნული ნივთიერება, მაგრამ შეფასება მაინც საკმაოდ დაბალია, რადგან იგი ახლოსაა საშუალო შეფასებასთან ($M=2.83$; $SD=1.425$). ამასთან, პირველ და მეორე ტალღის მონაცემებს შორის განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი არ არის.

მიუხედავად იმისა, რომ სპორტსმენთა აზრით, ზოგიერთმა ნივთიერებამ, მაგალითად ადამიანთა ზრდის ჰორმონმა შესაძლოა ზოგადად შეცვალოს სპორტსმენის ასპარეზობის შედეგი უკეთესობისკენ, როდესაც მათ ვკითხეთ, აპირებდნენ თუ არა აკრძალული ნივთიერებების მიღებას მათი შედეგების გაუმჯობესების მიზნითა და მოწინააღმდეგესთან უპირატესობის მოპოვების მიმართულებით, ისინი აღნიშნავენ, რომ არ აპირებენ მიიღონ ეს ნივთიერებები.

ცხრილი 32.

ა. რამდენად შესაძლებელია მიიღოთ სამედიცინო რჩევა, თუ

როგორ გამოიყენოთ ნივთიერება?

ბ. გაიუმჯობესოთ შედეგები ან მოიპოვოთ უპირატესობა მოწინააღმდეგეზე

ამ სეზონზე?

აღნიშნული ტენდენცია ვლინდება, როგორც პირველი ტალღის ისე - მეორე ტალღის შემთხვევაში:

		<i>რამდენად შესაძლებელია მიიღოთ სამედიცინო რჩევა, თუ როგორ გამოიყენოთ ნივთიერება?</i>	<i>გაიუმჯობესოთ შედეგები ან მოიპოვოთ უპირატესობა მოწინააღმდეგეზე ამ სეზონზე?</i>
პირველი	საშუალო	3,06	1,36

ტალღა	სტ. გადახრა	1,393	0,774
მეორე ტალღა	საშუალო სტ. გადახრა	2,59 1,426	1,40 0,888
ჯამი	საშუალო სტ. გადახრა	2,83 1,425	1,38 0,826

სპორტსმენები, საკვები დანამატების სახით, ყველაზე ხშირად იყენებენ მცენარეული პროდუქტებსა ($M=2.68$; $SD=,470$) და ვიტამინებსა ან მინერალურ დანამატებს ($M=2.6$; $SD=1,348$), ხოლო ყველაზე იშვიათად ენერგეტიკულ ფილებსა ($M=1,75$; $SD=1,142$) და კრეატინს ($M=1,78$; $SD=1,181$).

საკვებ დანამატებთან მიმართებაში, ტალღების ან სპორტის სახეობების მიხედვით სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავება არ გამოვლენილა, თუმცა, დაფიქსირდა სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავება ენერგეტიკულ სასმელებთან და სპორტის სახეობასთან მიმართებაში ($F(1)=8.917$; $\eta^2=0.022$; $p=0.003$), კერძოდ, ინდივიდუალური სპორტის სახეობით დაკავებული სპორტსმენები ($M=1.93$; $SD=1.143$) უფრო იშვიათად იღებენ სპორტულ/ენერგეტიკულ სასმელებს, ვიდრე სათამაშო სპორტით დაკავებულნი ($M=2.34$; $SD=1.381$).

5. ეთიკის ასპექტები და ღირებულებითი ორიენტაციები

სპორტსმენების დიდი უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ ის არასოდეს განიხილავდა აკრძალული ნივთიერებების გამოყენებას, რამდენიმე გამოკითხულის ინფორმაციით, ის მცირე დროით ფიქრობდა ნივთიერებების გამოყენებაზე, ხოლო მათი სიხშირე, ვინც დაადასტურა, რომ დიდი დროით ფიქრობდა ამ ნივთიერებების გამოყენებაზე ან, რომ ახლაც ფიქრობს ამ ნივთიერებების გამოყენებას, ერთეულებით შემოიფარგლება.

რაც შეეხება აკრძალული ნივთიერებების უშუალო გამოყენებას, მხოლოდ 7 ადამიანი აღნიშნავს, რომ გამოუყენებია ცოტა ხნით აკრძალული ნივთიერება და მხოლოდ 2-2 რესპოდენტი აღნიშნავს, რომ ახლაც იყენებს ამ ნივთიერებებს, მათგან 2 იყენებს რეგულარულად, ხოლო 2 პერიოდულად. ამასთან არ ვლინდება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავება სპორტის სახეობებს შორის ($X^2(6)=4.760$; $p=0.344$), ისევე, როგორც ტალღებს შორის ($X^2(6)=4.784$; $p=0.341$).

ერთ-ერთ ფაქტორად, თუ რატომ არ იყენებს სპორტსმენი აკრძალულ ნივთიერებებს, განიხილება ის, რომ აკრძალული ნივთიერებების გამოყენების აღმოჩენა შესაძლებელია ლაბორატორიული ანალიზის ჩატარებით. აღნიშნულ ფაქტორზე დაკვირვების მიზნით, რესპოდენტებს მიეცათ შეკითხვა, იმის შესახებ, თუ რამდენად მიიქცევდა მათ ყურადღებას დაბალ ფასად, სამედიცინო მეთვალყურეობის ქვეშ ისეთი ნივთიერების მიღების შესაძლებლობა, რომლის აღმოჩენაც ჯერ-ჯერობით ვერ ხერხდება.

სპორტსმენტთა უმრავლესობამ აღნიშნა, რომ ეს საერთოდ არ იქნებოდა მისთვის საინტერესო და არ მიიქცევდა მის ყურადღებას. ამასთან, დამაზუსტებელ შეკითხვაზე - იქიდან გამომდინარე, რომ სპორტსმენებზე ზეწოლა საკმაოდ ძლიერია, რამდენად შეძლებდნენ ისინი ნამდვილად უარი ეთქვათ ამ შესაძლებლობაზე - მიღებული პასუხების მიხედვით, სპორტსმენტთა თითმის სამი მეოთხედი (71%) დარწმუნებულია, რომ შეძლებს უარის თქმას. მათი გარკვეული ნაწილი არაგულწრფელი რომც იყოს, აღნიშნული მაჩვენებლები მაინც პოზიტიურად უნდა ჩაითვალოს, რადგან, ამ შემთხვევაში სიცრუის/რეალური განწყობის დამალვის მოტივაციას სპორტსმენის მხრიდან იმ ფაქტის აღიარება წარმოადგენს, რომ

აკრძალულ ნივთიერებათა მიღება არასწორი საქციელია, რაც მის ჯანსაღ ღირებულებით ორიენტაციებზე მიუთითებს.

ბოლო დროს, საკმაოდ მწვავე თემაა სპორტსმენების მიერ პატიოსანი და არაპატიოსანი ასპარეზობის საკითხები. სწორედ ამიტომ, მნიშვნელოვანია გავიგოთ, თუ რა სახის დამოკიდებულება აქვთ სპორტსმენებს პატიოსან თამაშთან მიმართებაში გამოთქმულ მოსაზრებებზე. ამის დასადგენად, სპორტსმენებს ლაიკერტის ხუთქულიანი სკალით უნდა შეეფასებინათ თავიანთი დამოკიდებულება თითოეული დებულების მიმართ.

კვლევის პროცესში დადგინდა, რომ სპორტსმენებისთვის უკეთესი გრძობაა, როდესაც პატიოსნად იმარჯვებს, ვიდრე, როდესაც მოტყუებით ხდება გამარჯვებული ($M=3,94$; $SD=1.320$), ისევე როგორც ისინი აღნიშნავენ, რომ ყოველთვის ასპარეზობენ წესების დაცვით ($M=3,72$; $SD=1.203$). მონაწილეების აზრით, დროდადრო წაგება ნორმალურია, რადგან ცხოვრებაში ყოველთვის ვერ მოიგებ ($M=3,29$; $SD=1,302$). აღნიშნულ მაჩვენებლებთან მიმართებაში, პირველ და მეორე ტალღას შორის არ აღინიშნება მნიშვნელოვანი სხვაობა. რაც შეეხება, უპატიოსნო თამაშის ქმედებებს, გამოკითხულები მათ აფასებენ შედარებით უფრო ნაკლები ქულით, რაც მიუთითებს მათ უარყოფით დამოკიდებულებაზე თამაშის დროს მსგავს ქმედებებთან მიმართებაში.

ზოგადად, რომ ვთქვათ, სპორტსმენები უფრო მხარს უჭერენ პატიოსანი თამაშის წესებს, ვიდრე არაპატიოსანს, ამაზე მეტყველებს მათი ჯამური შეფასების საშუალო ქულა - კერძოდ, თუ არაპატიოსანი თამაშის აღმწერი მოქმედებების დებულებებს (1,2,3,5,6,8,10,11,13,15,17,18) კოდებს შევუცვლით შემდეგნაირად - 5=1, 4=2, 3=3, 2=4, 1=5 და შემდგომ მიღებულ ქულებს შევკრებთ თითოეული დებულებისთვის, ჩვენ მივიღებთ პატიოსანი თამაშის საერთო ქულას, სადაც მაქსიმალური ქულა არის 90, ხოლო მინიმალური ქულა არის 18. ამ პროცედურების ჩატარების საფუძველზე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სპორტსმენები უპირატესობას, მართლაც ანიჭებენ პატიოსან თამაშს, რადგან მათი მიღებული საშუალო ქულა ($M=64.2050$; $SD=10.29991$) საგრძნობლად აღემატება შესაძლო საშუალო ქულას (45), რაც გვაძლევს ზემოთხსენებულის დადასტურების საშუალებას, რომ უპირატესობის მინიჭება ხდება პატიოსანი თამაშის წესებისთვის.

აღსანიშნავია, რომ ფიქსირდება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი სხვაობა სპორტის სახეობების მიხედვით ($F(1)=18.262$; $\eta^2=0.044$; $p=0.000$), აღმოჩნდა, რომ სპორტის ინდივიდუალური სახეობებით დაკავებული სპორტსმენები ($M=66.9867$; $SD=10.33596$) უფრო დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ პატიოსან თამაშს, ვიდრე სათამაშო სპორტით დაკავებულნი ($M=62.5360$; $SD=9.93031$). რაც შეეხება ტალღებს შორის სხვაობას, პირველ და მეორე ტალღას შორის არ აღინიშნება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსვლა.

ფაქტორული ანალიზის გამოყენებამ საშუალება მოგვცა გამოგვევლინა სპორტსმენთა ზოგადი ღირებულებითი ორიენტაციები ეთიკის სხვადასხვა ნორმების კონტექსტში.

სტატისტიკური ანალიზის შედეგად ოთხი ზოგადი ლატენტური ცვლადი/ფაქტორი გამოიყო. მათი ანალიზი საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ეთიკის კონტექსტში გააზრებული ღირებულებითი ორიენტაციების მიხედვით ქართველ სპორტსმენებში ოთხი ჯგუფი გამოიყოფა:

- სიტუაციურად წესების დამრღვევი (პირველი ფაქტორი);
- წესების ფარგლებში მოწინააღმდეგის მდგომარეობიდან გამოყვანაზე ორიენტირებული (მეორე ფაქტორი)
- უკომპრომისო ეთიკის/მაღალ ღირებულებებსა და პატიოსან გამარჯვებაზე ორიენტირებული (მესამე ფაქტორი);
- მხოლოდ გამარჯვებაზე ორიენტირებული (მეოთხე ფაქტორი);

ცხრილი 33. სპორტსმენთა ზოგადი ღირებულებითი ორიენტაციები/ცვლადები

Rotated Component Matrix^a

	Component			
	1	2	3	4
E_1 მოტყუებას არაფერი უშავს, თუ ვერავინ გაიგებს.	48.9%	34.1%	0.7%	31.6%
E_2 ხანდახან ვცდილობ მოწინააღმდეგის მდგომარეობიდან გამოყვანას/პროვოცირებას.	25.5%	75.4%	6.9%	0.9%
E_3 ვითაღლითებდი, თუკი ეს გამარჯვებას მომიტანდა.	74.1%	18.0%	-10.8%	14.4%
E_4 დროდადრო წაგება ნორმალურია, რადგან ცხოვრებაში ყოველთვის ვერ მოიგებ.	-1.3%	19.2%	59.3%	18.9%
E_5 წესებით არ არის აკრძალული მოწინააღმდეგეს ნერვები მოუშალო, ამიტომ შეიძლება ეს გააკეთო.	14.4%	76.9%	13.2%	8.4%
E_6 თუ სხვები თაღლითობენ, მეც შემიძლია იგივე გავაკეთო.	74.6%	24.9%	-0.6%	-7.6%
E_7 უკეთესი გრძნობაა, როცა პატიოსნად იგებ, ვიდრე როცა მოტყუებით იმარჯვებ.	-23.3%	11.2%	55.3%	50.1%
E_8 თუკი ვერ გამიგებენ, ვთაღლითობ.	77.8%	3.5%	-3.2%	-5.8%
E_9 სხვებზეც უნდა იფიქრო და არა მხოლოდ მოგებაზე.	-8.4%	0.5%	66.3%	8.3%
E_10 თუ არ მინდა რომ სხვამ კარგად იასპარეზოს, ცოტა ხელს ვუშლი/ყურადღებას ვუფანტავ.	38.8%	60.2%	-7.2%	0.5%
E_11 როცა საშუალება მეძლევა, ვატყუებ ოფიციალურ პირებს.	60.1%	24.9%	6.3%	-21.8%
E_12 მაღიზიანებს ადამიანები, რომლებიც ნებისმიერ ფასად ცდილობენ გამარჯვონ.	7.7%	-1.9%	68.3%	-13.7%
E_13 მოწინააღმდეგის მდგომარეობიდან გამოყვანა კარგი იდეაა.	26.6%	71.3%	2.8%	9.0%
E_14 მე ყოველთვის წესების დაცვით ვასპარეზობ.	-22.2%	-5.8%	50.7%	50.1%
E_15 მხოლოდ გამარჯვებაა ის, რაც ანგარიშშია ჩასაგდები.	18.0%	3.9%	7.3%	78.4%
E_16 არასდროს ვეცდები მოწინააღმდეგეს ნერვები მოვუშალო.	26.2%		42.4%	5.5%
E_17 ვითაღლითებდი თუ ჩავთვლიდი, რომ ეს მე ან ჩემს გუნდს დაეხმარებოდა.	69.0%	23.5%	-10.3%	19.8%
E_18 ჩემთვის გასაგებია როცა მოთამაშე დამაბულ მომენტში უცნაურო გამონათქვამს იყენებს.	27.2%	36.9%	17.4%	-5.6%

პირველ ფაქტორში ოთხი ცვლადი გაერთიანდა: ვითაღლითებდი, თუკი ეს გამარჯვებას მომიტანდა; თუ სხვები თაღლითობენ, მეც შემიძლია იგივე გავაკეთო;

თუკი ვერ გამიგებენ, ვთაღლითობ; ვითაღლითებდი თუ ჩავთვლიდი, რომ ეს მე ან ჩემს გუნდს დაეხმარებოდა; როცა საშუალება მეძლევა, ვატყუებ ოფიციალურ პირებს. ამ ფაქტორს, პირობითად, სიტუაციურად წესების დამრღვევი სპორტსმენი ვუწოდეთ.

მეორე ფაქტორი სამი ცვლადით არის წარმოდგენილი: ხანდახან ვცდილობ მოწინააღმდეგის მდგომარეობიდან გამოყვანას/პროვოცირებას; წესებით არ არის აკრძალული მოწინააღმდეგეს ნერვები მოუშალო, ამიტომ შეიძლება ეს გააკეთო; თუ არ მინდა რომ სხვამ კარგად იასპარეზოს, ცოტა ხელს ვუშლი/ყურადღებას ვუფანტავ; მოწინააღმდეგის მდგომარეობიდან გამოყვანა კარგი იდეაა. ამ ფაქტორს პირობითად წესების ფარგლებში მოწინააღმდეგის მდგომარეობიდან გამოყვანაზე ორიენტირებული სპორტსმენის ფაქტორი ვუწოდეთ.

მესამე ფაქტორში ოთხი ცვლადი შევიდა: დროდადრო წაგება ნორმალურია, რადგან ცხოვრებაში ყოველთვის ვერ მოიგებ; უკეთესი გრძნობაა, როცა პატიოსნად იგებ, ვიდრე როცა მოტყუებით იმარჯვებ; სხვებზეც უნდა იფიქრო და არა მხოლოდ მოგებაზე; მალიზიანებს ადამიანები, რომლებიც ნებისმიერ ფასად ცდილობენ გაიმარჯვონ და მე ყოველთვის წესების დაცვით ვასპარეზობ. ამ ფაქტორს უკომპრომისო ეთიკის/მაღალ ღირებულებებსა და პატიოსან გამარჯვებაზე ორიენტირებული სპორტსმენის ფაქტორი ვუწოდეთ.

მეოთხე ფაქტორი მხოლოდ ერთი ცვლადით: მხოლოდ გამარჯვებაა ის, რაც ანგარიშშია ჩასაგდები არის წარმოდგენილი. ამ ფაქტორს მხოლოდ გამარჯვებაზე ორიენტირებული სპორტსმენის ფაქტორი ვუწოდეთ.

აღსანიშნავია, რომ ცვლადი: მოტყუებას არაფერი უშავს, თუ ვერავინ გაიგებს თანაბარ სიახლოვეს ამჟღავნებს პირველ და მეორე ფაქტორებთან, რაც იმის მიმანიშნებელი შეიძლება იყოს, რომ ამ ორი ტიპის სპორტსმენებს ტყუილთან მიმართებაში თანაბრად კომპრომისული მდგომარეობა უკავიათ.

სასურველია, ფაქტორული ანალიზის ეს შედეგები მაქსიმალურად იქნეს გათვალისწინებული სპორტსმენთა ცნობიერების ამაღლებაზე ორიენტირებულ

ღონისძიებებში და ამ პერსპექტივაში კვლევა შემდგომიც სიღრმისეულად და ფოკუსირებულად გაგრძელდეს.

ამ ასპექტით, უაღრესად მნიშვნელოვანი იქნებოდა, აგრეთვე, უკომპრომისო ეთიკის/მაღალ ღირებულებებსა და პატიოსან გამარჯვებაზე ორიენტირებული სპორტსმენების წახალისება, მათზე აქცენტირება და მათი, როგორც ნდობის აგენტების გამოყენება სპორტსმენებში ჭეშმარიტი სპორტის სულის, მაღალი ღირებულებითი ორიენტაციებისა და ეთიკის განვითარების ხელშეწყობის თვალსაზრისით.

6. სპორტსმენტა ცნობიერების ამაღლება - ეფექტური გზა დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლაში

ინოვაციური ბიო-სამედიცინო ტექნოლოგიების უსწრაფესი განვითარების ფონზე, სპორტსმენტა ინფორმირებულობის ზრდა, ცნობიერების უწყვეტი ამაღლება ანტიდოპინგური განწყობის ფორმირებისა და განვითარების აუცილებელი პირობაა. შესაბამისად, კვლევის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ამოცანას წარმოადგენდა ტრენინგის, როგორც ანტიდოპინგური განწყობის ხელშემწყობი ფაქტორის ეფექტიანობის შეფასება საკვლევ პოპულაციაში. ამ მიზნით, მულტივარიაციული ანალიზის მეთოდების საშუალებით, განხორციელდა ინტეგრირებული მაჩვენებლის - ინდექსის შემუშავება, რომელსაც, პირობითად, ტრენინგის ეფექტიანობის ინდექსი ვუწოდეთ.

თავდაპირველად, საშუალოთა შედარების მეთოდით, განხორციელდა ყველა იმ ცვლადის იდენტიფიცირება, რომელთა მიხედვითაც განსხვავება პირველ და მეორე ტაღებს შორის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია. სულ გამოვლინდა ოცი ასეთი ცვლადი, რომელთა მიმართაც ჩატარდა ფაქტორული ანალიზი და მოხდა მათი რედუქცია - გამოიყო ექვსი ზოგადი ფაქტორი (ცვლადი). ფაქტორებში შემავალი ცვლადების შინაარსის მიხედვით, მათ, „აკრძალულ ნივთიერებათა მოკლევადიანი გამოყენების დამაზიანებელი ეფექტი“, „თაღლითობის მოტივაციები“, „მოსმენის სამართლიანობა“, „ტესტირებასთან დაკავშირებული სამართლიანობისა და პასუხისმგებლობის მექანიზმები“; „აკრძალულ ნივთიერებათა გამოყენების დაფარვის რწმენა“ და „ადამიანის ზრდის ჰორმონის ტესტირების ფაქტორი“ ვუწოდეთ.

პირველ ფაქტორში („აკრძალულ ნივთიერებათა მოკლევადიანი გამოყენების დამაზიანებელი ეფექტი“) ექვსი ცვლადი გაერთიანდა: ანაბოლური სტეროიდების, ბეტა-ბლოკერების, დიზაინ სტეროიდების (როგორცაა ტეტრაჰიდროგესტინონი), ერითროპოეტინისა (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებების, ადამიანის ზრდის

ჰორმონის და დიურეტიკების მოკლე დროით (ორ თვემდე) მიღებით გამოწვეული ჯანმრთელობის ზიანის შეფასება. სპორტსმენტებმა ოთხქულიანი სკალით (1 – „არ მიაყენებს ზიანს“; 4 – „ძლიერ დააზიანებს“) შეაფასეს, მათი აზრით,

რა ხარისხის ზიანი შეიძლება მიაყენოს მათ ჯანმრთელობას აღნიშნული ნივთიერებების მოკლე დროით, ვთქვათ, ორ თვემდე მიღებამ.

მეორე ფაქტორში („თაღლითობის მოტივაციები“) სამი ცვლადია წარმოდგენილი: „ვითაღლითებდი, თუკი ეს გამარჯვებას მომიტანდა“; „თუ სხვები თაღლითობენ, მეც შემძლია იგივე გავაკეთო“; „ვითაღლითებდი თუ ჩავთვლიდი, რომ ეს მე ან ჩემს გუნდს დაეხმარებოდა“. სპორტსმენებმა ხუთქულიანი სკალით (1 – „სრულიად არ ვეთანხმები“; 5 – „სავსებით ვეთანხმები“) შეაფასეს, თუ რამდენად ეთანხმებიან ან არ ეთანხმებიან ზემოაღნიშნულ დებულებებს.

მესამე ფაქტორში („სამართლიანი მოსმენა“) სამი ცვლადია ინტეგრირებული: „რამდენად კმაყოფილი ხართ იმით, რომ სპორტსმენებს, რომელთაც გაასაჩივრეს არასასურველი შედეგი, საქართველოში ეძლევათ სამართლიანი განხილვის საშუალება?“ „რამდენად კმაყოფილი ხართ იმით, რომ სპორტსმენებს თქვენი სპორტის სახეობაში, რომელთაც გამოუვლინდათ არასასურველი შედეგი, ექნებათ სამართლიანი მოსმენის საშუალება, სანამ დააკისრებენ სასჯელს?“ და „რამდენად კმაყოფილი ხართ იმით, რომ სპორტსმენებს, რომელთაც გაასაჩივრეს არასასურველი შედეგი, სპორტში საარბიტრაჟო სასამართლოში, ექნებათ სამართლიანი მოსმენა?“ შეფასება განხორციელდა ოთხქულიანი სკალით (1 – „ძალიან კმაყოფილი“; 4 – „ძალიან უკმაყოფილო“).

მეოთხე ფაქტორში („ტესტირებასთან დაკავშირებული სამართლიანობისა და პასუხისმგებლობის მექანიზმები“) გაერთიანდა: „როგორ იცით ან გსმენიათ, დადებითი ტესტირების შემთხვევაში სასჯელი მძიმეა თუ მსუბუქი?“ (გაზომვა განხორციელდა ოთხქულიანი სკალით; 1 – „ძალიან მძიმე“; 4 – „ძალიან მსუბუქი“), „რამდენად თანაბრად სამართლიანია საქართველოს ანტიდოპინგური სააგენტო ყველა სპორტსმენის მიმართ?“ (გაზომვა განხორციელდა ოთხქულიანი სკალით; 1 – „ძალიან სამართლიანია“; 4 – „ძალიან უსამართლოა“) და „რამდენად ხდება საქართველოს ანტიდოპინგური სააგენტოს მიერ ტესტირების პროცედურების დაცვა? (როგორცაა, სინჯების აღება და დაცვა)?“ (გაზომვა განხორციელდა ოთხქულიანი სკალით; 1 – „სავსებით დაცულია“; 4 – „სრულიად არ არის დაცული“).

მეხუთე ფაქტორში („აკრძალულ ნივთიერებათა გამოყენების დაფარვის რწმენა“) შევიდა: „თუ თქვენ მიიღებთ აკრძალულ ნივთიერებას საშეჯიბრო

პერიოდში, დაფარვის მცდელობის შემთხვევაში, რამდენად სავარაუდოა, რომ ვერავინ ვერაფერს გაიგებს?“ და „თუ თქვენ მიიღებთ აკრძალულ ნივთიერებას არასაშეჯიბრო პერიოდში, დაფარვის მცდელობის შემთხვევაში, რამდენად სავარაუდოა, რომ ვერავინ ვერაფერს გაიგებს?“ (გაზომვა განხორციელდა ხუთქულიანი სკალით; 1 – „ძალიან სავარაუდოა“; 5 – „შეუძლებელია“).

მეექვსე ფაქტორი წარმოადგენილია ერთადერთი ცვლადით. სპორტსმენებს უნდა შეეფასებინათ, თუ, მათი აზრით, რამდენად ზუსტად არის შესაძლებელი ტესტირების დროს ადამიანის ზრდის ჰორმონის განსაზღვრა. შეფასება ხდებოდა ხუთქულიანი სკალით (1- „ძალიან ზუსტად“; 5 – „სრულიად არაზუსტად“).

როგორც ლოგისტიკური რეგრესიული ანალიზი გვიჩვენებს, ტალღებს შორის სტატისტიკურად მნიშვნელოვან განსხვავებას პირველი ხუთი ფაქტორი განაპირობებს. შესაბამისად, მოხდა მეექვსე ფაქტორის (Sig.=0.816) ამოღება შემდგომი ანალიზიდან (ინდექსის ფორმირებაში მეექვსე ფაქტორი არ მონაწილეობს).

ამასთან, აღსანიშნავია, რომ პირველი ხუთი ფაქტორიდან, თითოეულის ზემოქმედების ხვედრითი წილი საკმაოდ მაღალია, თუმცა, მეხუთე ფაქტორის („აკრძალულ ნივთიერებათა გამოყენების დაფარვის რწმენა“) წონა აღემატება ყველა დანარჩენს:

ცხრილი 34. ფაქტორული ანალიზის შედეგები

ფაქტორები	Sig.	Exp(B)
აკრძალულ ნივთიერებათა გამოყენების დაფარვის რწმენა	.000	1.64
ტესტირებასთან დაკავშირებული სამართლიანობისა და პასუხისმგებლობის მექანიზმები	.001	1.45
მოსმენის სამართლიანობა	.001	1.45
თაღლითობის მოტივაციები	.002	1.40
აკრძალულ ნივთიერებათა მოკლევადიანი გამოყენების დამაზიანებელი ეფექტი	.004	1.38
ადამიანის ზრდის ჰორმონი	.816	

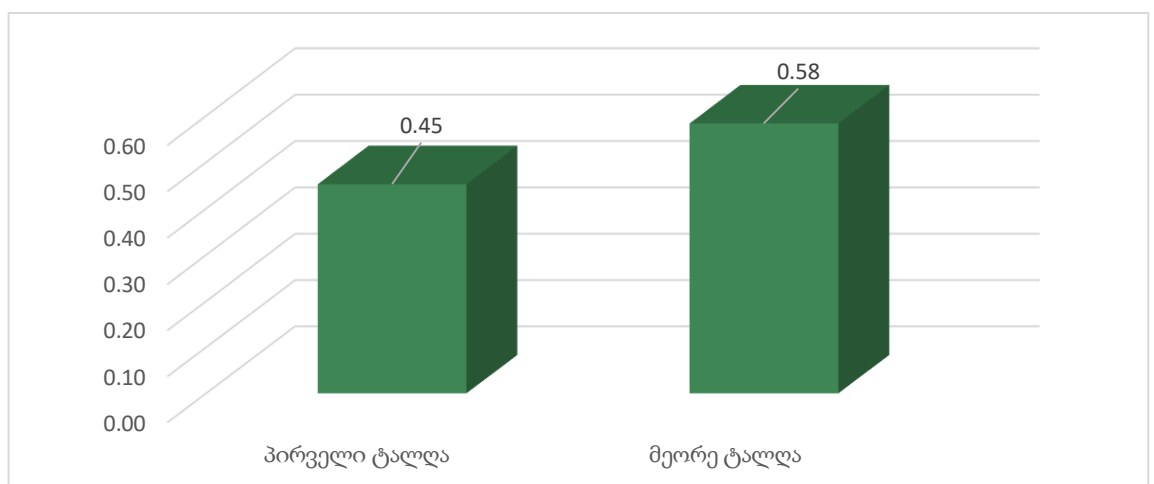

ინდექსის ფორმირების შემდგომ ეტაპზე, მთავარ კომპონენტთა მეთოდით, ფაქტორული ანალიზის მრავალჯერადი გამოყენებით, შეიქმნა ხუთი ახალი ფაქტორი. თითოეული მათგანის ფორმირებაში მონაწილეობდა მხოლოდ ის ცვლადები, რომლებმაც, თავდაპირველად ჩატარებული ფაქტორული ანალიზის შედეგად, შესაბამის ფაქტორში მიიღეს მაღალი წონები. ახალი ფაქტორების საფუძველზე კი, იგივე მეთოდით, განხორციელდა ერთი ზოგადი ფაქტორის ფორმირება, რომელიც, მაქსიმალური დისპერსიის გამო, აღნიშნული ხუთი ფაქტორის ერთით ჩანაცვლების საუკეთესო ვარიანტს წარმოადგენს.

ერთი, ზოგადი ფაქტორის მიღებამ, თავის მხრივ, შესაძლებელი გახადა, ერთიანი ინდექსის შემოღება. სახელდობრ, განხორციელდა ფაქტორის ნორმირება ნულსა და ერთს შორის წრფივი გარდაქმნით, ისე, რომ ფაქტორის მინიმალურ მნიშვნელობას შეესაბამება ინდექსის მინიმალური მნიშვნელობა (0), ხოლო ფაქტორის მაქსიმალურ მნიშვნელობას - ინდექსის მაქსიმალური მნიშვნელობა (1).

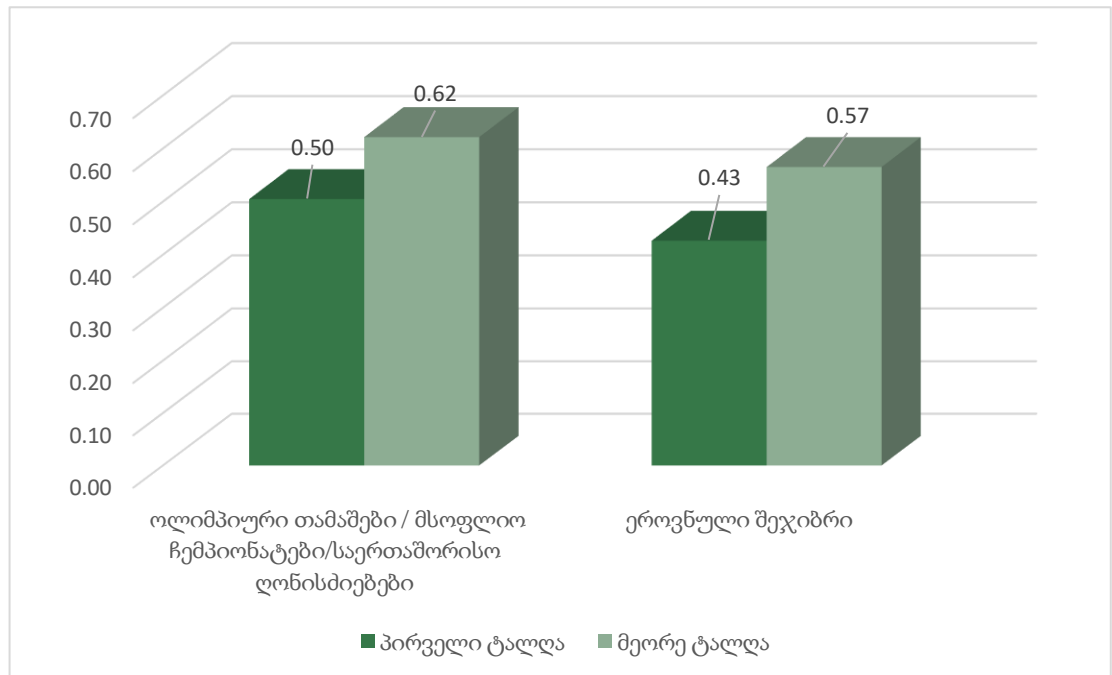
ინდექსის საფუძველზე, პირველ და მეორე ტალღებს შორის არსებული განსხვავების მიხედვით, რომელიც სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია (Sig.=0.000) შეფასდა ტრენინგის ეფექტიანობა. სახელდობრ, განსხვავებამ მათ შორის, შეადგინა 0.13. იქიდან გამომდინარე, რომ ეს მაჩვენებელი პირველი ტალღის მნიშვნელობის თითქმის მესამედს (28.7%) შეადგენს, შესაძლებელია ტრენინგი საკმაოდ ეფექტიანად მივიჩნიოთ.

გრაფიკი 6 ტრენინგის ეფექტურობა

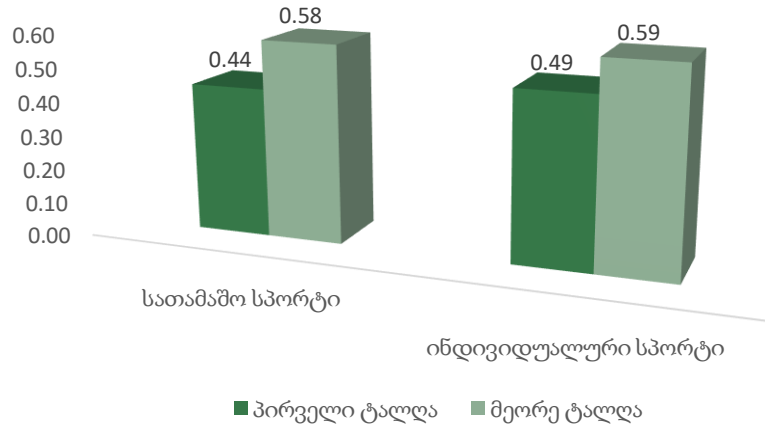
ინდექსის მიხედვით, ტრენინგი ეფექტიანია იმ სპორტსმენებისათვის, რომლებსაც საერთაშორისო ან ეროვნულ დონეზე ასპარეზობის გამოცდილება გააჩნიათ (ორივე შემთხვევაში, განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია), ხოლო იმ სპორტსმენებისათვის, რომლებიც ჯერ-ჯერობით, ქალაქის/რაიონის დონით შემოიფარგლებიან, ტალღებს შორის განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი არ არის, რაც ამ კატეგორიის სპორტსმენებში ტრენინგების ნაკლებად ეფექტიანობის მაჩვენებლად შეიძლება ჩაითვალოს.

გრაფიკი 7 ინდექსის მნიშვნელობა საერთაშორისო და ეროვნული დონის სპორტული შეჯიბრებების მიხედვით

ტრენინგი ეფექტიანია როგორც სათამაშო, ისე - ინდივიდუალური სპორტის წარმომადგენელთათვის. ორივე შემთხვევაში, განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ სათამაშო სპორტის შემთხვევაში, განსხვავების მაჩვენებელი უფრო მაღალია, ვიდრე, იმ სპორტსმენებში, რომლებიც სპორტის ინდივიდუალური სახეობებით არიან დაკავებულნი:

გრაფიკი 8 ტრენინგის ეფექტურობა სათამაშო და ინდივიდუალურ სპორტის სახეობებში დაკავებული სპორტსმენებისათვის

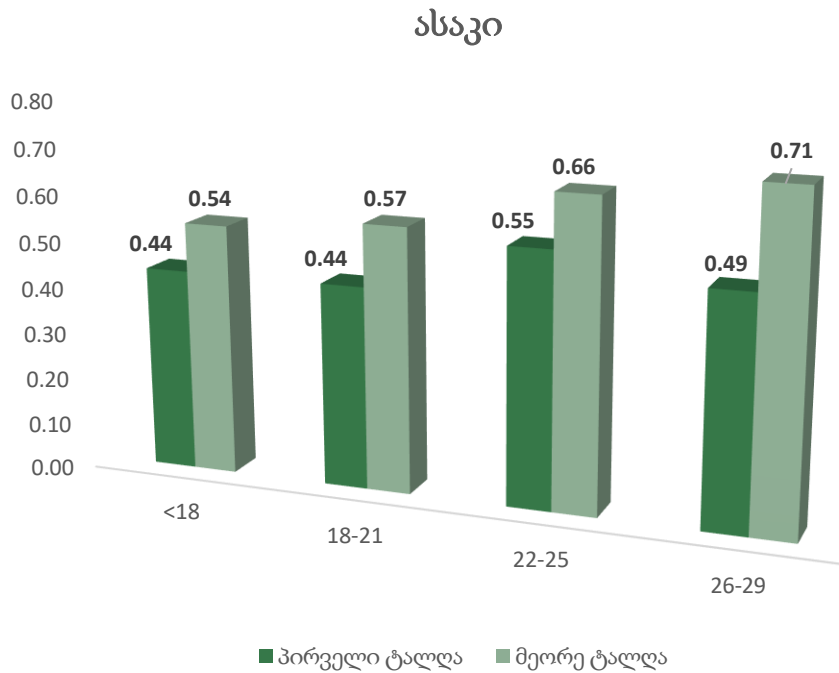

ტრენინგი ეფექტიანია 18-29 წწ ასაკობრივი ჯგუფებისათვის (განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია). 30 წლის ან მეტი ასაკის სპორტსმენებისთვის კი განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი არ არის. აღსანიშნავია, რომ ეფექტიანობის თვალსაზრისით, 26-29 წწ ასაკობრივი ჯგუფი მკვეთრად გამოირჩევა, რაც იმით შეიძლება აიხსნას, რომ 26-29 წელი სპორტსმენებისათვის არის, როგორც ფიზიკური მონაცემების ასევე გამოცდილების, ფსიქოლოგიური მდგრადობის, საუკეთესო სპორტული შედეგის ჩვენების სურვილის მაქსიმალური გამოვლინების, ასაკი. შესაბამისად სპორტსმენი ცდილობს სრულად გაითავისოს და შეასრულოს მაღალი სპორტული შედეგებისაკენ მიმავალი ნებისმიერი დამაბრკოლებელი ნიუანსი, მათ შორის ანტიდოპინგური წესების შესაძლო უნებლიე თუ წინასწარ განსაზღვრული დარღვევა და მისი შედეგებიც. რაც გამოიხატა სემინარების ეფექტიანობის სტატისტიკურად მნიშვნელოვან სხვაობაში.

26 წლამდე ასაკის სპორტსმენების უმრავლესობას, თუ ისინი გარკვეულ ტიტულებს უკვე არ ფლობენ, მაღალი დონის სპორტულ შეჯიბრებებში ასპარეზობის გამოცდილება ნაკლებად აქვთ. ისინი უფრო მეტად დამოკიდებული არიან მრწვთნელისა და სამედიცინო პერსონალის რეკომენდაციებზე, ამიტომ ფიქრობენ, რომ ანტიდოპინგურ საკითხებზე რჩევებს მათგან მიიღებენ.

ასევე 30 წლის ზედა ასაკის სპორტსმენების უმრავლესობას, რომელთა სპორტული შედეგების მაჩვენებლები საშუალოს არ აღემატება, ფიქრობენ რა, რომ კარიერის დასასრული ახლოსაა და მათთვის, ანტიდოპინგურ სემინარებზე, ყურადღების კონსოლიდაცია საჭირო აღარ არის.

გრაფიკი 9 ტრენინგის ეფექტურობა სპორტსმენების ასაკის მიხედვით

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ცნობიერების ამაღლება უაღრესად მნიშვნელოვანია სპორტსმენებში ანტიდოპინგური განწყობის ფორმირებისთვის.

შესაბამისი პროგრამების შემუშავებისას რეკომენდებულია იმ ფაქტორების როლისა და სპეციფიკის სათანადოდ გააზრება, რომლებიც არსებითად აისახება ცნობიერების ამაღლებაზე სპორტსმენტთა სხვადასხვა ჯგუფის თავისებურებების (ასაკი, ასპარეზობის გამოცდილება, სპორტის სახეობა და სხვა) გათვალისწინებით.

7. სპორტსმენთა დამოკიდებულება დოპინგის მიმართ - კვლევის მეორე ფაზა

რაოდენობრივი კვლევის ძირითადი შედეგების ახსნის, შევსებისა და კონტექსტუალიზაციის, დოპინგის მიმართ სპორტსმენთა დამოკიდებულებისა და იმ ფაქტორების სიღრმისეული კვლევის მიზნით, რომლებიც მის ფორმირებაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს, ჩატარდა კომბინირებული ორ ეტაპიანი თვისებრივი კვლევა: 6 ფოკუს-ჯგუფი და 10 სიღრმისეული ინტერვიუ.

ფოკუს-ჯგუფების შემადგენლობა და ძირითადი საკვლევი კითხვები განისაზღვრა რაოდენობრივი კვლევის ძირითადი შედეგების მიხედვით, ხოლო სიღრმისეული ინტერვიუების ძირითადი საკვლევი კითხვები განისაზღვრა როგორც რაოდენობრივი კვლევის, ისე - ფოკუს-ჯგუფების ძირითადი შედეგების გათვალისწინებით.

ფოკუს-ჯგუფების წევრთა შერჩევა განხორციელდა მიზნობრივი შერჩევის ტექნიკით. სამიზნე ჯგუფად შეირჩა საკვლევ სპორტულ ფედერაციებში გაერთიანებული სპორტსმენები. შერჩევის ძირითად მახასიათებლებს წარმოადგენდა სქესი, ასაკი, სპორტის ზოგადი სახეობა (სათამაშო სპორტი და ინდივიდუალური სპორტი) და საერთაშორისო ან ეროვნულ დონეზე ასპარეზობის გამოცდილება. თითოეულ ფოკუს-ჯგუფში მონაწილეობდა 8 რესპონდენტი. ფოკუს-ჯგუფის არცერთი მონაწილე არ იყო სპორტსმენი, რომელიც წარმოადგენდა რაოდენობრივი კვლევის რესპონდენტს.

ფოკუსირებული დისკუსიის საშუალო ხანგრძლივობას წარმოადგენდა 90 წუთი.

კვლევის ძირითადი ინსტრუმენტი - ფოკუს-ჯგუფის გზამკვლევი, მომზადდა უკვე არსებული საერთაშორისო გამოცდილების, აგრეთვე, შესაბამის ეროვნულ უწყებებთან და ექსპერტებთან კონსულტაციების საფუძველზე.

7.1 დოპინგის, როგორც გამოწვევის ზოგადი აღქმა

კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით შეიძლება ითქვას, რომ რესპონდენტთა შეფასებით, დოპინგის გამოყენება უფრო საერთაშორისო სპორტის გამოწვევას

წარმოადგენს, ქართულ სპორტში კი ის ნაკლებად აქტუალურია - იმდენად იშვიათია, რომ გამონაკლის შემთხვევებად შეიძლება ჩაითვალოს:

„საქართველოში იმდენად არა, საზღვარგარეთ უფრო მოიხმარენ“
(კაცი, 21 წ. ჭიდაობა).

„საქართველოში ასეთი რამ არც მსმენია. დიდ ქვეყნებში უფრო გამიგია“
(კაცი, 18 წ. ძიუდო)

„ჩვენთანაც არის შემთხვევები, მაგრამ, ძალიან იშვიათად“.
(კაცი, 18 წ. უროს ტყორცნა)

„ვიღაცა, ვინც ფინანსურად ძლიერია, მოიხმარს დოპინგს და ჩვენზე (ქართველ სპორტსმენებზე) კარგ ფორმაშია“ (ქალი 21 წ. ბატუტზე ხტომა).

„ჩვენ ქვეყანაში არც არის მაგის შესაძლებლობა“ (ქალი 25 წ. მძლეოსანი).

აღსანიშნავია, რომ სპორტსმენები, ამას, ძირითადად, საქართველოს, როგორც განვითარებადი ქვეყნის თავისებურებებით ხსნიან და მიუთითებენ, რომ შესაბამისი ეკონომიკური, საინფორმაციო თუ ტექნოლოგიური რესურსები ჩვენს ქვეყანაში ჯერ-ჯერობით, საკმაოდ მწირია.

მათი აზრით, დოპინგის მიღება გაცნობიერებულად ხდება იმ შემთხვევაში, თუ შესაძლებელია ორგანიზმში აკრძალული ნივთიერების აღმოჩენის რისკების სწორად გათვლა. შესაბამისად, ამ მხრივ უპირატესობა აქვთ განვითარებული ქვეყნების სპორტსმენებს, რადგან მეტი ხელმისაწვდომობა აქვთ ისეთი ტიპის ნივთიერებებზე, რომელთა შეტანაც აკრძალულ სიაში ჯერ კიდევ არ მომხდარა ან რომელთა აღმოჩენაც სპორტსმენტა დოპინგ-ტესტირების შედეგად ჯერ-ჯერობით ვერ ხერხდება.

„შესაძლოა ჩვენზე უფრო ეკონომიკურად ძლიერ ქვეყნებში ხელმისაწვდომი იყოს ახალი თაობის დოპინგის, რომელიც არ ვარდება ტესტირების დროს“ (კაცი, 26 წ. მძლეოსანი).

„ვარჯიშის დროს არა მგონია მოიხმარდნენ, როგორც ვიცი შეჯიბრებამდე 2 თვით ადრე იღებენ. ამ ყველაფერში თუ არ ხარ გარკვეული, ვერ გარისკავ კაცი“
(კაცი, 19 წ. მოჭიდავე).

„ეკონომიკურად ძლიერ ქვეყნებში მუდმივად მუშაობენ ისეთი ნივთიერების შექმნაზე, რასაც ტესტი ვერ ამოაგდებს“ (კაცი, 20 წ. მძლეოსანი).

„დოპინგს ყველა წარმატებული სპორტსმენი გამოიყენებს, შეუძლებელია ასეთი შედეგების დადება დოპინგის გარეშე“ (კაცი 24 წ. ბირთვის კვრა).

„ჩინეთში იყენებენ ისეთ ბუნებრივ ნივთიერებებს, რომლებიც სპორტულ შედეგს აუმჯობესებს მაგრამ დოპინგად არ ითვლება (ქალი 29 წ. ბატუტზე ხტომა).

თუ გავითვალისწინებთ, რომ დოპინგის გამოყენების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებას რესპონდენტები, ძირითადად, მისი აღმოჩენის, შესაბამისად, ანტიდოპინგური სანქციების რისკებს უკავშირებენ და მხედველობაში არ იღებენ ისეთ ფაქტორებს, როგორცაა ადამიანის ჯანმრთელობა, სამართლიანი სპორტის იდეა თუ ბიოეთიკის პრინციპები, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ დოპინგი საქართველოსთვის ჯერ კიდევ მომავლის გამოწვევაა.

თუ გლობალურ განვითარებულ სამყაროში ინტეგრირების პარარელურად, ჩვენს ქვეყანაში არ განხორციელდება სათანადო პრევენციული ღონისძიებები, საქართველოს ფინანსურ, საკომუნიკაციო და ტექნოლოგიურ განვითარებასთან ერთად, მოსალოდნელია დოპინგის, როგორც გამოწვევის აქტუალიზაცია, რასაც, სავარაუდოდ, მწვავე და ფართომასშტაბიანი შედეგები ექნება.

ყველა ფოკუს-ჯგუფში დასაწყისიდანვე გამოვლინდა, რომ სპორტსმენთათვის დოპინგთან დაკავშირებით, როგორც ძირითად საინფორმაციო წყაროს, ისე - მთავარ პასუხისმგებელ და გადაწყვეტილების მიმღებ პირს პირს მწვრთნელი წარმოადგენს.

7.2 სპორტსმენთა ინფორმირებულობა აკრძალულ ნივთიერებათა სიის შესახებ

კვლევის პერიოდში საქართველოს კანონმდებლობით არ იყო განსაზღვრული დოპინგის ცნება, ეროვნული ანტიდოპინგური წესები და აკრძალულ ნივთიერებათა სია, რის გამოც GADA აფორმებდა ხელშეკრულებებს ეროვნულ სპორტულ ფედერაციებთან, რომლის საგანს წარმოადგენდა „ანტიდოპინგური პოლიტიკის გატარება და ხელშეწყობა“.

ხელშეკრულებით განისაზღვრებოდა ხელმომწერი ეროვნული ფედერაციის ვალდებულებები, მათ შორის: ელიარებინა ანტიდოპინგურ სფეროში მოქმედი კანონმდებლობა: მსოფლიო ანტიდოპინგური კოდექსი, ტესტირების და მოკვლევის საერთაშორისო სტანდარტი და საქართველოს ეროვნული ანტიდოპინგური

სააგენტოს „ანტიდოპინგური წესები“, რომლებიც სრულ შესაბამისობაშია მსოფლიო სტანდარტებთან.

აკრძალულ ნივთიერებათა სიის შესახებ სპორტსმენთა ცოდნა ძირითადად შემოიფარგლება ამ ჩამონათვალის არსებობის შესახებ ინფორმაციის ქონით. ნაწილმა იცის, რომ ყოველწლიურად ხორციელდება სიის განახლება.

სპორტსმენთა ინფორმირების პოზიტიურ მაგალითებად დასახელდა ჭიდაობის ფედერაციაში ექიმის მიერ აკრძალული სიის სპორტსმენებისთვის ელექტრონული ფოსტით დაგზავნა და ძიუდოს ფედერაციის მწრთვნელის მიერ ბუკლეტის სახით მიწოდება, რამაც პოზიტიური შედეგები - სპორტსმენთა მხრიდან მეტი ინფორმაციის მიღებისა და შესაბამისად ანტიდოპინგურ სემინარზე დასწრების სურვილი გამოიწვია.

„ სემინარზე გაცილებით მეტი რამ გავიგე დოპინგის შესახებ, რაც ბუკლეტში იყო მოცემული, ასევე ჩემი შეკითხვების პასუხად ამიხსნეს პრაქტიკულად სად და როგორ მოვიძიო ჩემთვის საჭირო ინფორმაცია აღნიშნულ საკითხზე (კაცი, 20 წ. ძიუდოს მოჭიდავე).

თუმცა, აღნიშნულ შემთხვევებშიც, სიის მიწოდების მიუხედავად, სპორტსმენებმა ვერ გაიხსენეს მასში შემავალი ნივთიერებების დასახელებათა ნაწილიც კი.

საინტერესოა, რომ დოპინგთან დაკავშირებული საკითხების მიმართ სპორტსმენთა არაინფორმირებულობას ჯაჭვური ხასიათი აქვს - გარკვეული ინფორმაციის სიმწირე სხვა, მასზე ბაზირებული ინფორმაციის მიმართ ინტერესის (შესაბამისად კი, ცოდნის) დეფიციტს განპირობებს:

სპორტსმენები აღნიშნავენ, რომ აკრძალულ ნივთიერებათა სიაში მითითებულია ნივთიერების საერთაშორისო დასახელება, რომელიც სხვადასხვა განსხვავებული დასახელების მედიკამენტების შემადგენლობაში შეიძლება შედიოდეს. თუმცა, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ლეგალურად შეძენილ ყოველ მედიკამენტს აუცილებლად თან ახლავს იმ ნივთიერებათა დეტალური ჩამონათვალი, რომლებსაც ის შეიცავს, ამ სიით სარგებლობა, შესაბამისი ინფორმირებულობის შემთხვევაში, ნებისმიერი ადამიანისათვის ელემენტარულ საკითხს უნდა წარმოადგენდეს.

აღნიშნულ საკითხზე ფოკუსირებისას ყურადღებას იქცევს ის ფაქტიც, რომ ზოგიერთი სპორტსმენი დანიშნული მედიკამენტების გამოყენების დოზინგ რისკებს განიხილავს საქართველოს ანტიდოპინგური სააგენტოს წარმომადგენელთან:

კვლევის შედეგები საფუძველს გვაძლევს დავასკვნათ, რომ სპორტსმენებს არ აქვთ გაცნობიერებული, რა პროცესებს იწვევს აკრძალული ნივთიერებებისა და მეთოდების გამოყენება ორგანიზმში, როგორია მათი მოკლე და გრძელვადიანი შედეგები:

„გამიჭირდება რაიმე კონკრეტულის თქმა“; *(კაცი, 17 წ. ფარიკაობა);*

„ალბათ იმ წუთებში ძალას მატებს“ *(კაცი, 18 წ. მორბენალი);*

თუმცა, ზოგადი ინფორმაცია იმის შესახებ, რომ აკრძალულ სიაში შეტანილ ნივთიერებათა გამოყენება გარკვეულ რისკებს უკავშირდება, მათთვის ცნობილია. რაც შეეხება კონკრეტულ რისკებს დასახელდა:

- დოზირების დარღვევის რისკი;
- გრძელვადიანი მოხმარების შემთხვევაში, დამოკიდებულების ჩამოყალიბების რისკი;
- გრძელვადიანი მოხმარების შემთხვევაში, გულისა და ღვიძლის დაავადებების რისკები;
- სტეროიდების გრძელვადიან გამოყენების შემთხვევაში იმპოტენციის და უშვილობის რისკი;
- სტიმულატორების მაღალი დოზების გამოყენების დროს უეცარი სიკვდილის რისკი.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ინფორმაციის დეფიციტი განაპირობებდა დაუინტერესებლობას სხვა, შესაბამისი ინფორმაციის მიმართაც. დისკუსიისას გამოვლინდა, შებრუნებული მიმართებაც - უკვე მიღებული ინფორმაცია წარმოადგენს ინფორმაციის გაღრმავებისა და დეტალიზების მოტივაციას: დისკუსიის პროცესში დასახელებული რისკები იმ მონაწილეებისთვის, რომლებსაც ამის შესახებ მანამდე არ სმენოდათ, ინფორმირებულობის ზრდის მასტიმულირებელი ფაქტორი აღმოჩნდა. ეს შედეგი, თავის მხრივ, მხარს უჭერს კვლევის წინა ეტაპის მიგნებას იმის შესახებ, რომ ცნობიერების ამაღლება ანტიდოპინგური კამპანიის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მდგენელს წარმოადგენს:

„დღეს ისეთი რამეები გავიგე, რაც აქამდე არ მსმენოდა, მეტად დავინტერესდი, აქედან გასული ჩემს მეგობრებსაც ვეტყვი, რაც გავიგე. სიამოვნებით დავესწრები ტრენინგებს“ (კაცი, 18 წ, მოჭიდავე);

„სემინარები აუცილებელია ჩვენთვის, რათა თავიდან ავიცილოთ აკრძალული პრეპარატების უნებლიე გამოყენება“ (ქალი 21 წ. ბატუტზე ხტომა);

„არ ვიცოდი, რომ ნებისმიერი ექიმის დანიშნული მედიკამენტების მიღება შესათანხმებელია გუნდის ექიმთან ან ანტიდოპინგური სააგენტოს წარმომადგენელთან“ (კაცი 16 წ. ძალოსანი).

7.3 სპორტსმენთა ინფორმირებულობა ანტიდოპინგური წესებისა და სანქციების შესახებ

მსოფლიო ანტიდოპინგური სააგენტოს მიერ შემუშავებულია ანტიდოპინგური 11 წესი, რომელთა დარღვევაც სხვადასხვა ტიპის სანქციებს უკავშირდება. კვლევის ერთ-ერთ ამოცანას წარმოადგენდა იმის გარკვევა, თუ რამდენად არიან სპორტსმენები გათვითცნობიერებულნი აღნიშნულ საკითხებში. როგორც აღმოჩნდა რესპონდენტთა უმრავლესობა ინფორმაციას ფლობს იმის შესახებ, რომ დარღვევად ითვლება:

- ორგანიზმში აკრძალული ნივთიერების აღმოჩენა;
- სინჯის აღებაზე უარის თქმა/ვერ ჩაბარება;
- დათქმულ ადგილზე და დროზე არ ყოფნა;
- დოპინგკონტროლის ნებისმიერი

ნაწილის ფალსიფიცირება/მცდელობა,

სპორტსმენებს არ სმენიათ იმის შესახებ, რომ ანტიდოპინგური წესების დარღვევად ითვლება სისხლის გადასხმა (საკუთარისაც კი), გარდა სამედიცინო დაწესებულების პირობებში და ექიმის დანიშნულებისა, 100 მლ-ზე მეტი ნებისმიერი სითხის გადასხმა, აკრძალული ნივთიერებების ტრეფიკინგი (არალეგალური ვაჭრობა) გამოყენების მცდელობა, აკრძალული ნივთიერების თან ქონა, თუნდაც კუთვნილ მანქანაში. გარდა ამისა, მათ არა აქვთ ინფორმაცია იმასთან დაკავშირებით, რომ აკრძალული ნივთიერების ქონა, გარდა კოდექსით გათვალისწინებული გამონაკლისი შემთხვევებისა, აკრძალულია მრწვთნელებისა და სპორტსმენის ექიმისთვისაც, არ იციან, რომ დარღვევაა ანტიდოპინგური წესის დარღვევისკენ

მოწოდება/წაქეზება/ფაქტის დამალვა და რომ დისკვალიფიკაცია შეიძლება შეეხოს სპორტსმენის დამხმარე პერსონალს ანტიდოპინგური წესების დამრღვევ პირთან კოდექსით განსაზღვრული აკრძალული კავშირების გამო. ასევე ანტიდოპინგური წესის დარღვევად ითვლება პირის მიერ დოპინგის შესახებ ინფორმაციის გასაჯაროებისათვის ან ანტიდოპინგური ორგანიზაციებისათვის მიწოდების ხელის შეშლა.

აღსანიშნავია, რომ სპორტსმენებს არ აქვთ ზუსტი ინფორმაცია დისკვალიფიკაციის მინიმალური ხანგრძლივობის თაობაზე, ასევე უჭირთ განსაზღვრონ კონკრეტული ანტიდოპინგური წესის დარღვევას რა პროცედურა და სანქცია მოსდევს თან:

„მინიმალური დისკვალიფიკაციაა 6 თვე, მაგალითად მარიხუანას პირველ მოხმარებაზე გაფრთხილება, განმეორებითზე - 6 თვე“ (კაცი, 23 წ. ჭიდაობა).

„მინიმალური დისკვალიფიკაციის ვადა 2 წელია“ (კაცი, 18 წ. ძიუდო);

„როგორც გავიგე, ახლა უფრო გამკაცრდა წესები“ (კაცი, 20 წ. მძლეოსანი);

„ჯილდოს ჩამორთმევის გარდა ხდება დისკვალიფიკაცია, რომლის ვადაც დამოკიდებულია მოხმარების სიმძიმეზე, როგორც სასამართლოა მსგავსი რამ ხდება და ის წყვეტს. მაგალითად, არის ორწლიანი დისკვალიფიკაცია“ (კაცი, 19 წ. ჭიდაობა);

„ჯარიმა თუ ეკისრება სპორტსმენს არ ვიცი, გამიგია რომ არსებობს სამუდამო დისკვალიფიკაცია“ (კაცი, 16 წ. კლასიკური ჭიდაობა);

„დარბაზში შესვლის უფლება არა აქვთ, ჩვენთან 2013-ში ჩავარდა ერთი და ორწლიანი დისკვალიფიკაცია ჰქონდა და სხვა სპორტსმენთან ვარჯიშის უფლება არ ჰქონდა, არც მინახავს დარბაზში. შესაძლოა, ჩვენ რომ არ ვიყავით დარბაზში მაშინ აძლევდნენ ვარჯიშის უფლებას“ (კაცი, 19 წ. ჭიდაობა);

„არ მსმენია, რომ დისკვალიფიკაციის დროს დარბაზის გამოყენების უფლება არა ქონდეს სპორტსმენს. ვიცი, რომ მაინც ვარჯიშობენ, უსამართლოც მგონია ამის აკრძალვა სპორტსმენისთვის“ (კაცი, 17 წ. ჭიდაობა).

ფოკუს-ჯგუფის მონაწილეებს, პრაქტიკიდან გამომდინარე, აქვთ ინფორმაცია, რომ ანტიდოპინგური წესების დარღვევის გამო სანქცია ეხება მხოლოდ სპორტსმენს და არა მათ დამხმარე პერსონალს:

„თუ მწვრთნელი ხედავს, რომ სპორტსმენის ფიზიკური მონაცემები არ აძლევს საშუალებას, ურჩევს აკრძალული ნივთიერების მიღებას, სპორტსმენმა შესაძლოა არც იცოდეს, შესაძლოა ეგონოს, რომ არის ვიტამინები. მწვრთნელის ბრალეულობა მაღალია ასეთ დროს, თუმცა მისი პასუხისმგებლობა არ დგება ხშირად“ (ქალი, 24 წ. ბატუტზე ხტომა);

„სპორტსმენი ისჯება ჩავარდნის შემთხვევაში, მწვრთნელი და გარემოცვა ვერ გრძნობს სათანადო პასუხისმგებლობას“ (კაცი 27 წ. ბირთვის კვრა).

რაც იმით შეიძლება აიხსნას, რომ არ ხდება შესაბამისი სპორტული ორგანიზაციის მიერ სპორტსმენის დამხმარე პერსონალისათვის პროპორციული სასჯელის დაკისრება. სპორტულ ორგანიზაციების მმართველობითმა სტრუქტურამ და ათლეტის დამხმარე პერსონალმა არ იცის და ინტერესსაც არ გამოხატავს იცოდეს მათი ანტიდოპინგური უფლებები და მოვალეობები.

7.4 სპორტსმენთა დამოკიდებულება დოპინგ-ტესტირების პროცედურების მიმართ

დოპინგ-ტესტირების პროცედურების სანდობასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია რესპონდენტთა კეთილგანწყობა და ნდობა საქართველოს ანტიდოპინგური სააგენტოს თანამშრომლების მიმართ.

სპორტსმენების ნაწილი არ გამორიცხავს, რომ საქართველოსგან განსხვავებით, სხვა ქვეყნებში ჩატარებული დოპინგ-ტესტირებისას მიღებული დადებითი შედეგები, შესაძლოა დაიფაროს.

რესპონდენტებისათვის, ძირითადად, უცნობია დოპინგ-ტესტის სუბიექტების შერჩევის კრიტერიუმები. მათი ნაწილი ფიქრობს, რომ შერჩევა კომპიუტერის საშუალებით, შემთხვევითობის პრინციპით ხდება და ტესტირებას ექვემდებარება ეროვნული ასპარეზობების პრიზიორები, საერთაშორისო შეხვედრებზე წამსვლელი ეროვნული ნაკრების წევრები. სპორტსმენების ნაწილს მიაჩნია, რომ ტესტირება არაგეგმიურად უტარდება მათ, ვისი მიღწევებიც მკვეთრად გაიზარდა.

საყოველთაოდ აღინიშნა ისიც, რომ ბოლო წლებში მომატებულია ტესტირების შემთხვევები:

„შეიძლება რაღაც რაოდენობაა განსაზღვრული რომ უნდა შემოწმდეს და სულერთია ვინ იქნება“ (ქალი, 24 წ. მძლეოსანი);

„ჩემი გუნდელია, 5-ჯერ შეამოწმეს უკვე, ყველგან ამოწმებენ, აქაც და საზღვარგარეთაც, მიუხედავად იმისა, რომ დიდი სპორტული მიღწევები არა აქვს“ (ქალი, 19 წ. მძლეოსანი);

„საქართველოს მასშტაბით არ ამოწმებენ. იმ შემთხვევაში შეამოწმებენ, თუ ეჭვი გაჩნდება, განსხვავებული ქცევის გამო. ჩვენს სახეობაში (ფარიკაობა), არასრულწლოვნებს არ ამოწმებენ, უფრო 20 წლის ზევით ამოწმებენ“ (კაცი, 16 წ. ფარიკაობა);

„ხშირად გავდივარ საერთაშორისო შეჯიბრებებზე, მაგრამ არასდროს შევუმოწმებია“ (ქალი, 18 წ. ფრენბურთი);

გამოიკვეთა მოსაზრება, რომ დოპინგის მოხმარებაზე უარს სწორედ დოპინგ-ტესტირებაზე შესაძლო ჩავარდნის გამო ამბობენ. სპორტსმენთა განცხადებით, ეროვნულ დონეზე შემოწმება იშვიათია და სასურველია ტესტირების რაოდენობის გაზრდა.

კვლევაში ჩართული სპორტსმენებიდან მხოლოდ მცირე ნაწილს ჰქონდა ინფორმაცია იმის შესახებ, რომ ტესტირებისთვის აღებული მასალები შესამოწმებლად იგზავნება საზღვარგარეთ ლაბორატორიაში. აღსანიშნავია, რომ ეს ინფორმაცია, დისკუსიის სხვა მონაწილეებისთვის აღმოჩნდა ნდობის გამომწვევი ფაქტორი.

მათ, ვისაც ჰქონდათ გავლილი დოპინგ-ტესტი, აღნიშნეს, რომ საქართველოს ანტიდოპინგური სააგენტოს ოფიცრები იქცეოდნენ ეთიკის დაცვით:

„მართალია პროცედურა სასიამოვნო არაა მაგრამ სააგენტოს ხალხი მაქსიმალურად გიწყობენ ხელს.“ (ქალი, 23 წ. მშვილდოსანი).

7.5 კვებითი დანამატების აღქმა და მოხმარების ჩვევები

სპორტსმენთა აზრით, როგორც კვებითი დანამატების, ასევე, დოპინგის მოქმედების პრინციპი მსგავსია და გამოიხატება დახარჯული ენერჯის აღსადგენად ორგანიზმის გამძლეობისა და შრომისუნარიანობის გასაძლიერებლად.

შესაბამისად, მათთვის გაუგებარია, რატომ არ ითვლება საკვები დანამატების მიღება შეჯიბრების თანასწორი პირობების დარღვევად და კონკრეტული ნივთიერება რა კრიტერიუმის მიხედვითაა აკრძალული ან დაშვებული.

ამასთან, ხაზგსმით აღინიშნა, რომ მაღალი ხარისხის საკვები დანამატები მაღალი ფასის გამო ბევრისთვის არ არის ხელმისაწვდომი:

„ახლა არის ისეთი ვიტამინები, რომელთაც აქვთ დოპინგის ეფექტი, მაგრამ არ ითვლება დოპინგად, აძლიერებს ორგანიზმს როგორც ფიზიკურად, ასევე ფსიქოლოგიურად“ (კაცი, 19 წ. მოჭიდავე);

„ძვირია კარგი საკვები დანამატები და ერთ -ერთი მიზეზი რის გამოც არ ვიღებთ ესეც არის. როგორც ვიცი ერთი კურსის ჩატარება 100-300 ლარი ღირს“ (კაცი, 20 წ. მძლეოსანი).

რესპონდენტთა ინფორმაციით, სპორტული მიღწევების გაუმჯობესების მიზნით, მწვრთნელები პროპაგანდას უწევენ ჯანსაღი კვების უპირატესობას და ისეთი მიკრო ელემენტების მიღებას, როგორცაა ომეგა 3 და Ca:

მაღალი მიღწევების მქონე სპორტსმენებს (ოლიმპიური და ეროვნული ნაკრების წევრებს), რიგ შემთხვევაში, კვებითი დანამატებით უსასყიდლოდ უზრუნველყოფენ თავად ფედერაციები.

ის სპორტსმენები, რომლებიც საკუთარი სახსრებით ყიდულობენ აღნიშნულ ნივთიერებებს, უსაფრთხოდ თვლიან მათ და აქტიურად იღებენ ამინომჟავებისა და პროტეინების შემცველ კვებით დანამატებსა, აგრეთვე, კოფეინის შემცველ და ენერგეტიკულ სასმელებს. ამ ნივთიერებების მიღებაზე უმეტეს შემთხვევაში ინფორმირებულია მწვრთნელი და ექიმიც:

„ოლიმპიური ნაკრების წევრი ვარ და ოლიმპიური კომიტეტი მეხმარება, ასევე, ფედერაცია, ისინი გვაწვდიან კვებით დანამატებს“ (კაცი, 26 წ. მძლეოსანი);

„პროტეინებიც იყიდება, ხორცის შემცველობაა, როგორც ვიცი, არ შეიცავს დოპინგს, თუმცა, არ გვაქვს ზუსტი ინფორმაცია, მეტი გვჭირდება. ფიტნეს ინსტრუქტორი მთავაზობდა რაღაც ნივთიერების მიღებას, მეუბნებოდა არ არის დოპინგი, არ ჩავარდებიო, მაგრამ არ გავრისკე. მეუბნებოდა, შეგიძლია ზურა ექიმსაც დაურეკო და კითხოო“ (ქალი, 23 წ. მშვილდოსანი);

„ინტერნეტით გამოწერილი საკვები დანამატები შედარებით იაფია მაგრამ ვერ ვენდობი, შეიძლება დოპინგს შეიცავდეს“ (კაცი 26 წ. მძლეოსანი);

„დღეს აბსოლუტურად ყველა სპორტსმენი იღებს საკვებ დანამატს, ექიმის დანიშნულებით და თვითნებურადაც“ (კაცი 20 წ. უროს ტყორცნა).

კვებითი დანამატების მიღება არაა დამოკიდებული ასაკზე და ძირითადად კავშირშია სპორტის სახეობასთან, სპორტსმენის დატვირთულობასა და ფიზიკურ მონაცემებთან. სპორტსმენები წუხან, რომ კვებითი დანამატების ბაზარი საქართველოში სათანადოდ არ რეგულირდება და არსებობს რისკი, რომ კვებით დანამატი, რომელსაც ეტიკეტზე არა აქვს მითითებული ზუსტი შემადგენლობა, შესაძლოა შეიცავდეს აკრძალულ ნივთიერებას.

~

8. დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლის ძირითადი ბიოსოციალური და ეთიკური ასპექტები

8.1 ნდობისა და პასუხისმგებლობის განაწილების მექანიზმები.

თვისებრივი კვლევის მონაცემთა ანალიზის შედეგად ცნობიერების ამაღლების აქტუალობასთან ერთად გამოიკვეთა სამართლიანი და თანასწორი გარემოს, ნდობისა და პასუხისმგებლობის მექანიზმების დივერსიფიცირების, სპორტსმენტა სამედიცინო და ფსიქოლოგიური მხარდაჭერის, აგრეთვე, ეთიკისა და მასთან დაკავშირებული ღირებულებითი ორიენტაციების განსაკუთრებული მნიშვნელობა.

სამართლიანი და თანასწორი გარემოს უზრუნველყოფა (იმ დონეზე, რომ მან სპორტსმენტა მხრიდან რეალური ნდობა მოიპოვოს), ფოკუს-ჯგუფის მონაწილეთა აზრით, სპორტსმენტა ანტიდოპინგური განწყობის ფორმირების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს წარმოადგენს.

სამართლიანი თამაში მხოლოდ ერთი სპორტსმენტის გადაწყვეტილებაზე არ არის დამოკიდებული - თუ სპორტსმენტები არ იქნებიან დარწმუნებულნი იმაში, რომ წესების დაცვა თითოეულ მოთამაშეს ერთნაირად ეხება, მათი პიროვნული გადაწყვეტილების მიუხედავად, ისინი მაინც უსამართლო თამაშის მონაწილეები შეიძლება აღმოჩნდნენ, თანაც, მათთვის წამგებიან პოზიციაში:

„მე ვარ ნატურალი, ჩემი შესაძლებლობებით ვვარჯიშობ, ვიღაცა, ვინც ფინანსურად ძლიერია, მოიხმარს დოპინგს და ჩემზე კარგ ფორმაშია“ (კაცი, 19 წ. ინდივიდუალური სპორტი; საერთაშორისო ტიტულის მფლობელი).

„მარტო მე არ მეხება ეს საკითხი. თუ მე არ მექნება დოპინგი მიღებული, მაგრამ ჩემ მოწინააღმდეგეს ექნება, სამართლიანი თამაში გამოვა? პირველ რიგში, უნდა ვიცოდე, რომ უსამართლოდ არ დავზარალდები“ (კაცი, 26 წ. გუნდური სპორტი, ეროვნული ტიტულის მფლობელი).

„აქ ის არის ძალიან მნიშვნელოვანი, რომ მოწინააღმდეგე მხარის სამართლიანობაშიც ვიყო დარწმუნებული. ადამიანმა შეიძლება ივარჯიშოს და უცებ ისეთი შედეგი აჩვენოს, არავინ რომ არ ელოდება, მაგრამ ერთხელ ერთში შემეპარა ეჭვი - ასეთი რა გააკეთა მეთქი. ახლაც არ ვარ დარწმუნებული - ვარჯიშის გამო იყო, თუ რაღაც სხვის. ჩემთან შეჯიბრის დროს - არა, მაგრამ მაინც, დამამახსოვრდა.

თუმცა, დანამდვილებით, რა ვიცი, სპორტია მაინც, ყველაფერი შეიძლება“ (ქალი, ინდივიდუალური პარასპორტი, საერთაშორისო ტიტულის მფლობელი).

„თუ მეცოდინება, რომ ჩემი მოწინააღმდეგე იღებს (დოპინგს) შეიძლება მეც მეფიქრა. მარტო მე ხომ არ ვიქნები სამართლიანი?“ (ქალი, გუნდური სპორტი; საერთაშორისო ტიტულის მფლობელი).

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სპორტსმენების მხრიდან არ იკვეთება სკეპტიციზმი ან უკმაყოფილება ტესტირების ლაბორატორიული პროცედურების მიმართ, მაგრამ გამოიკვეთა ნდობის დეფიციტი ზოგადად დოპინგის აღმოჩენის მექანიზმების მიმართ. სპორტსმენები გამოთქვამენ ვარაუდს, რომ დოპინგის ინოვაციური სახეების მწარმოებლები შესაძლოა, წინ უსწრებდნენ მათი გამოვლენის მექანიზმების შემუშავებასა და დანერგვას:

„მუდმივად მუშაობენ ისეთი ნივთიერების შექმნაზე, რასაც ტესტი ვერ ამოაგდებს“ (კაცი, 20 წ. ინდივიდუალური სპორტი, საერთაშორისო ტიტულის მფლობელი).

„შესაძლოა არსებობდეს ახალი თაობის დოპინგიც, რომელიც არ ვარდება ტესტირების დროს“ (ქალი, 21 წ. გუნდური სპორტი, საერთაშორისო ტიტულის მფლობელი).

სამართლიანი და თანასწორი გარემოს უზრუნველყოფის მიმართ არსებულ სკეპსისს, თავის მხრივ, ხელს უწყობს განვითარებადი ქვეყნის სირთულეებთან დაკავშირებული განწყობები - დისკუსიისას გამოითქვა ვარაუდი, რომ განვითარებული ქვეყნების სპორტსმენებს შესაძლოა ჰქონდეთ გაცილებით მეტი საინფორმაციო, საკომუნიკაციო და ფინანსური საშუალებები დოპინგის ისეთი სახეების გამოსაყენებლად, რომელთა აღმოჩენაც ჯერჯერობით, არ ხერხდება:

„ჩვენ ქვეყანაზე ეკონომიკურად უფრო განვითარებული და შეძლებული ქვეყნების წარმომადგენლებისთვის შეიძლება ხელმისაწვდომი იყოს ახალი თაობის დოპინგიც, რომელიც არ ვარდება ტესტირების დროს“ (ქალი, 25 წ. ინდივიდუალური სპორტი, საერთაშორისო ტიტულის მფლობელი).

„როგორც გავიგე, ახალი სახის დოპინგებია, რომელიც არ ფიქსირდება ტესტირებისას, შეიძლება უცხოელმა რომ გაიკეთოს არ გამოუჩნდეს. თანაც ის

ახალი ტიპის დოპინგი, მალე გადის ორგანიზმიდანო (კაცი, 18 წ. ინდივიდუალური პარასპორტი, ეროვნული ტიტულის მფლობელი).

„რა თქმა უნდა, იმათ (განვითარებული ქვეყნების წარმომადგენლებს) მეტი შესაძლებლობები აქვთ - უფრო სწრაფადაც გაიგებენ, თუ რაიმე ახალი გამოჩნდა და ფულიც აქვთ, რომ შეიძინონ“ (კაცი, 28 წ. გუნდური სპორტი, საერთაშორისო ტიტულის მფლობელი).

სამართლიანი და თანასწორი გარემოს უზრუნველყოფასთან დაკავშირებით არსებული ისეთი კითხვების პირობებში, რომლებზეც ერთმნიშვნელოვანი პასუხები არ არსებობს, ცხადია, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება რესურსებს, რომელთა მეშვეობითაც შესაძლებელია სპორტსმენთა ნდობის მოპოვება, მათი დარწმუნება ანტიდოპინგური კამპანიის ეფექტიანობასა და უპირატესობებში. ამ საკითხის ირგვლივ ფოკუსირებული დისკუსიისას მწვრთნელის განსაკუთრებული როლი გამოიკვეთა.

სპორტსმენებს გაცნობიერებული აქვთ, რომ პასუხისმგებელი პირები თვითონ არიან, თუმცა, მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებების მიღებისას მათთვის მთავარი სწორედ მწვრთნელის პოზიციაა. ამასთან, შეიძლება ითქვას, რომ მწვრთნელი დღეისათვის საქართველოში სპორტსმენის „ნდობის აგენტს“, ძირითად საინფორმაციო და საკომუნიკაციო წყაროს, ფინანსურ მენეჯერს, მრჩეველს, დამცველსა და ლობისტს წარმოადგენს. მწვრთნელის ასეთი გამორჩეული დატვირთვა/როლი ვლინდება სამედიცინო ასპექტებთან დაკავშირებითაც:

„ტრენერია მთავარი, ვიტამინებს და ყველაფერს ვათანხმებ მასთან. თუ პრიზიორი ხარ ჯანმრთელობა გვერდით გაქვს გადადებული, ვერაფერს მიაღწევ ვიტამინების გარეშე, მაგრამ მე ჩემით არ მივიღებ, შეიძლება არასწორად შევარჩიო“ (კაცი, 25 წ. ინდივიდუალური სპორტი, საერთაშორისო ტიტულის მფლობელი).

„მწვრთნელს უთქვამს, რომ კვებითი დანამატების ყიდვა ლეგალურია მაგრამ არ გირჩევთ მიღებასო. ვარჯიშის დაწყებამდე 5 წუთი ვსაუბრობთ მსგავს თემებზე, მწვრთნელი ჯანსაღ კვების პლუსებზე გველაპარაკება ხოლმე“ (კაცი, 18 წ. გუნდური სპორტი, ეროვნული ტიტულის მფლობელი).

„ტრავმის გამო თუ რამეს მინიშნავს მკურნალი ექიმი, მწვრთნელს ვურეკავ, ვეკითხები, ხომ არ შემიქმნის პრობლემას მედიკამენტი, რომელსაც იმ დროს ვიღებ (ქალი, 26 წ. გუნდური სპორტი, საერთაშორისო ტიტულის მფლობელი).

„მუხლის პრობლემა მეონდა, უცხოეთში ვმკურნალობდი, რაც დამინიშნეს იმის თაობაზე ჩემი ნაკრების მწვრთნელს დავურეკე და ვუთხარი, მითხრა რომ შემედლო მიღება“ (ქალი, 23 წ. ინდივიდუალური პარასპორტი, საერთაშორისო ტიტულის მფლობელი).

შესაბამისად, სიღრმისეული ინტერვიუები მიზნად ისახავდა ზემოაღნიშნული საკითხების კვლევას თვითონ მწვრთნელების პოზიციიდან და ფოკუსირებული იყო როგორც არსებული ვითარების გამოვლენასა და შეფასებაზე, ასევე, პასუხისმგებლობის მექანიზმებისა თუ უფლება-მოვალეობების გადანაწილების შესაძლებლობებზე.

მწვრთნელების მხრიდან დადასტურდა, რომ წარმატების გარკვეულ ეტაპამდე ისინი ერთპიროვნულად ხელმძღვანელობენ სპორტსმენს ყველა ასპექტით და გადაწყვეტილების მიღებაც, როგორც წესი, რეალურად მათ მიერ ხდება. თუ სპორტსმენი განსაკუთრებულ წარმატებებს მიაღწევს, საქმეში ეროვნული სასპორტო ფედერაციები ან/და საერთაშორისო ინსტიტუტები თუ აგენტები ერთვებიან, თუმცა, მწვრთნელის მორალური ზეგავლენა ხშირად ამ შემთხვევებშიც აქტუალობას ინარჩუნებს. მწვრთნელები, ცხადია, აღნიშნავენ, რომ ეს დიდი დატვირთვაა, მაგრამ ადაპტირებულნი არიან მუშაობის ასეთ წესთან და თვლიან, რომ ეს სპორტსმენისთვის ძალიან კომფორტულია, რადგან მათ, სამაგიეროდ, ეძლევათ შესაძლებლობა, მხოლოდ კონკრეტულ სასპორტო შედეგებზე იფიქრონ:

„... ნუ, მენდობიან, ვთქვით, გადაწყვეტილებებში, მიმართულებებში. ძალიან ხშირად ყოფილა რომ მედიკამენტი სჭირდებათ, ძირითადად მე მაქვს საქმე შშმ პირებთან, პარამოდრობასთან, პარაფარიკაობასთან და აქედან გამომდინარე, ჯობია რომ მე დამიკავშირდნენ. მათ მარტო ის რჩებათ, რომ კარგად მოემზადონ. სხვა რამეებისთვის სპორტსმენს დრო სად აქვს. 4 ადამიანი მყავს და ამას მთელი ჩემი დრო მიაქვს შაბათ-კვირის გარდა. მართალი გითხრა, ფედერაციაშიც აღარ დავდივარ, რადგან ფიზიკურად ვეღარ ვასწრებ“ (კაცი, მწვრთნელი 17 წლის გამოცდილებით, ინდივიდუალური პარასპორტი).

„...მწვრთნელსაც იგივე უნდა რაც მოთამაშეს და ყველას უნდა, რომ იყოს კარგი შედეგი და მწვრთნელივილაცას არჩევს და ვილაცას - არა. ამ დროს, ვილაც ყოველთვის არის უკმაყოფილო. სხვების ჩარევა უფრო გაართულებს საქმეს“ (კაცი, მწვრთნელი 5 წლის გამოცდილებით, გუნდური სპორტი).

„ძალიან დაკავებული ვარ. ყველაფერს მე ვაკეთებ, მაგრამ ასე იქცევა ყველა. კონკურენციაც არის და სჯობს პირადად ჩემთან იყვნენ ახლოს. ძალიან ძნელია, სპორტსმენს რაღაც დონემდე რომ მიიყვან და ის კიდევ სხვა გუნდში გადავა“ (ქალი, მწვრთნელი 7 წლის გამოცდილებით, გუნდური სპორტი).

მწვრთნელის ასეთი მნიშვნელობა, ერთი მხრივ, კარგ რესურსს ქმნის ანტიდოპინგური კამპანიის საწყის ეტაპზე სპორტსმენტა ნდობის მოპოვებისა და მათთან ეფექტიანი კომუნიკაციის თვალსაზრისით („თუ დააჯერებ მწვრთნელს, დააჯერებ სპორტსმენსაც“), მაგრამ, მეორე მხრივ, ზღუდავს სპორტსმენის თავისუფალ არჩევანს და აყენებს იმ მექანიზმების ამოქმედების საჭიროებას, რომელთა მეშვეობითაც სპორტსმენი შეძლებს ინფორმირებული გადაწყვეტილებების მიღებას ისეთ საკითხებთან დაკავშირებით, რომლებიც პირადად მის ჯანმრთელობას, კარიერულ განვითარებას, უფლებებსა თუ პასუხისმგებლობებს უკავშირდება.

8.2 სპორტსმენტა სამედიცინო და ფსიქოლოგიური მხარდაჭერა

როგორც სიღრმისეული ინტერვიუებიდან გამოვლინდა, მწვრთნელის მულტიფუნქციურ და განსაკუთრებულ როლს, სხვადასხვა ფაქტორები განაპირობებს. მათ შორისაა შესაბამისი კვალიფიკაციის მქონე პერსონალის სიმცირე, რაც, ძირითადად, შეზღუდულ ფინანსურ შესაძლებლობებს უკავშირდება. გამოიკვეთა სპორტსმენტა სამედიცინო და ფსიქოლოგიური მხარდაჭერის გაძლიერების აქტუალობა. ამასთან, აღნიშნული თვალსაზრისით გამოვლინდა გენდერული ასიმეტრიის განცდაც - ქალი სპორტსმენები და მწვრთნელები აღნიშნავენ, რომ სამედიცინო და ფსიქოლოგიური მხარდაჭერის გაძლიერება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქალი სპორტსმენებისთვის:

„ვისურვებდი პირობების შეცვლას, რომ ცოტა უკეთესი ხელშეწყობა ჰქონოდა სპორტსმენებს. მაგალითად, ექიმის მხრივ, წამლები, მასაჟისტი და სხვა“ (ქალი, მწვრთნელი 15 წლის გამოცდილებით, ინდივიდუალური სპორტი).

„ვთვლი რომ სპორტსმენისთვის ნამდვილად საჭიროა ფსიქოლოგი, რადგან არ გამოვლინდეს დაბალი რეზულტატი შეჯიბრის სტრერისგან“ (კაცი, დამსახურებული მწვრთნელი 20 წლის გამოცდილებით, ინდივიდუალური სპორტი).

„ერთი ექიმი გყავს, თუ ვინმეს რაიმე გაუჭირდა, იმასთან ვაგზავნით. მაგრამ ჩვენთან რომ მუშაობდეს მუდმივად, ასე არ არის. არადა, ძალიან გვჭირდება“ (ქალი, მწვრთნელი 5 წლის გამოცდილებით, ინდივიდუალური ბავშვთა სპორტი).

„სპორტსმენი ექიმის მუდმივ დაკვირვებაში უნდა იყოს. ისეთი ექიმის, რომელიც მას კარგად იცნობს და პროფესიონალია. პატარა შეცდომამ ან დაგვიანებამ შეიძლება ყველაფერი გააფუჭოს. განსაკუთრებით ქალ სპორტსმენებს სჭირდებათ მუდმივი დაკვირვება. ქალებს კიდევ დამატებითი პრობლემები აქვთ ხოლმე“ (ქალი, მწვრთნელი 7 წლის გამოცდილებით, გუნდური სპორტი).

„ჩემი პირველი მტერი ზუსტად ეგ არის, ფსიქოლოგის თემა, რომელიც ვერ მოვაგვარეთ ჯერ“ (კაცი, მწვრთნელი 17 წლის გამოცდილებით, ინდივიდუალური პარასპორტი).

„ფსიქოლოგი ძალიან გამიადვილებდა საქმეს. მე სულ ველაპარაკები, მაგრამ გოგონებთან მიჭირს“ (კაცი, დამსახურებული მწვრთნელი 20 წლის გამოცდილებით, ინდივიდუალური სპორტი).

„ინტელექტუალურ სპორტს სწრაფი რეაგირება სჭირდება. ერთის მხრივ, ეს არის ფსიქოლოგის საქმე და მეორე მხრივ - აიქიუს ზრდა. აიქიუ ეს არის ყველა ადამიანის საერთო და თუნდაც თანდაყოლილი უნარი და ძალიან სწრაფად მალდება“ (კაცი, მწვრთნელი 12 წლის გამოცდილებით, გუნდური ბავშვთა სპორტი).

„არ გამოვრიცხავ რომ სპორტსმენმა რაიმე ნივთიერება უბრალოდ დამშვიდების მიზნით მიიღოს. კარგი იქნება, თუ ამ საკითხს ფსიქოლოგი მოაგვარებს. ფსიქოლოგის დახმარება ყველას სჭირდება“ (ქალი, მწვრთნელი 10 წლის გამოცდილებით, გუნდური პარასპორტი).

როგორც ზემომოტანილი მასალიდან ჩანს დოპინგთან ბრძოლის საქმეში ექიმისა და ფსიქოლოგის როლი მეტად მნიშვნელოვანია. განსაკუთრებით იკვეთება ექიმის პროფესიულ, ეთიკურ განზომილებათა მთელი წყება, რასაც კონკრეტული ეთიკურ-ღირებულებითი კვალიფიკაციის სახე შეიძლება მიეცეს (ამ შემთხვევაში

ჩვენ არ ვსაუბრობთ სამართლებრივ პასუხისმგებლობაზე, რაც ცალკე განხილვის თემაა).

სიმართლისა და კონფიდენციალობის წესების დარღვევა ხდება იმ შემთხვევაში, როცა სპორტსმენს რეალურად არ აქვს გაცნობიერებული დოპინგის მიღების ყველა შესაძლო შედეგები და სრულად არის მინდობილი მწვრთნელსა და ექიმს. ამ შემთხვევაში პასუხისმგებლობა ამ ორი უკანასკნელის მიმართ განსაკუთრებით იზრდება და, ვფიქრობთ, სცილდება ეთიკური დანაშაულის საზღვრებს.

გამომდინარე ზემოთქმულიდან, სრულიად ნათელია ექიმის, როგორც პროფესიონალის პასუხისმგებლობა სპორტსმენის დოპინგთან დამოკიდებულებასა და გამოყენების შემთხვევაში მოსალოდნელ ბიოსამედიცინო და თუნდაც სოციოლოგიური შედეგებთან მიმართებაში. ვფიქრობთ, ეს სპეციალურ რეგულაციებში უნდა აისახოს.

როგორც აღვნიშნეთ, სპორტსმენის ინტერესებისა და მათი უფლებების დაცვა მაინც, ძირითადად, მწვრთნელის ფუნქციებში შედის. საინტერესოა, რომ სიღრმისეული ინტერვიუების მონაწილეთა აზრი ამ საკითხთან დაკავშირებით, ორად გაიყო. ერთი ჯგუფი ამას სავსებით საკმარისად მიიჩნევს და თვლის, რომ კარგ სპორტსმენს მწვრთნელი ყოველთვის დაიცავს და განსაკუთრებული ნორმები ამისთვის საჭირო არ არის:

„ეთიკა? ყველაფერი მაინც ურთიერთობებზე დადის. თუ სპორტსმენი ყველაფერს ასრულებს, რასაც მწვრთნელი ეუბნება, ყველაფერი კარგად იქნება. ეს არის მისი მოვალეობა და მწვრთნელი თვითონ დაულაგებს ყველაფერს“ (კაცი, დამსახურებული მწვრთნელი 20 წლის გამოცდილებით, ინდივიდუალური სპორტი).

„მაინც პიროვნულ ურთიერთობებზე დადის ყველაფერი. არა მგონია, სპეციალური ეთიკა იყოს საჭირო. ვინც ყოველდღიურ ცხოვრებაში ეთიკურია, ის სპორტშიც ეთიკური იქნება. მწვრთნელი კარგ სპორტსმენზე შვილივით ზრუნავს, არაფერს გაუჭირვებს“ (ქალი, მწვრთნელი 7 წლის გამოცდილებით, გუნდური სპორტი).

მეორე ჯგუფის აზრით კი, სასურველია ფორმალური რეგულაციები და მექანიზმები, რაც სპორტსმენს თავისუფალი, ინფორმირებული არჩევანის საშუალებას მისცემს. როგორც ეს უკანასკნელები თვლიან, ეთიკის ნორმების ამოქმედება საუკეთესო გამოსავალი იქნებოდა ამ თვალსაზრისით, რადგან სამართლებრივი ნორმები, უმთავრესად, ძალიან ზოგადია და ფართო ჩარჩოებში მოქმედებს. ამასთან, მათი აღსრულების მექანიზმები, უმეტეს შემთხვევაში, დროის ხანგრძლივ პერიოდსა და პასუხისმგებლობათა ხისტ მექანიზმებს უკავშირდება:

„თუ იქნება ასეთი სტანდარტი, პირიქით მივესალმები და ეს მე და ნებისმიერს დაგვეხმარება სიტუაციის დალაგებაში“ (კაცი, მწვრთნელი 17 წლის გამოცდილებით, ინდივიდუალური პარასპორტი).

„რა თქმა უნდა, ეთიკა ძალიან მნიშვნელოვანია. ეს ხომ სამართლიანი შეჯიბრია და შეჯიბრებითობა უნდა იყოს სამართლიანი. თუ სამართლიანი არ არის, მაშინ ხომ ყველას გამოუვა. სპორტი არ არის ყველასთვის, როგორც ყველა ვერ იქნება ინჟინერი, ექიმი“ (ქალი, მწვრთნელი 10 წლის გამოცდილებით, გუნდური პარასპორტი).

„5-6 წლიდან ვავარჯიშებ ბავშვებს და აქტუალურია ეს თემა და აინტერესებთ ეთიკასთან დაკავშირებული ნორმები“ (ქალი, მწვრთნელი, 5 წლის გამოცდილებით, ინდივიდუალური ბავშვთა სპორტი).

„კარგი ურთიერთობები კარგია, მაგრამ თუ გაფუჭდა ურთიერთობები, სპორტსმენს თავის დაცვა ხომ უნდა შეეძლოს. ისე ჩანს, თითქოს ყველაფერი კარგად არის, მაგრამ, კი, სჯობს ეთიკის ნორმები მოქმედებდეს. სასამართლოში ჩივილი სხვა არის, ძნელია. ადამიანის გამეტებაც არ არის ადვილი, მაგრამ ეთიკის ნორმები ნამდვილად შეიძლება გამოიყენონ სპორტსმენებმა. ყოფილა, ბავშვობაშივე დაუნებებიათ თავი სპორტისთვის იმიტომ, რომ უსამართლოდ მოექცნენ“ (კაცი, მწვრთნელი 5 წლის გამოცდილებით, გუნდური სპორტი).

9. დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ცნობიერების ამაღლება სპორტსმენებში ანტიდოპინგური განწყობის განვითარების აუცილებელ და უაღრესად მნიშვნელოვან წინაპირობას წარმოადგენს.

იმისათვის, რომ დოპინგთან დაკავშირებით მიღებული ცოდნა გახდეს შესაბამისი გადაწყვეტილებების მიღების რეალური საფუძველი, არანაკლებ

აქტუალურია, შეიქმნას ისეთი გარემო, რომელშიც მაღალკვალიფიციური პერსონალის დონეზე დივერსიფიცირებული იქნება სპორტსმენის მრავალმხრივი საჭიროებები (მწვრთნელი, ექიმი, ფსიქოლოგი, აგენტი, ცნობიერების ამაღლებასთან თუ ღირებულებით ორიენტაციებთან დაკავშირებული მექანიზმები/აქტივობები და ა.შ.).

ზემოთ აღნიშნული დივერსიფიცირებული გარემო მას საშუალებას მისცემს გაითვალისწინოს სხვადასხვა თვალსაზრისები, მაგრამ საბოლოოდ დამოუკიდებლად განახორციელოს ინფორმირებული არჩევანი, ჩამოუყალიბდეს მკაფიოდ განსაზღვრული ღირებულებითი ორიენტაციები და საკუთარი უფლებების დაცვისა თუ კარიერული წინსვლის ინსტიტუციური გარანტიები როგორც ყოველდღიური საქმიანობისა და წვრთნის, ისე - ნებისმიერი მასშტაბის სასპორტო შეჯიბრის დონეზე.

10. ძირითადი მიგნებები და რეკომენდაციები

- სოციალური მეცნიერებები, განსაკუთრებით, ემპირიული კვლევები, დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლის ეფექტიანი საშუალებების გამოვლენის შესაძლებლობას გვაძლევს.
- დოპინგის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულებაა პირველადი პრევენციული ღონისძიებების განხორციელება. ინტერვენციები საგანმანათლებლო პროგრამების სახით, გათვლილი უნდა იყოს სპორტსმენებზე და მათ თანმხლებ პერსონალზე.
- იკვეთება ბიოეთიკის განსაკუთრებული მნიშვნელობა პრობლემის როგორც კვლევის, ისე - მართვის თვალსაზრისით. ექიმის პროფესიულ, ეთიკურ განზომილებათა მთელი წყებას კონკრეტული ეთიკურ-ღირებულებითი კვალიფიკაციის სახე შეიძლება მიეცეს.
- რაოდენობრივი კვლევის მიხედვით, მკვეთრი განსხვავება საკუთარი მიღწევების შემთხვევაში რეალურად შესაძლო სარგებელსა და სასურველს შორის, წარმოადგენს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს, რომელიც, სავარაუდოდ, გავლენას ახდენს, სპორტსმენების დამოკიდებულებაზე მათი საქმიანობის მიმართ როგორც ზოგადად, ისე - ცალკეული ასპექტების მიხედვით.
- საქართველოში არსებული ზოგადი ეკონომიკური ფონიდან გამომდინარე, კვლევის დასაწყისში არსებობდა ვარაუდი, რომ სპორტსმენთა მნიშვნელოვანი ნაწილისათვის აკრძალულ ნივთიერებათა როგორც მოპოვება, ისე - შეძენა რთული იქნებოდა, მაგრამ ამ შემთხვევაშიც პასუხი „არ ვიცი“ მაღალი სიხშირეებით არის წარმოდგენილი. ასეთი რეზულტატი იმით შეიძლება აიხსნას, რომ სპორტსმენტა დიდი ნაწილი არ დაინტერესებულა მსგავსი ტიპის ინფორმაციით, არ ჰქონია აღნიშნული ნივთიერებების შეძენის მცდელობა.
- მიღებული შედეგები საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ სპორტსმენების ცოდნა აკრძალული ნივთიერებების მოქმედების მექანიზმების, მათი ხანმოკლე და გრძელვადიანი გამოყენების შედეგების მიმართ უკიდურესად დაბალია, რაც აკრძალული ნივთიერებების უნებლიე მიღების რისკებს საგრძნობლად ზრდის.
- დოპინგ-ტესტირების სიზუსტის მიმართ, ერთი შეხედვით, უნდობლობა არ ფიქსირდება, მაგრამ ეს რეზულტატი მნიშვნელოვანწილად საინფორმაციო

დეფიციტით არის გაპირობებული - სპორტსმენთა მნიშვნელოვან ნაწილს, უბრალოდ არ აქვს ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად საკმარისი ინფორმაცია:

- გამოვლინდა ერთმნიშვნელოვნად დადებითი დამოკიდებულება დოპინგ-ტესტირებასთან დაკავშირებული არასასურველი შედეგის შემთხვევაში სპორტსმენის უფლებების დაცვის მექანიზმების, სამართლიანი მოსმენისა და არბიტრაჟის მიმართ.
- სპორტსმენთა დამოკიდებულება დამარცხების მიმართ საკმაოდ რაციონალურია და ნაკლებად უკავშირდება ფრუსტრაციას საკუთარი თავის ან შესაძლებლობების მიმართ. ამასთან, არ ვლინდება დამარცხების მიმართ ისეთი ტენდენცია, რაც არაეთიკური ან/და უკანონო საქციელის ტრიგერად შეიძლება განვიხილოთ.
- სპორტსმენთა დიდი ნაწილი, საკუთარ თავთან მიმართებაში, გამორიცხავს აკრძალული ნივთიერებებით დაინტერესებას, ან მისი მიღების შესაძლებლობას თუნდაც ზეწოლის შედეგად. მათი გარკვეული ნაწილი არაგულწრფელი რომც იყოს, აღნიშნული მაჩვენებლები მაინც პოზიტიურად უნდა ჩაითვალოს, რადგან, ამ შემთხვევაში სიცრუის/რეალური განწყობის დამალვის მოტივაციას სპორტსმენის მხრიდან იმ ფაქტის აღიარება წარმოადგენს, რომ აკრძალულ ნივთიერებათა მიღება არასწორი საქციელია, რაც მის ჯანსაღ ღირებულებით ორიენტაციებზე მიუთითებს.
- სპორტსმენთა შეფასებით, აკრძალულ ნივთიერებათა ტრეფიკინგის პრევენციაში ჩართული უწყებების საქმიანობა საკმაოდ ეფექტურია:
- მიღებული შედეგები საფუძველს გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ქართველ სპორტსმენთა აქმაში მათი როგორც პირადი, ისე - ინსტიტუციური გარემო ხელს უწყობს აკრძალული ნივთიერებების გამოყენების პრევენციას, რაც ანტ-დოპინგური განწყობის ფორმირების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორად შეიძლება იქნეს განხილული.
- ეთიკის კონტექსტში გააზრებული ღირებულებითი ორიენტაციების მიხედვით ქართველ სპორტსმენებში ოთხი ჯგუფი გამოიყოფა: უკომპრომისო ეთიკის/მაღალ ღირებულებებსა და პატიოსან გამარჯვებაზე ორიენტირებული (მესამე ფაქტორი); მხოლოდ გამარჯვებაზე ორიენტირებული (მეოთხე ფაქტორი); წესების ფარგლებში მოწინააღმდეგის მდგომარეობიდან გამოყვანაზე ორიენტირებული (მეორე ფაქტორი) და სიტუაციურად წესების დამრღვევი (პირველი ფაქტორი). სასურველია,

ფაქტორული ანალიზის ეს შედეგები მაქსიმალურად იქნეს გათვალისწინებული სპორტსმენთა ცნობიერების ამაღლებაზე ორიენტირებულ ღონისძიებებში და ამ პერსპექტივაში კვლევა შემდგომიც სიღრმისეულად და ფოკუსირებულად გაგრძელდეს.

- ფაქტორული ანალიზის საფუძველზე ფორმირებული ინდექსის საფუძველზე შესაძლებელია ტრენინგი, შესაბამისად, ცნობიერების ამაღლება სპორტსმენებში საკმაოდ ეფექტიანად მივიჩნიოთ.
- ინდექსის მიხედვით, ტრენინგი ეფექტიანია იმ სპორტსმენებისათვის, რომლებსაც საერთაშორისო ან ეროვნულ დონეზე ასპარეზობის გამოცდილება გააჩნიათ (ორივე შემთხვევაში, განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია), ხოლო იმ სპორტსმენებისათვის, რომლებიც ჯერ-ჯერობით, ქალაქის/რაიონის დონით შემოიფარგლებიან, ტალღებს შორის განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი არ არის, რაც ამ კატეგორიის სპორტსმენებში ტრენინგების ნაკლებად ეფექტიანობის მაჩვენებლად შეიძლება ჩაითვალოს.
- ტრენინგი ეფექტიანია როგორც სათამაშო, ისე - ინდივიდუალური სპორტის წარმომადგენელთათვის.
- ტრენინგი ეფექტიანია 18-29 წწ ასაკობრივი ჯგუფებისათვის (განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია). 30 წლის ან მეტი ასაკის სპორტსმენებისთვის კი განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი არ არის. აღსანიშნავია, რომ ეფექტიანობის თვალსაზრისით, 26-29 წწ ასაკობრივი ჯგუფი მკვეთრად გამოირჩევა
- ვინაიდან ცნობიერების ამაღლება უაღრესად მნიშვნელოვანია სპორტსმენებში ანტიდოპინგური განწყობის ფორმირებისთვის, შესაბამისი პროგრამების შემუშავებისას რეკომენდებულია იმ ფაქტორების როლისა და სპეციფიკის სათანადოდ გააზრება, რომლებიც არსებითად აისახება ცნობიერების ამაღლებაზე სპორტსმენტა სხვადასხვა ჯგუფის თავისებურებების (ასაკი, ასპარეზობის გამოცდილება, სპორტის სახეობა და სხვა) გათვალისწინებით.
- თუ გავითვალისწინებთ, რომ დოპინგის გამოყენების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებას რესპონდენტები, ძირითადად, მისი აღმოჩენის, შესაბამისად, ანტიდოპინგური სანქციების რისკებს უკავშირებენ და მხედველობაში არ იღებენ ისეთ ფაქტორებს, როგორცაა ადამიანის ჯანმრთელობა, სამართლიანი სპორტის

იდეა თუ ბიოეთიკის პრინციპები, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ დოპინგი საქართველოსთვის ჯერ კიდევ მომავლის გამოწვევაა.

- სპორტსმენტათვის დოპინგთან დაკავშირებით, როგორც ძირითად საინფორმაციო წყაროს, ისე - მთავარ პასუხისმგებელ და გადაწყვეტილების მიმღებ პირს პირს მწვრთნელი წარმოადგენს.
- გამოვლინდა მკვეთრად გამოხატული საინფორმაციო დეფიციტი დოპინგთან დაკავშირებული საკითხების მიმართ,
- სამართლიანი და თანასწორი გარემოს უზრუნველყოფა (იმ დონეზე, რომ მან სპორტსმენტა მხრიდან რეალური ნდობა მოიპოვოს), ფოკუს-ჯგუფის მონაწილეთა აზრით, სპორტსმენტა ანტიდოპინგური განწყობის ფორმირების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს წარმოადგენს.
- როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სპორტსმენტების მხრიდან არ იკვეთება სკეპტიციზმი ან უკმაყოფილება ტესტირების ლაბორატორიული პროცედურების მიმართ, მაგრამ გამოიკვეთა ნდობის დეფიციტი ზოგადად დოპინგის აღმოჩენის მექანიზმების მიმართ. სპორტსმენტები გამოთქვამენ ვარაუდს, რომ დოპინგის ინოვაციური სახეების მწარმოებლები შესაძლოა, წინ უსწრებდნენ მათი გამოვლენის მექანიზმების შემუშავებასა და დანერგვას:
- მწვრთნელი დღეისათვის საქართველოში სპორტსმენტის „ნდობის აგენტს“, ძირითად საინფორმაციო და საკომუნიკაციო წყაროს, ფინანსურ მენეჯერს, მრჩეველს, დამცველსა და ლობისტს წარმოადგენს.
- გამოიკვეთა სპორტსმენტა სამედიცინო და ფსიქოლოგიური მხარდაჭერის გაძლიერების აქტუალობა. ამასთან, აღნიშნული თვალსაზრისით გამოვლინდა გენდერული ასიმეტრია - ქალი სპორტსმენტები და მწვრთნელები აღნიშნავენ, რომ სამედიცინო და ფსიქოლოგიური მხარდაჭერის გაძლიერება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქალი სპორტსმენტებისთვის;
- დოპინგის მოხმარების ხელშემწყობ ფაქტორებად გამოიკვეთა შემდეგი საკითხები:
  - სპორტში დოპინგის გამოყენების დამრეგულირებელი ეთიკის ნორმების (ეთიკის კოდექსის ან/და სპორტსმენტა მიერ გაზიარებული საყოველთაო წესის) არ არსებობა;
  - სპორტში დოპინგის გამოყენების მიმართ შემაკავებელი ნეგატიური განწყობის არ არსებობა საზოგადოებაში;

- დაბალი ხარისხის საკვები დანამატებისა და აკრძალული ნივთიერებების შემცველი პრეპარატების გაუცნობიერებლად გამოყენება;
- აკრძალული ნივთიერებების ორგანიზმზე ნეგატიური ზემოქმედების თაობაზე გათვითცნობიერებულობის ნაკლებობა სპორტსმენებსა და მშობლებში.
- საკვები დანამატებისა და მედიკამენტების მიღებისას, ორგანიზმში აკრძალული ნივთიერებების გაუცნობიერებლად მოხვედრის გამოსარიცხად, კომპეტენტურ რჩევაზე ხელმისაწვდომობა მეტად აქვთ მაღალი მიღწევების მქონე სპორტსმენებს. საყოველთაოდ აღიარებულია საქართველოს ანტიდოპინგური სააგენტოს წარმომადგენლებისა და საქართველოს ოლიმპიური ნაკრების ექიმთა ჯგუფის პროფესიონალიზმი. თუმცა, ეს რესურსი სპორტსმენტთა საჭიროებებს მთლიანად ვერ ფარავს. უნდა ითქვას, რომ არ არსებობს სპორტსმენტის დამხმარე პერსონალის კომპეტენციის ერთიანი სტანდარტი და ამ კუთხით სპორტულ ფედერაციებში განსხვავებული მდგომარეობა დაფიქსირდა, ამავდროულად, პრობლემა უფრო მეტად რეგიონებში გამოიკვეთა.

თუ გლობალურ განვითარებულ სამყაროში ინტეგრირების პარალელურად, ჩვენს ქვეყანაში არ განხორციელდება სათანადო პრევენციული ღონისძიებები, საქართველოს ფინანსურ, საკომუნიკაციო და ტექნოლოგიურ განვითარებასთან ერთად, მოსალოდნელია დოპინგის, როგორც გამოწვევის აქტუალიზაცია, რასაც, სავარაუდოდ, მწვავე და ფართომასშტაბიანი შედეგები ექნება.

საქართველოში ანტიდოპინგური პოლიტიკის ფარგლებში, საქართველოს კულტურისა და სპორტის სამინისტროსა და ოლიმპიური კომიტეტის ხელშეწყობით, GADA სხვადასხვა სახის ადგილობრივ და საერთაშორისო სპორტულ ღონისძიებებზე აწყობს საინფორმაციო სტენდებს, ავრცელებს თემატურ ლიტერატურას და ატარებს საგანმანათლებლო ტრენინგ-კურსებს. მიუხედავად განხორციელებული ძალისხმევისა, დოპინგის თემაზე ცნობიერების ამაღლება გადაუდებელ საჭიროებად მიაჩნიათ კვლევაში მონაწილე სპორტსმენებს.

უფრო კონკრეტულად, რეკომენდებულია:

შინაარსის განსაზღვრისას გათვალისწინებულ იქნეს სპორტსმენტთა ინტერესი კონკრეტული აკრძალული ნივთიერების ფიზიოლოგიური ზემოქმედების მექანიზმის მიმართ, რის ხარჯზეც აღწევა სპორტსმენი უკეთეს სპორტულ შედეგს;

დოპინგის გრძელვადიანი და მოკლევადიანი მოხმარებისას ორგანიზმზე ნეგატიური ზემოქმედების რისკების ახსნა და კონკრეტული სპორტსმენების მაგალითების გაცნობა;

- ანტიდოპინგური წესების ადაპტირებული, მათთვის გასაგები ენით მიწოდება;
- საქართველოსა და უცხოეთში ტესტირების პროცედურების სანდოობის, გამჭვირვალობისა და დაცულობის შესახებ ინფორმაციის გაცნობა;
- საქართველოსა და უცხოეთში ჩატარებული დოპინგ-ტესტირებისას გამოვლენილი დარღვევების გაცნობა არა მხოლოდ სტატისტიკის დონეზე, არამედ კონკრეტული მაგალითებით;
- დოპინგთან დაკავშირებული საკითხების შესახებ ინფორმაციის წყაროების არსებული რესურსის შესახებ ინფორმაციის მიწოდება და მათი მოძიების გზების სწავლება.
- უაღრესად მნიშვნელოვანია დოპინგთან ბრძოლაში ფსიქოლოგიური ასპექტების უფრო ღრმად შესწავლა. საჭიროა სპორტსმენებზე ფსიქოლოგიური ბერკეტების გამოყენება: უნდა გაიზარდოს გუნდთან/ინდივიდუალთან ფსიქოლოგის მუშაობის როლი და მოცულობა, უკომპრომისო ეთიკის/მაღალ ღირებულებებსა და პატიოსან გამარჯვებაზე ორიენტირებული სპორტსმენების წახალისება, მათზე აქცენტირება და მათი, როგორც ნდობის აგენტების გამოყენება სპორტსმენებში ჭეშმარიტი სპორტის სულის, მაღალი ღირებულებითი ორიენტაციებისა და ეთიკის განვითარების თვალსაზრისით.
- რაც შეეხება საგანმანათლებლო პროგრამების ფორმატს, მათ ვინც ესწრებოდა ტრენინგს, ამ უკანასკნელს მისცეს მაღალი შეფასება, თუმცა აღნიშნეს, რომ მოცულობითი მასალის ტრენინგისთვის განკუთვნილ მოკლე პერიოდში აღქმა და დამახსოვრება გაუძნელდათ. კვლევაში მონაწილე ფედერაციების წარმომადგენლებმა განაცხადეს, რომ სპორტსმენებს უფრო გაუადვილდებოდათ მასალის ათვისება თუ ტრენინგი განაწილდება რამდენიმე დღეზე და დატვირთული იქნება ვიზუალური მასალით, მათ შორის ვიდეო რგოლებით და სამახსოვრო ბეჭდვითი მასალებით.

სპორტსმენების მიერ დოპინგის მოხმარების პრევენციისთვის სასურველია ისეთი კონკრეტული ქმედებების განხორციელება როგორცაა:

- დოპინგ ტესტების რაოდენობის ზრდა, მათ შორის არასაშეჯიბრო პერიოდშიც;
- სპორტსმენებისთვის დოპინგის ორგანიზმზე ზემოქმედების მექანიზმის შესახებ ინფორმაციის მიწოდება თუ რის ხარჯზე ხდება ორგანიზმის ამტანობისა და შრომისუნარიანობის გაზრდა;
- დოპინგის ორგანიზმზე ზემოქმედების ნეგატიური შედეგების შესახებ ინფორმაციის ფართოდ გავრცელება, მათ შორის მეტი აქცენტის გაკეთება რეალური ადამიანების ისტორიებზე.
- კვლევის თანახმად, სპორტსმენების უმეტესობა თავად არ ცდილობს გაერკვეს დოპინგთან დაკავშირებულ საკითხებში და მთლიანად ენდობა მწვრთნელისა და ექიმის კომპეტენციას, ამავ დროს, ანტიდოპინგური წესების თანახმად, დოპინგის მიღებისას, პასუხისმგებლობა ყველა შემთხვევაში სპორტსმენზე მოდის და მისი ჯანმრთელობა და სპორტული კარიერა საფრთხის ქვეშ დგება.

იმისათვის, რომ დოპინგთან დაკავშირებით მიღებული ცოდნა გახდეს შესაბამისი გადაწყვეტილებების მიღების რეალური საფუძველი, არანაკლებ აქტუალურია, შეიქმნას ისეთი გარემო, რომელშიც მაღალკვალიფიციური პერსონალის დონეზე დივერსიფიცირებული იქნება სპორტსმენის მრავალმხრივი საჭიროებები (მწვრთნელი, ექიმი, ფსიქოლოგი, აგენტი, ცნობიერების ამაღლებასთან თუ ღირებულებით ორიენტაციებთან დაკავშირებული მექანიზმები/აქტივობები და ა.შ.),

შესაბამისად პირველადი ამოცანაა საგანმანათლებლო ტრეინინგების რაოდენობის გაზრდასთან ერთად, სპორტსმენტა ფართო ჯგუფის მოსაცავად დოპინგის შესახებ სიღრმისეული ინფორმაციის მიწოდების უზრუნველყოფა სხვადასხვა გზებით:

- სადს-ის, ოლიმპიური კომიტეტისა და სპორტული ფედერაციების ვებ გვერდების საშუალებით;
- სოციალურ ქსელში დოპინგთან დაკავშირებული სპეციალური შინაარსის შემცველი გვერდების საშუალებით;
- სახელოვან სპორტსმენებთან შეხვედრის დროს მათი გამოცდილების გაზიარების საშუალებით;
- ჯანდაცვის სფეროს წარმომადგენელ ექსპერტებთან შეხვედრების დროს აკრძალული ნივთიერებებისა და მეთოდების გამოყენების შესახებ სიღრმისეული ინფორმაციის ინტერაქციულ რეჟიმში მიწოდების საშუალებით;

ექიმის, როგორც პროფესიონალის პასუხისმგებლობა სპორტსმენის დოპინგთან დამოკიდებულებასა და გამოყენების შემთხვევაში მოსალოდნელ ბიოსამედიცინო და თუნდაც სოციოლოგიური შედეგებთან მიმართებაში. ვფიქრობთ, ეს სპეციალურ რეგულაციებში უნდა აისახოს.

- დოპინგის თემაზე მიძღვნილი სატელევიზიო გადაცემების სერიის შექმნით.
- კვლევისას გამომჟღავნდა, რომ დიპინგ ტესტზე „ჩავარდნილი“ სპორტსმენის ან მისი დამხმარე პერსონალის იმიჯი ნაკლებად ილახება, როგორც სპორტული, ასევე, ფართო საზოგადოების თვალში, შესაბამისად დოპინგის მიმართ ნეგატიური მიდგომების ჩამოყალიბების აუცილებლობა გამოიკვეთა, რაც შესაძლებელია განხორციელდეს შემდეგი გზებით:
- დოპინგის თემაზე სოციალური რეკლამების შექმნა სახელოვანი სპორტსმენებისა და საზოგადოებისთვის პატივსაცემი ადამიანების მონაწილეობით;
- ანტიდოპინგური მესიჯების გავრცელება - შესაბამისი შინაარსის მქონე წარწერიანი მაისურების, კეპებისა და სუვენირების სახით.

11. გამოყენებული ლიტერატურა

1. Backhouse, S.H., McKenna, J., & Patterson, L. (2009). Prevention through education: A review of current international social science literature; a focus on the prevention of bullying, tobacco, alcohol and social drug use in children, adolescents and young adults.
2. Values Education through Sport, 18 June, 2020, UNESCO, <https://en.unesco.org/themes/sport-and-anti-doping/sports-values-education>).
3. განმარტებითი ბარათი „სპორტის შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე“ საქართველოს კანონის პროექტზე.
<https://info.parliament.ge/file/1/BillReviewContent/324359>
4. საქართველოს ანტიდოპინგური სააგენტოს ვებ.გვერდი gada.ge სანქცირებული სპორტსმენები.
5. საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 25 ივნისის დადგენილება №283, 25.06.2015წ. - ვებგვერდი: <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/download/2886836/0/ge/pdf>.
6. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 18 იანვრის დადგენილება №32-ვებგვერდი 21.01.2016წ.
7. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 21 ივლისის დადგენილება №343 - ვებგვერდი, 28.07.2016წ.
8. საქართველოს მთავრობის 2020 წლის 13 იანვრის დადგენილება №20 - ვებგვერდი, 14.01.2020წ.
9. საქართველოს ანტიდოპინგური სააგენტოს ვებ.გვერდი gada.ge საქართველოს ანტიდოპინგური წესები 2021
10. <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/download/5772715/0/ge/pdf>
11. ანტიდოპინგური წესების დარღვევების დინამიკა. 2018 Anti-Doping Testing Figures. WADA-AMA.org).
12. Barkoukis, V., Lazarus, L., & Harris, P.R. (2015). The effects of self-affirmation manipulation on decision making about doping use in elite athletes. *Psychology of Sport and Exercise*, 16(2), 175-181. doi: 10.1016/j.psychsport.2014.02.003
13. WADA, <https://www.wada-ama.org/en/who-we-are>.

14. Dawadi, S., Shrestha, S., & Giri, R. A.,(2021) Mixed Methods Research (MMR) design on its Types, Challenges and Criticisms. *Journal of Practical Studies in Education* 2(2), 25-36 DOI: <https://doi.org/10.46809/jpse.v2i2.20>
15. Creswell & Plano Clark, 2018; *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
16. Schoonenboom & Johnson, 2017; *How to Construct a Mixed Methods Research Design* PMID: 28989188. PMCID: [PMC5602001](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/PMC5602001/) DOI: [10.1007/s11577-017-0454-1](https://doi.org/10.1007/s11577-017-0454-1)
17. Shorten & Smith, 2017; *Jul;20(3):74-75. Mixed methods research: expanding the evidence base.* PMID: 28615184 DOI: [10.1136/eb-2017-102699](https://doi.org/10.1136/eb-2017-102699)
18. Wisdom & Creswell, 2013. *Integrating Quantitative and Qualitative Data Collection and Analysis While Studying Patient-Centered Medical Home Models* (pp. 1-5) PCMH Research Methods Series 13
19. T. Ukleba, R. Shengelia, N. Durglishvili “Sociological and Ethical Aspects of the Fight Against Doping” *Bulletin of the Georgian National Academy of Science*. Vol.17, No 1. 151-157. 2023
20. www.wada-ama.org WADC 2021
21. *International Standard for Therapeutic Use Exemptions 2023*. [www: wada-ama.org](http://www.wada-ama.org)
22. UNESCO, „International Convention against Doping in Sport“ <https://en.unesco.org/themes/sport-and-anti-doping/convention>).
23. Barrie Houlihan, *Dying to win – Doping in sport and the development of anti-doping policy*, 2nd edition; Council of Europe Publishing; ISBN 92-871-4685-3; May, 2002.
24. Backhouse, S.H., McKenna, J., & Patterson, L. (2009). *Prevention through education: A review of current international social science literature; a focus on the prevention of bullying, tobacco, alcohol and social drug use in children, adolescents and young adults.*
25. Aubel, O., & Ohl, F. (2014). *An alternative approach to the prevention of doping in cycling. International Journal of Drug Policy, 25(6), 1094-1102.* doi:10.1016/j.drugpo.2014.08.010
26. Erickson, K., McKenna, J., & Backhouse, S.H. (2015). *A qualitative analysis of the factors that protect athletes against doping in sport. Psychology of Sport and Exercise, 16(2), 149-155.* doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.psychsport.2014.03.007> ort.2014.03.00

27. Chan, D.K.C., Hardcastle, S.J., Dimmock, J.A., Lentillon-Kaestner, V., Donovan, R.J., Burgin, M. Hagger, M.S. (2014). Modal salient belief and social cognitive variables of anti-doping behaviors in sport: Examining an extended model of the theory of planned behavior. *Psychology of Sport and Exercise*, *16*(2), 164-174. doi:10.1016/j.psychsport. 2014.03.002
28. Johnson, J., Butryn, T., & Masucci, M.A. (2013). A focus group analysis of the US and Canadian female triathletes' knowledge of doping. *Sport in Society*, *16*(5), 654-671.(26)
29. Gucciardi D.F., Jalleh, G., Donovan R.J. (2010). Does social desirability influence the relationship between doping attitude and doping susceptibility in athletes? *Psychology of Sport and Exercise*, *11*, 479 – 486.
30. Petroczi A., Aidman E. V. (2009). Measuring explicit attitude toward doping: Review of the psychometric properties of the Performance Enhancement Attitude Scale. *Psychology of Sport and Exercise*, *10*: 390-396.
31. Erikson K. 2017. Blowing the whistle on doping in sport through evidence-informed policy making (WADA-AMA. org).
32. Donovan R.J., Jalleh, G., Gucciardi D.F. (2014) Using the Sport Drug Control Model to review the social science research on doping and identify areas for future research. Report submitted to WADA Education Committee and Social Science Research Ad Hoc Sub-Committee.
33. Peters C., Schulz T., Oberhoffer R. Michna H. (2009) Doping and doping prevention: Knowledge, attitudes and expectations of athletes and coaches. *Deutsche Zeitschrift Fur Sportmedizin*, *60*(3): 73–78.
34. Wippert P. A., Fließner M. (2016) National doping prevention guidelines: Intent, efficacy and lessons learned – A 4-year evaluation. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, *11*(35): 42. doi: 10.1186/s13011-016-0079-9
35. Overbye M., Elbe A.M., Knudsen M.L., Gertrud Pfister (2014) Athletes' perceptions of anti-doping sanctions: the ban from sport versus social, financial and self-imposed sanctions. pp. 364-384 | Published online: 21 Nov 2014
36. Kavussanu M., Ring C. (2017) Moral identity predicts doping likelihood via moral disengagement and anticipated guilt. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, *39*(4): 293–301. doi: 10.1123/jsep.2016-0333

37. Hallward L., Duncan L. R. (2019) A qualitative exploration of athletes' past experiences with doping prevention education. *Journal of Applied Sport Psychology*, **31**(2), 187–202. <https://doi.org/10.1080/10413200.2018.1448017>
38. Murofushi Y., Kawata Y., Kamimura A. Hirosawa M. Shibata N. (2018) Impact of anti-doping education and doping control experience on anti-doping knowledge in Japanese University athletes: A cross-sectional study. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, **13**(1): article number 44, (2018). <https://doi.org/10.1186/s13011-018-0178-x>
39. Allen J., Taylor J., Dimeo P., Dixon S., Robinson L. (2015). Predicting elite Scottish athletes' attitudes towards doping: examining the contribution of achievement goals and motivational climate. *Journal of Sports Sciences*, **33**(9):899-906. doi: 10.1080/02640414.2014.976588.
40. Barkoukis V., Brooke L., Ntoumanis N., Smith B. & Gucciardi D. F. (2019) The role of the athletes' entourage on attitudes to doping. *Journal of Sports Sciences*, **37**(21), 2483–2491. doi: 10.1080/02640414.2019.1643648
41. Boardley, I.D., Grix, J., & Harkin, J. (2014)a. Doping in team and individual sports: a qualitative investigation of moral disengagement and associated processes. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, **7**(5), 698-717. doi: 10.1080/2159676X.2014.992039
42. Claessens B., 2016. Doping attitudes, moral disengagement, and ethical decision making of young talented athletes: an advanced intervention study. WADA-AMA.org.
43. Donovan, R.J., Jalleh, G., & Gucciardi, D.F. (2014). *Using the Sport Drug Control Model to review the social science research on doping and identify areas for future research*. Report submitted to WADA Education Committee and Social Science Research Ad Hoc Sub-Committee.
44. Chan D.K.C., Hardcastle S.J., Lentillon-Kaestner V., Donovan R.J., Dimmock, J.A., Hagger M.S. (2014). Athletes' beliefs about and attitudes towards taking banned performance-enhancing substances: A qualitative study. *Sport, Exercise, and Performance Psychology*, **3**(4): 241–257.
45. Petróczi, A., Heyes, A., Thrower, S. N., Martinelli, L. A., Boardley, I. D., Backhouse, S. H., & The RESPECT Consortium (2020). Building clean(er) sport together: Community-

- based participatory research with elite athletes and anti-doping organisations from five European countries, SportRxiv DOI: 10.31236/osf.io/7wqbp
46. Ntoumanis N, Quested E , Patterson L, Kaffe S. Backhouse SH, Pavlidis G, Barkoukis V, Whitaker L Barkoukis V, Smith BJ, Staff HR, Gucciardi DF. An intervention to optimise coach-created motivational climates and reduce athlete willingness to dope (CoachMADE): a three-country cluster randomised controlled trial. *Br J Sports Med* 2021 Feb;55(4):213-219. doi: 10.1136/bjsports-2019-101963.
  47. McLean, S., Naughton, N. Kerhervé, H., Salmon, P.M.,
 From Anti-doping-I to Anti-doping-II: Toward a paradigm shift for doping prevention in sport. *International Journal of Drug Policy*. Volume 115, May 2023, 104019 <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2023.104019> (45)
  48. Barkoukis, V., Lazarus, L., & Harris, P.R. (2015). The effects of self-affirmation manipulation on decision making about doping use in elite athletes. *Psychology of Sport and Exercise*, 16(2), 175-181. doi: 10.1016/j.psychsport.2014.02.003.
  49. Tom L. Beauchamp and James F. Childress, *Principles of Biomedical Ethics*, 1st edition, New York: Oxford University Press, 1979).
  50. World medical association declaration of Helsinki: ethical principles for medical research involving human subjects. *JAMA* 2013 [cited 2014 May 20];Vol. 310, No. 20. ხელმისაწვდომია: <http://jama.jamanetwork.com/article.aspx?articleid=1760318>
  51. www.wada-ama.org Social Science Research Strategy - 2020-2024

12. Resume

The problem of doping is indeed a very acute and rapidly growing global problem. One of significant components of fight against dope in sports is implementation of the primary preventive measures.

Fair play implies the conception of friendship, respect to the others and necessity of complying with the norms of moral. It is defined as the worldview system, rather than the way of single action only. This unambiguously exclude the problems related to deception, untruthfulness, doping, physical and psychological violence. Significance of doping issues at the national level can be evidenced by the particular attention of the state to this problem. Namely, in the alignment of anti-doping legislation with the World Anti-Doping Code by Georgian Parliament.

The current situation gave rise to the need to create educational anti-doping programs, which involves raising awareness in the ethics of sports behavior and is aimed at the self-conscious prevention of doping use, because only a complex approach will allow us to defeat the doping epidemic in big sports. Such programs, obviously, need quite serious research support both in terms of development and evaluation of their effectiveness. However, at the national level, there is still a shortage of relevant studies, which further emphasizes the relevance of the presented work, which, through the identification of the importance of anti-doping education and awareness raising, aims to provide scientific-research support for the formation of anti-doping attitude among Georgian athletes.

The basis of anti-doping policy is multidimensional and each of its compilers (Legal base, ethical norms, values, bio-medical achievements and difficulties, educational programs, finance, management, etc.) pursues a unique goal. It is obvious that the task of an interdisciplinary approach is being set, as well as an in-depth study of each of them.

The interventions, in a form of educational programs should be oriented towards the athletes and their support personnel.

The presented work is one of the first attempts to investigate the anti-doping policy in Georgia.

It focuses on the study of the mechanisms of making important decisions and the distribution of responsibility by athletes in relation to doping.

Considering the issue of research from this point of view will also allow us to understand the formation of an athlete's attitude to doping as a single systemic process, since the athlete is directly faced with the dilemma of taking or not taking doping, and ultimately his decision is the result of the group impact of various triggers that are associated with the effectiveness of anti-doping policy. It focuses on the study of the mechanisms of making important decisions and the distribution of responsibility by athletes in relation to doping, as well as their personal motivations. The research is aimed at supporting the development of the right sportsman spirit and anti-doping sentiments.

The work is based on a quantitative study: Development and implementation of the ethical education program for young athletes in order to combat doping, conducted in 2019-2020 using the questionnaire of World Antidoping Agency: Social Science Research Package for Anti-Doping Organizations.

Based on the complex nature of the research issue, in order to obtain a comprehensive and consistent understanding of the issue, Mixed Methods Research (MMR) have been developed design .The study was conducted by the method of Sequential explanatory.

The research target group included the national sports federations that have made the cooperation agreements with Anti-doping Agency. Sampling framework was database of the members provided by the mentioned sports federations that included contact information of each member. The survey was conducted in two waves: initially 215 athletes were surveyed (first wave). Athletes participating in the first wave of the survey completed anti-doping training in accordance with WADA educational resources. After completion of the training conducted, they were surveyed again, based on the same questionnaire (second wave).

Second wave of the survey included only those respondents, who have fully completed the training and gave their informed consent to participation in the final stage. If any of these trained respondents refused to participate in the second wave of the survey, the relevant information of these respondents was removed from the first wave database as well. (15 cases in aggregate). 200 respondents participated in both waves and this provides 7% error and 95% guarantee. Certification variable included the athletic disciplines, classified in two

categories: team sports and individual sports. At the first stage of selection the proportional distribution into the strata was provided. Selection of the respondents was provided by PPS method. Most athletes (68.3%) have 5-year (or season) or greater experience of competing in their main sports. Level of the competitions, where they participated is high as well – 30.7% of the athletes stated that they have participated in the world championship events and 3.3% of them have the experience of participating in the Olympic Games. The research was oriented, on the one hand, towards study the doping climate in Georgia and identification common latent factors that have had significant positive impact on improvement of the athletes' awareness, and on the other hand, on evaluating the effect of the training by developing a unified index (Training Effectiveness Index). Initially, by the method of the contrast of means, there were identified all variables that have statistically significant differences between the 1 st and 2nd waves. In aggregate, there were identified twenty such variables, which were subjected to factor analysis and they were reduced to six general factors (variables). Regarding the contents of the variables included into these factors, we named them as follows: “harmful effect of short-term consumption of the prohibited substances”, “fraud motivations”, “fairness of hearing”, “mechanisms of fairness and responsibility related to testing”, “belief in concealing of the prohibited substances’ consumption”, “factor of testing of human growth hormone”. As logistic regressive analysis showed, the statistically significant difference between the waves is conditioned by the first five factors. At the following stage of index formation, based on main components method, multiple use of the factor analysis, five new factors were developed. Only the variables that got high weights in the relevant factor, resulting from initial factor analysis participated in formation of each of them. And on the basis of the new factors, applying the same method, single general factor was formed, which, due to maximal dispersion, is the best variant of replacement of the mentioned five factors with the single one. Obtaining of one, general factor, in turn, allowed introduction of general index. Namely, the factor was normalized between zero and one, via linear transformation, so that to the factor’s minimal value corresponds the minimal value of index (0) and maximal value – to the maximal index (1). Based on the index, according to the difference between the first (0.45) and second (0.58) waves that is statistically significant (Sig.=0.000), effectiveness of the training was assessed.

In particular, difference between them was 0.13. Given that this figure is almost one third (28.7%) of the first wave

In the second phase of the study, a two-phase qualitative study was conducted: 6 focus groups with athletes (first phase) and 8 in-depth interviews with coaches (second phase).

The composition of the focus groups and the main research questions were determined according to the main results of the quantitative research, while the main research questions of the in - depth interviews were determined taking into account the main results of both quantitative research and focus groups. The task of both phases of qualitative research was to explain, complement and contextualize the main results of quantitative research.

The main tools of both phases of qualitative research were semi-focused questionnaires/guides. In both cases, respondents were selected using purposive sampling methods.

The purposive audience of the focus groups were selected athletes united in research sports federations.

The main characteristics of the selection were gender, age, experience of participating in competitions at the international or national levels; personal and/or team achievements. Each focus group involved 8 respondents. None of the focus group participants were the athletes who represented the quantitative survey respondent.

The target group of in-depth interviews were the coaches of the studied sports federations (since the special importance of the coach was revealed by the results of quantitative researches and focus groups). Totally of 8 trainers were interviewed. Their selection was conducted according to gender, work experience as a trainer, achievements and work experience with age groups of athletes (children's sports, adult sports).

According to the participants of the focus group, is one of the most important factors in the formation of the anti-doping attitude of athletes. Fair play does not depend only on the decision of one athlete - if athletes are not convinced that compliance with the rules applies to each player equally, regardless of their personal decision, they can still be participants in unfair play, besides they are in a losing position

There are questions regarding the provision of a fair and equal environment, to which there are no unambiguous answers, Obviously, resources are of great importance, through which it is possible to gain the trust of athletes, to convince them of the effectiveness and

advantages of anti-doping campaigns. During the discussion on this issue, the special role of the coach was revealed. Athletes realize that they themselves are responsible persons, but when making important decisions, the main thing for them is the position of the coach. At the same time, it can be said that the coach is the "trusted person" of the athlete in Georgia, the main source of information and communications, financial manager, adviser, defender and lobbyist. Such a special load/role of the coach is also manifested in relation to medical aspects

As revealed from in-depth interviews, the multifunctional and special role of the coach is due to various factors. Among them is the lack of qualified personnel, which is mainly due to limited financial opportunities. The importance of strengthening medical and psychological support for athletes was highlighted.

Finally, based on the research results, we can conclude that the awareness is very important for formation of anti-doping attitude in the athletes. In developing the relevant programs, it is recommended to consider the role and specific nature of the factors that significantly affect improvement of awareness, with the due regard of characteristics of different groups of athletes (age, experience of contests, sports etc.) In order for knowledge about doping to become a real basis for making appropriate decisions, it is equally important to create an environment in which the multifaceted needs of an athlete will be diversified at the level of highly qualified personnel (coach, doctor, psychologist, agent, mechanisms/activities related to awareness education or value orientations, and so on), this will allow him to take into account different points of view, but ultimately independently make an informed choice, develop clearly defined value orientations and institutional guarantees of protection of his rights and career advancement both at the level of daily activities and training, as well as at the level of sports competition of any levels .

<https://zoom.us/j/7802888316>

კითხვარის ნომერი				
ინტერვიუს თარიღი				2019
	რიცხვი	თვე	წელი	
ინტერვიუს დაწყების დრო				
		საათი	წუთი	

თქვენს მიერ მოწოდებული ინფორმაციის სრული კონფიდენციალურობა გარანტირებულია და თქვენი სახელი არც ერთ დოკუმენტში არ იქნება მოხსენიებული. ყოველ კითხვარს ექნება პირადი კოდირებული ნომერი და მონაცემები ამ სახით შედარდება ერთმანეთს. ინდივიდუალური კითხვარებიდან არანაირი მონაცემი არ იქნება გამოყენებული.

როგორ ივსება ანკეტა?

სანამ პასუხის გაცემას დაიწყებთ, ყურადღებით წაიკითხეთ შეკითხვა და მისი პასუხების ყველა ვარიანტი. შემდეგ ამოირჩიეთ ის ვარიანტი, რომელიც ასახავს თქვენს პირად მოსაზრებას. შემოთავაზებულია წერილად ციფრი, რომელიც დგას თქვენს მიერ ამორჩეული პასუხის გასწვრივ. თუ საჭიროა, პასუხი თავად ჩაწერეთ. გთხოვთ, არ გამოტოვოთ არც ერთი კითხვა. ჩვენ გვაქვს თქვენი ყურადღების იმედი. მადლობას გიხდით თანამშრომლობისთვის.

Q1. დაასახელეთ მთავარი სპორტის სახეობა, რომლითაც იყავით ან ხართ დაკავებული? (პასუხი ჩაწერეთ ქვემოთ უჯრაში. მხოლოდ ერთი პასუხი)

Q2. რამდენი წელია, რაც ასპარეზობთ/დაკავებული ხართ თქვენი ძირითადი სპორტის სახეობით?

1 წელზე ნაკლები (ან სეზონი)	1
1 ან 2 წელი (ან სეზონი)	2
2 წელზე მეტი მაგრამ 5 წელზე ნაკლები (ან სეზონი)	3
5 ან მეტი წელი (ან სეზონი)	4

Q3. რომელია ყველაზე მაღალი დონის შეჯიბრება, რომელშიც მონაწილეობა მიგიღიათ? (აღნიშნეთ მხოლოდ ერთი პასუხი)

ოლიმპიური თამაშები	1
მსოფლიო ჩემპიონატების ღონისძიებები/საერთაშორისო ღონისძიებები	2
სახელმწიფო/ეროვნული შეჯიბრება	3
რეგიონული შეჯიბრება	4
ქალაქის /რაიონის შეჯიბრება	5
ჯერ არ მიმიღია მონაწილეობა	6
ელიტური ფედერაცია/სპორტის სახეობა და არა სპორტსმენი	

Q4. ფლობთ ან ფლობდით თუ არა ტიტულს/ტიტულებს? (დასაშვებია რამდენიმე პასუხი)	
დიახ - ეროვნულ ტიტულს	1
დიახ - საერთაშორისო ტიტულს	2
დიახ - ოლიმპიურ ტიტული	3
Q5. გქონდათ თუ არა მკურნალობის მიზნით აკრძალული ნივთიერების თერაპიული გამოყენების ნებართვა?	
დიახ - და დღემდე მაქვს	1
დიახ - მაგრამ აღარ მაქვს	2
არა	3

Q6. თუ მონაწილეობთ შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე სპორტსმენთა ღონისძიებებში?	
დიახ	1
არა	2

Q7. რამდენად კმაყოფილი იქნებოდით ქვემოთ ჩამოთვლილი სარგებლით, რომელსაც წარმატებული ასპარეზობის შემთხვევაში მიიღებდით?			
<i>(თითოეულ სტრიქონზე აღნიშნეთ ერთი პასუხი)</i>	კმაყოფილი	მეტ-ნაკლებად კმაყოფილი	უკმაყოფილი
1 პოპულარობა ეროვნულ დონეზე	1	2	3
2 მომგებიანი ფინანსური სპონსორობა	1	2	3
3 საუკეთესო პირადი მიღწევები	1	2	3
4 შესაძლებლობა დარჩე სპორტში, როგორც მწვრთნელი, ტრენერი ან ადმინისტრატორი	1	2	3
5 ფინანსურად უზრუნველყოფილი მომავალი	1	2	3
6 პოპულარობა საერთაშორისო დონეზე	1	2	3

Q8. რამდენად სთავაზობს თქვენი სპორტის სახეობა სპორტსმენებს, კარგად ასპარეზობის შემთხვევაში, შემდეგ სარგებელს:			
<i>(თითოეულ სტრიქონზე აღნიშნეთ ერთი პასუხი)</i>	სთავაზობს	მეტ-ნაკლებად სთავაზობს	საერთოდ არ სთავაზობს
1 პოპულარობა ეროვნულ დონეზე	1	2	3
2 მომგებიანი ფინანსური სპონსორობა	1	2	3
3 საუკეთესო პირადი მიღწევები	1	2	3
4 შესაძლებლობა დარჩე სპორტში, როგორც მწვრთნელი, ტრენერი ან ადმინისტრატორი	1	2	3
5 ფინანსურად უზრუნველყოფილი მომავალი	1	2	3
6 პოპულარობა საერთაშორისო დონეზე	1	2	3

Q9. ჩამოთვლილი ნივთიერებების გამოყენების შემთხვევაში რამდენად შესაძლებელია თქვენი სპორტული შედეგების გაუმჯობესება?						
<i>(თითოეულ სტრიქონზე აღნიშნეთ ერთი პასუხი)</i>	ნამდვილად არ	ალბათ არ	შეიძლება	ალბათ შეცვლიდ	ნამდვილად	არ ვი

	შეცვლიდა	შეცვლიდა	შეეცვალა ან არა	ა	შეცვლიდა	ცი	
1	ანაბოლური სტეროიდები	1	2	3	4	5	9
2	ბეტა-ბლოკატორები	1	2	3	4	5	9
3	დიზაინ სტეროიდები, როგორცაა ტეტრაჰიდროგესტინონი (THG)	1	2	3	4	5	9
4	ერიტროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებები	1	2	3	4	5	9
5	ადამიანის ზრდის ჰორმონი	1	2	3	4	5	9

Q10. თქვენ რომ აგერჩიათ ნებისმიერი აკრძალული ნივთიერება, რამდენად შესაძლებელი იქნებოდა, თქვენი სპორტული შედეგების გაუმჯობესება?	
ნამდვილად არ იქნებოდა შესაძლებელი	1
ალბათ არ იქნებოდა შესაძლებელი	2
შეიძლება ყოფილიყო შესაძლებელი, ან არა	3
ალბათ შესაძლებელი იქნებოდა	4
ნამდვილად შესაძლებელი იქნებოდა	5
არ ვიცი	9

Q11. რა ხარისხით ახდენს, პირდაპირ ან არაპირდაპირ ზეწოლას, საქართველოს მთავრობა ან ოლიმპიური კომიტეტი პროფესიონალ სპორტსმენებზე, იმისთვის რომ მოიგონ ოლიმპიური ოქროს მედლები?	
არ ახდენს ზეწოლას	1
მცირე ზეწოლას	2
საკმაო ზეწოლას	3
ძლიერ ზეწოლას	4

Q12. ოლიმპიადებსა და სპორტზე კომერციულმა გავლენებმა რამდენად გაზარდა (თუ საერთოდ გაზარდა) ელიტური სპორტსმენების დამოკიდებულება „გამარჯვება ნებისმიერ ფასად“	
საერთოდ არ გაუზარდია	1
მცირედით გაზარდა	2
საკმაოდ გაზარდა	3
ძალიან გაზარდა	4

Q13. ოლიმპიადებსა და სპორტზე კომერციულმა გავლენებმა რამდენად გაზარდა (თუ საერთოდ გაზარდა) ელიტური სპორტსმენების ცდუნება გამოიყენოს აკრძალული ნივთიერებები?	
საერთოდ არ გაუზრდია	1
მცირედით გაზარდა	2
საკმაოდ გაზარდა	3
ძალიან გაზარდა	4

Q14. ჩაგიტარდათ თუ არა როდესმე დოპინგზე ტესტირება?	დიახ	1
	არა → გადადით კითხვაზე Q18	2

Q15. ჩაგიტარდათ თუ არა დოპინგზე ტესტირება გასულ წელს?	დიახ	1
	არა	2

Q16. იყო თუ არა ტესტირება თქვენთვის ტრავმული ან არაკომფორტული რაიმე ფორმით?	არა	1
	დიახ-გარკვეულწილად	2
	დიახ-ძალიან	3

Q17. როგორ შეაფასებთ ტესტირების პერსონალის ქცევას? (თითოეულ ქცევაზე აღნიშნეთ ერთი პასუხი)					
(a)	თავაზიანი	ან	უხეში	ან	არცერთი
	1		2		3
(b)	დამხმარე	ან	არადამხმარე	ან	არცერთი
	1		2		3
(c)	მეგობრული	ან	არამეგობრული	ან	არცერთი
	1		2		3
(d)	გულისხმიერი	ან	არაგულისხმიერი	ან	არცერთი
	1		2		3

Q18. დამარცხება სპორტსმენის საქმიანობის ბუნებრივი შემადგენელი ნაწილია. ქვემოთ მოცემულია რამდენიმე გამონათქვამი, თუ როგორ შეიძლება მოახდინოს რეაგირება დამარცხებაზე სპორტსმენმა. გთხოვთ 5 ბალიან შკალაზე, სადაც „1“ ნიშნავს, რომ საერთოდ არ ეთანხმებით, ხოლო „5“, რომ სრულიად ეთანხმებით აღნიშნოთ, ციფრი, რომელიც ყველაზე კარგად გამოხატავს თქვენ დამოკიდებულებას.						
<i>(თითოეულ სტრიქონზე აღნიშნეთ ერთი პასუხი)</i>		საერთოდ არ ვეთანხმები				სრულიად ვეთანხმები
1	როცა ვმარცხდები, მეშინია რომ შეიძლება არ მაქვს საკმაოდ ნიჭი	1	2	3	4	5
2	როცა ვმარცხდები, ინგრევა ჩემი სამომავლო „გეგმები“	1	2	3	4	5
3	როცა ვერ ვაღწევ წარმატებას, ადამიანები ჩემით ნაკლებად ინტერესდებიან	1	2	3	4	5

4	როცა ვმარცხდები, მნიშვნელოვანია რომ სხვები არიან იმედგაცრუებული	1	2	3	4	5
5	როცა ვმარცხდები, ვდარდობ რას ფიქრობენ სხვები ჩემზე	1	2	3	4	5

Q19. როგორ ფიქრობთ, თერაპიული გამოყენების გამონაკლისის მქონე სპორტსმენები რამდენად იყვნენ ზედმიწევნით შეფასებული და ნებართვა იყო თუ არა საკმარისად დასაბუთებული?	
არ არის დასაბუთებული	1
უმეტესად დაუსაბუთებელია	2
ზოგი დასაბუთებულია, ზოგი არა	3
უმეტესად დასაბუთებულია	4
ყველა დასაბუთებულია	5
არ ვიცი	9

Q20. როგორ ფიქრობთ, რა ხარისხის ზიანი შეიძლება მიაყენოს თქვენს ჯანმრთელობას შემდეგი ნივთიერებების მოკლე დროით, ვთქვათ 2 თვემდე მიღებამ?						
<i>(თითოეულ სტერიკონზე აღნიშნეთ ერთი პასუხი)</i>		არ მიაყენეს ზიანს	მცირედად დააზიანებს	საკმაოდ დააზიანებს	ძლიერ დააზიანებს	არ ვიცი
1	ანაბოლური სტეროიდები	1	2	3	4	9
2	ბეტა-ბლოკატორები	1	2	3	4	9
3	დიზაინ სტეროიდები როგორცაა ტეტრაჰიდროგესტინონი (THG)	1	2	3	4	9
4	ერიტროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებები	1	2	3	4	9
5	ადამიანის ზრდის ჰორმონი	1	2	3	4	9
6	დიურეტიკები	1	2	3	4	9

Q21. როგორ ფიქრობთ, რა ხარისხის ზიანი შეიძლება მიაყენოს თქვენს ჯანმრთელობას შემდეგი ნივთიერებების რეგულარულად მიღებამ?						
<i>(თითოეულ სტერიკონზე აღნიშნეთ ერთი პასუხი)</i>		არ მიაყენეს ზიანს	მცირედად დააზიანებს	საკმაოდ დააზიანებს	ძლიერ დააზიანებს	არ ვიცი
1	ანაბოლური სტეროიდები	1	2	3	4	9
2	ბეტა-ბლოკატორები	1	2	3	4	9
3	დიზაინ სტეროიდები როგორცაა ტეტრაჰიდროგესტინონი (THG)	1	2	3	4	9

4	ერიტროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებები	1	2	3	4	9
5	ადამიანის ზრდის ჰორმონი	1	2	3	4	9
6	დიურეტიკები	1	2	3	4	9

Q22.რამდენად ძვირი იქნება პირადად თქვენთვის შემდეგი ტიპის ნივთიერებების შექმნა?							
<i>(თითოეულ სტრიქონზე აღნიშნეთ ერთი პასუხი)</i>		ძალიან იაფი	საკმაოდ იაფი	არც ძვირი და არც იაფი	საკმაოდ ძვირი	ძალიან ძვირი	არ ვიცი
1	ანაბოლური სტეროიდები	1	2	3	4	5	9
2	ბეტა-ბლოკატორები	1	2	3	4	5	9
3	დიზაინ სტეროიდები როგორცაა ტეტრაჰიდროგესტინონი (THG)	1	2	3	4	5	9
4	ერიტროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებები	1	2	3	4	5	9
5	ადამიანის ზრდის ჰორმონი	1	2	3	4	5	9
6	დიურეტიკები	1	2	3	4	5	9

Q23.რამდენად იოლი ან ძნელი იქნება შემდეგი ტიპის ნივთიერებების შექმნა?							
<i>(თითოეულ სტრიქონზე აღნიშნეთ ერთი პასუხი)</i>		ალბათ შეუძლებელია	ძალიან ძნელი	საკმაოდ ძნელი	საკმაოდ იოლი	ძალიან იოლი	არ ვიცი
1	ანაბოლური სტეროიდები	1	2	3	4	5	9
2	ბეტა-ბლოკატორები	1	2	3	4	5	9
3	დიზაინ სტეროიდები როგორცაა ტეტრაჰიდროგესტინონი (THG)	1	2	3	4	5	9
4	ერიტროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებები	1	2	3	4	5	9
5	ადამიანის ზრდის ჰორმონი	1	2	3	4	5	9
6	დიურეტიკები	1	2	3	4	5	9

Q24. თუ მოისურვებთ იშვით და გამოიყენოთ აკრძალული ნივთიერებები, თქვენი თხოვნის შემთხვევაში, ქვემოთ ჩამოთვლილიდან, დაგეხმარებათ თუ არა ვინმე?							
<i>(თითოეულ სტრიქონზე აღნიშნეთ ერთი პასუხი)</i>		ნამდვილად დამეხმარებ	ალბათ დამეხმარებ	ან დიახ ან არა	ალბათ არ დამეხმარებ	ნამდვილად არ დამეხმარებ	არ ვიცი
		ა	ა		ა	ა	ი
1	პირადი მწვრთნელი	1	2	3	4	5	9
2	მშობლები	1	2	3	4	5	9
3	თანაგუნდელები	1	2	3	4	5	9
4	გუნდის ექიმი	1	2	3	4	5	9
5	სპორტული ფსიქოლოგი	1	2	3	4	5	9
6	მწვრთნელი	1	2	3	4	5	9

Q25. თუ მოისურვებთ გამოიყენოთ აკრძალული ნივთიერებები, რამდენად შესაძლებელია მიიღოთ სამედიცინო რჩევა, თუ როგორ გამოიყენოთ ნივთიერება?	
ალბათ შეუძლებელია	1
ძალიან რთული იქნება	2
საკმაოდ რთული იქნება	3
საკმაოდ ადვილი იქნება	4
ძალიან ადვილი იქნება	5
არ ვიცი	9

Q26. აპირებთ თუ არა გამოიყენოთ აკრძალული ნივთიერებები ან მეთოდები, რომ გაიუმჯობესოთ შედეგები ან მოიპოვოთ უპირატესობა მოწინააღმდეგეზე ამ სეზონზე?	
ნამდვილად არა	1
ალბათ არა	2
ან კი ან არა	3
ალბათ კი	4
აუცილებლად	5

Q27.რამდენად ხშირად იყენებდით შემდეგ საკვებ დანამატებს გასული 12 თვის განმავლობაში?							
(თითოეულ სტრუქტურულ ადნიშნულ ერთი პასუხი)		არასდროს	იშვიათად	ზოგჯერ	ხშირად	ძალიან ხშირად	სისტემატურად
1	ვიტამინებს ან მინერალურ დანამატებს	1	2	3	4	5	6
2	მცენარეულ პროდუქტებს	1	2	3	4	5	6
3	კრეატინს	1	2	3	4	5	6
4	სპორტულ სასმელებს	1	2	3	4	5	6
5	ენერგეტიკული ფილები	1	2	3	4	5	6
6	კოფეინი	1	2	3	4	5	6
7	პროტეინ-კარბოჰიდრატი ს ნარევი	1	2	3	4	5	6

Q28. ბოლო 12 თვის განმავლობაში რაიმე მიზეზით თუ გამოიყენეთ რომელიმე ეს ნივთიერება?							
(თითოეულ სტრუქტურულ ადნიშნულ ერთი პასუხი)		არასოდეს	არ გამოიყენებია ბოლო 12 თვის განმავლობაში	1-2 ჯერ	3-5 ჯერ	6-10 ჯერ	10 ჯერზე მეტად
1	ანაბოლური სტეროიდები	1	2	3	4	5	6
2	ბეტა-ბლოკატორები	1	2	3	4	5	6
3	დიჰან სტეროიდები როგორცაა ტეტრაჰიდროგესტინონი (THG)	1	2	3	4	5	6
4	ერიტროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებები	1	2	3	4	5	6
5	ერიტროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებები	1	2	3	4	5	6
6	დიურეტიკები	1	2	3	4	5	6
7	დოპინგის მეთოდები	1	2	3	4	5	6
8	ალფაბოდეები	1	2	3	4	5	6

Q29.რამდენად სერიოზულად არიან ჩართული შემდეგი უწყებები აკრძალული ნივთიერებების ტრეფიკინგის (არალეგალური ვაჭრობა) პრევენციაში (ქვეყანაში)?(თითოეულ უწყებაზე ადნიშნულ ერთი პასუხი)					
	მეტისმეტად არასერიოზულად	არა სერიოზულად	ნაკლებ სერიოზულად	საკმაოდ სერიოზულად	ძალიან სერიოზულად

	დ	დ	დ	დ	დ
პოლიცია	1	2	3	4	5
მებაჟეები	1	2	3	4	5

Q30.რამდენად ეფექტურად არიან ჩართული შემდეგი უწყებები აკრძალული ნივთიერებების ტრეფიკინგის (არალეგალური ვაჭრობა) პრევენციაში (ქვეყანაში)? (თითოეულ უწყებაზე აღნიშნეთ ერთი პასუხი)

	მეტისმეტად არაეფექტურად	არა არაეფექტურად	ნაკლებ ეფექტურად	საკმაოდ ეფექტურად	ძალიან ეფექტურად
პოლიცია	1	2	3	4	5
მებაჟეები	1	2	3	4	5

Q31. ამათგან ყველაზე უფრო რომელი გეგმათ? (აღნიშნეთ ერთი პასუხი)

არასდროს განვიხილავდი აკრძალული ნივთიერებების გამოყენებას	1
ერთერთ ეტაპზე მცირე ხნით ვფიქრობდი აკრძალული ნივთიერებების გამოყენებას	2
ერთერთ ეტაპზე საკმაოდ დიდხანს ვფიქრობდი აკრძალული ნივთიერებების გამოყენებას	3
ახლაც ზოგჯერ ვფიქრობ აკრძალული ნივთიერებების გამოყენებას	4
ცოტა ხნით ვიყენებდი აკრძალულ ნივთიერებებს, მაგრამ ახლა აღარ	5
ზოგჯერ ახლაც ვიყენებ აკრძალულ ნივთიერებებს სპეციფიური მიზნებისათვის	6
რეგულარულად ვიყენებ ან ვცდილობ გამოვიყენო აკრძალული ნივთიერებები	7

Q32.თუ შემოგთავაზეს აკრძალული ნივთიერებები სამედიცინო მეთვალყურეობის ქვეშ, დაბალი ფასით ან უფასოდ, და თუ ეს ნივთიერებები მოახდენდა მნიშვნელოვან გავლენას თქვენს შედეგებზე და თუ ამჟამად ვერ ხდება მისი აღმოჩენა, რამდენად მიიქცევდა თქვენს ყურადღებას ეს შეთავაზება?

საერთოდ არ მიიქცევდა ყურადღებას	1
მცირე ყურადღებას მიიქცევდა	2
გარკვეულ ყურადღებას მიიქცევდა	3
დიდ ყურადღებას მიიქცევდა	4

Q33.სპორტსმენზე ხშირია ზეწოლა, რომ გაიმარჯვონ, რამდენად დარწმუნებული ხართ, რომ შეძლებთ უარყოთ ზემოთ მოცემული შემოთავაზება?

ძალიან დარწმუნებული ვარ, რომ შევძლებ უარი ვთქვა	1
საკმაოდ დარწმუნებული ვარ, რომ შევძლებ უარი ვთქვა	2
არ ვარ დარწმუნებული, რომ შევძლებ უარი ვთქვა	3
საერთოდ არ ვარ დარწმუნებული, რომ შევძლებ უარი ვთქვა	4
არ მენდომება უარის თქმა	5

Q34.რამდენად დარწმუნებული ხართ, რომ შეგიძლიათ აიცილოთ თქვენი გუნდის წევრების ზეწოლა, რომ გამოიყენოთ აკრძალული ნივთიერებები

ძალიან დარწმუნებული ვარ, რომ შევძლებ უარი ვთქვა	1
საკმაოდ დარწმუნებული ვარ, რომ შევძლებ უარი ვთქვა	2
არ ვარ დარწმუნებული, რომ შევძლებ უარი ვთქვა	3
საერთოდ არ ვარ დარწმუნებული, რომ შევძლებ უარი ვთქვა	4
არ მენდომება უარის თქმა	5

Q35. მიუხედავად იმისა, როგორ თვლით მიღწევებისა და გამძლეობის ასამაღლებელი ნივთიერებები და მეთოდები უნდა აკრძალვას თუ არა, ქვემოთ ჩამოთვლილი მტკიცებულებებიდან, რომელი გამოხატავს თქვენს პიროვნულ დამოკიდებულებას აკრძალული ნივთიერებებისა და მეთოდების მიზანმიმართულად გამოყენებისადმი	
მე ვთვლი, რომ აკრძალული ნივთიერებებისა და მეთოდების პირადი მიღწევების გასაუმჯობესებლად მიზანმიმართული გამოყენება, ნებისმიერ სიტუაციაში ეთიკურად არასწორია	1
მე ვთვლი, რომ აკრძალული ნივთიერებებისა და მეთოდების პირადი მიღწევების გასაუმჯობესებლად მიზანმიმართული გამოყენება, ზოგიერთ სიტუაციაში ეთიკურად მისაღებია, მაგრამ სხვა შემთხვევებში, არასწორი.	2
მე ვთვლი, რომ აკრძალული ნივთიერებებისა და მეთოდების პირადი მიღწევების გასაუმჯობესებლად მიზანმიმართული გამოყენება, ეთიკურად მისაღებია ნებისმიერ სიტუაციაში.	3

Q36. თქვენ რომ ემხილებინეთ მიღწევებისა და გამძლეობის ასამაღლებელი, აკრძალული სუბსტანციების ან/და მეთოდების გამოყენებაში, რა ხარისხით იგრძნობდით შემდეგ ემოციას : (თითოეულ სტრიქონზე აღნიშნეთ ერთი პასუხი)						
		საერთოდ არა				ძალიან მაღალი ხარისხით
1	სირცხვილის გძნობა	1	2	3	4	5
2	უხეხულობის გძნობა	1	2	3	4	5
3	დანაშაულის გძნობა	1	2	3	4	5

Q37. თუ თქვენ გადაწყვეტთ შედეგების გაზრდის სუბსტანციების ან/და მეთოდების გამოყენებას, რამდენად გაამართლებდნენ თქვენს ქმედებას შემდეგი პირები? (თითოეულ სტრიქონზე აღნიშნეთ ერთი პასუხი)						
		ნამდვილად გამამართლებდა	ალბათ გამამართლებდა	სულერთი იქნებოდა მისთვის	ალბათ არ გამამართლებდა	აუცილებლად არ გამამართლებდა
1	თქვენი მწვრთნელი	1	2	3	4	5
2	მშობლები	1	2	3	4	5
3	გუნდის წევრები/კოლეგები	1	2	3	4	5
4	გუნდის ექიმი	1	2	3	4	5
5	ახლო მეგობრები	1	2	3	4	5
6	ტრენერი	1	2	3	4	5

Q39. რამდენად შესაძლებელია თქვენი დონის სპორტსმენი შემოწმებული იქნეს დოპინგზე სულ ცოტა წელიწადში ერთხელ? (თითოეულ სვეტში აღნიშნეთ ერთი პასუხი)		
	(ა) საშეჯიბრო დროს:	(ბ) არა საშეჯიბრო დროს:
ძალიან სავარაუდო	1	1
საკმაოდ სავარაუდო	2	2
მცირედ სავარაუდოა	3	3
არ არის სავარაუდო	4	4

შეუძლებელია	5	5
არ ვიცი	9	9

Q40. ამზობენ, რომ სპორტსმენებს, რომლებიც იღებენ აკრძალულ ნივთიერებებს, შეუძლიათ გამოიყენონ სხვადასხვა მეთოდები რომ აიცილონ ტესტირების არასასურველი შედეგი (თითოეულ სვეტში აღნიშნეთ ერთი პასუხი)

	(ა) თუ თქვენ მიიღებთ აკრძალულ ნივთიერებას საშეჯიბრო პერიოდში, დაფარვის მცდელობის შემთხვევაში, რამდენად სავარაუდოა, რომ ვერავინ ვერაფერს გაიგებს?	თუ თქვენ მიიღებთ აკრძალულ ნივთიერებას არასაშეჯიბრო პერიოდში, დაფარვის მცდელობის შემთხვევაში, რამდენად სავარაუდოა, რომ ვერავინ ვერაფერს გაიგებს?
ძალიან სავარაუდო	1	1
საკმაოდ სავარაუდო	2	2
მცირედ სავარაუდოა	3	3
არ არის სავარაუდო	4	4
შეუძლებელია	5	5
არ ვიცი	9	9

Q41. როგორ იცით ან გსმენიათ, დადებითი ტესტირების შემთხვევაში სასჯელი მძიმეა თუ მსუბუქი?

ძალიან მძიმე	1
საკმაოდ მძიმე	2
საკმაოდ მსუბუქი	3
ძალიან მსუბუქი	4
არ ვიცი	9

Q42. რამდენად თანაბრად სამართლიანია საქართველოს ანტი-დოპინგური სააგენტო ყველა სპორტსმენის მიმართ?

ძალიან სამართლიანია	1
სამართლიანია	2
არასამართლიანია	3
ძალიან არასამართლიანია	4
არ ვიცი	9

Q43. რამდენად ხდება საქართველოს ანტი-დოპინგური სააგენტოს მიერ ტესტირების პროცედურების დაცვა? (როგორიცაა, სინჯების აღება და დაცვა)

ძალიან დაცულია	1
საკმაოდ დაცულია	2
რეალურად არაა დაცული	3
არანაირად არაა დაცული	4
არ ვიცი	9

Q44. როგორ მიიჩნევთ რამდენად ზუსტად არის შესაძლებელი ტესტირების დროს ჩამოთვლილი ნივთიერებების განსაზღვრა? (თითოეულ სტრიქონზე აღნიშნეთ ერთი პასუხი)

		მაღალი სიზუსტი თ	საკმაო სიზუსტი თ	დაბალი სიზუსტი თ	არააზუსტა დ	ძალიან არაზუსტა დ	არ ვიც ი
1	ანაბოლური სტეროიდები	1	2	3	4	5	9
2	ბეტა-ბლოკატორები	1	2	3	4	5	9
3	დიზაინ სტეროიდები როგორცაა ტეტრაჰიდროგესტინონ ი (THG)	1	2	3	4	5	9
4	ერიტროპოეტინი (EPO) და სხვა მსგავსი ნივთიერებები	1	2	3	4	5	9
5	ადამიანის ზრდის ჰორმონი	1	2	3	4	5	9

Q45.რამდენად კმაყოფილი ხართ იმით, რომ სპორტსმენებს, რომელთაც გაასაჩივრეს არასასურველი შედეგი, საქართველოში ეძლევათ სამართლიანი განხილვის საშუალება?	
ძალიან კმაყოფილი	1
გარკვეულწილად კმაყოფილი	2
გარკვეულწილად უკმაყოფილო	3
ძალიან უკმაყოფილო	4

Q46.რამდენად კმაყოფილი ხართ იმით, რომ სპორტსმენებს თქვენი სპორტის სახეობაში, რომელთაც გამოუვლინდა არასასურველი შედეგი, ექნებათ სამართლიანი მოსმენის საშუალება, სანამ დააკისრებენ სასჯელს?	
ძალიან კმაყოფილი	1
გარკვეულწილად კმაყოფილი	2
გარკვეულწილად უკმაყოფილო	3
ძალიან უკმაყოფილო	4

Q47.რამდენად კმაყოფილი ხართ იმით, რომ სპორტსმენებს, რომელთაც გაასაჩივრეს არასასურველი შედეგი, სპორტში საარბიტრაჟო სასამართლოში, ექნებათ სამართლიანი მოსმენა?	
ძალიან კმაყოფილი	1
გარკვეულწილად კმაყოფილი	2
გარკვეულწილად უკმაყოფილო	3
ძალიან უკმაყოფილო	4

ქვემოთ ჩამოთვლილია რამოდენიმე მოსაზრება, რომლებსაც ადამიანები სპორტში პატიოსანი და უპატიოსნო თამაშის შესახებ გამოთქვამენ. გთხოვთ წაიკითხოთ თითოეული მათგანი და გვერდით მიწერილი ის ციფრი შემოხაზოთ, რომელიც გამოხატავს თქვენს დამოკიდებულებას იმაზე, თუ რამდენად ეთანხმებით ან არ ეთანხმებით მოცემულ მოსაზრებას. ზოგიერთ შემთხვევაში, განსხვავება ქვემოთ მოცემულ მოსაზრებებს შორის მცირეა და ამიტომ გთხოვთ ყურადღებით დააკვირდეთ თითოეულ მათგანს. (თითოეულ სტრიქონზე აღნიშნეთ ერთი პასუხი)

	სრულებით არ ვეთანხმები		არც ვეთანხმები არც ვუარყოფ	სრულებით ვეთანხმები	
	1	2		4	5
1. მოტყუებას არაფერი უშავს, თუ ვერავინ გაიგებს.	1	2	3	4	5
2. ხანდახან ვცდილობ მოწინააღმდეგის მდგომარეობიდან გამოყვანას/პროვოცირებას.	1	2	3	4	5
3. ვითაღლითებდი, თუკი ეს გამარჯვებას მომიტანდა.	1	2	3	4	5
4. დროდადრო წაგება ნორმალურია, რადგან ცხოვრებაში ყოველთვის ვერ მოიგებ.	1	2	3	4	5
5. წესებით არ არის აკრძალული მოწინააღმდეგეს ნერვები მოუშალო, ამიტომ შეიძლება ეს გააკეთო.	1	2	3	4	5
6. თუ სხვები თაღლითობენ, მეც შემიძლია იგივე გავაკეთო.	1	2	3	4	5
7. უკეთესი გრძობაა, როცა პატიოსნად იგებ, ვიდრე როცა მოტყუებით იმარჯვებ.	1	2	3	4	5
8. თუკი ვერ გამიგებენ, ვთაღლითობ.	1	2	3	4	5
9. სხვებზეც უნდა იფიქრო და არა მხოლოდ მოგებაზე.	1	2	3	4	5
10. თუ არ მინდა რომ სხვამ კარგად იასპარეზოს, ცოტა ხელს ვუმლი/ყურადღებას ვუფანტავ.	1	2	3	4	5
11. როცა საშუალება მეძლევა, ვატყუებ ოფიციალურ პირებს.	1	2	3	4	5
12. მალიზიანებს ადამიანები, რომლებიც ნებისმიერ ფასად ცდილობენ გაიმარჯვონ.	1	2	3	4	5
13. მოწინააღმდეგის მდგომარეობიდან გამოყვანა კარგი იდეაა.	1	2	3	4	5
14. მე ყოველთვის წესების დაცვით ვასპარეზობ.	1	2	3	4	5
15. მხოლოდ გამარჯვებაა ის, რაც ანგარიშშია ჩასაგდება.	1	2	3	4	5
16. არასდროს ვეცდები მოწინააღმდეგეს ნერვები მოვუშალო.	1	2	3	4	5
17. ვითაღლითებდი თუ ჩავთვლიდი, რომ ეს მე ან ჩემს გუნდს დაეხმარებოდა.	1	2	3	4	5

18.ჩემთვის გასაგებია როცა მოთამაშე დაძაბულ მომენტში უცენზურო გამონათქვამს იყენებს.	1	2	3	4	5
--	---	---	---	---	---

დემოგრაფიული ნაწილი

Q48. თქვენი ასაკი? _____

Q49. სქესი

მამრობითი 1

მდედრობითი..... 2

Q50.როგორია თქვენი განათლების დონე?	
9 კლასი ან ნაკლები	1
10 კლასი	2
11 კლასი	3
12 კლასი	4
არასრული ტექნიკური კოლეჯი	5
არასრული უნივერსიტეტი	6
ტექნიკური კოლეჯის სტუდენტი	7
უნივერსიტეტის სტუდენტი	8
სრული ტექნიკური კოლეჯი	9
სრული უნივერსიტეტი	10

Q51.როგორია თქვენი მიმდინარე შემოსავალი სპორტში მონაწილეობით? აქ შედის როგორც პირდაპირი გადახდა, ასევე გამარჯვება, სპონსორობა, დახმარება და სტიპენდიები.	
სპორტიდან არანაირი შემოსავალი	1
სპორტიდან იშვიათი შემოსავალი	2
რეგულარული შემოსავალი, მაგრამ მთლიანი შემოსავლის ნახევარზე ნაკლები	3
სპორტიდან დაახლოებით ჩემი შემოსავლის ნახევარი	4
სპორტიდან ნახევარზე მეტი შემოსავალი	5
სპორტიდან მთლიანი შემოსავალი	6

გმადლობთ!

ნაშრომთა სია

#	სამეცნიერო ნაშრომის დასახელება	გამომცემლობა, ჟურნალი, კრებული (დასახელება, წელი, ნომერი, გვერდები), ან საავტორო მოწმობის/პატენტის ნომერი	თანავტორი/-ები	შენიშვნა (ინფორმაცია გამოცემის რეფერირებადობის, იმპაქტ-ფაქტორის, სხვ. შესახებ)
1	2	3	4	5
1	Applying the WADA Social Research Package to Assess Armenian Athletes Beliefs About and Attitudes Towards Doping	საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის მაცნე ბიომედ სერია 2017 ტომი 43 n 3-4	A.Hovhannisyan A. Sahakyan, T.Ukleba, G.Jalleh, R.Donovan, R. Shengelia	რეფერირებად
2	Key weaknesses in coaches anti-doping knowledge that may influence athletes use of prohibited substances. A cross-national investigation	Science in Sport: Modern Issues. Scientific and methodical journal. N3(7) Yerevan 2022	A.Hovhannisyan ¹ , G.Sahakyan ¹ , T.Ukleba ² , E. Arhip ³ , G.Jalleh ⁴ , R. Donovan	რეფერირებადი
3	Comparative Analysis of the influence of coaches' beliefs on the attitude of athletes to the use of prohibited substances.	Journal of Sociology, Bulletin of Yerevan University Vol. 14 No. 1 (37) (2023)	A.Hovhannisyan ¹ , G.Sahakyan ¹ , T.Ukleba ² , E. Arhip ³ , G.Jalleh ⁴ , R. Donovan	რეფერირებადი
4	Importance and Consequences of Sociological and Ethical Factors in the Fight Against Doping	Bulletin of the Georgian National Academy of Science. Vol.17, No 1. 151-157	T.Ukleba, R.Shengelia, N. Durglishvili	IF

5	Battle Against Doping in Georgia: Basic Biosocial and Ethical Aspects	საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის მაცნე ბიომედ სერია , ტ. 50, #1-3, 2024	T.Ukleba, R.Shengelia, N. Durglishvili	რეფერირებადი
---	---	--	--	--------------

APPLYING THE WADA SOCIAL SCIENCE RESEARCH PACKAGE TO ASSESS ARMENIAN ATHLETES' BELIEFS ABOUT AND ATTITUDES TOWARDS DOPING

A. Hovhannisyana,¹ A. Sahakyan,¹ T. Ukleba,² G. Jalleh,³ R. Donovan,⁴ R. Shengelia²

¹Republican Centre for Sport Medicine and Anti-doping Service, Yerevan, Armenia;
²Anti-Doping Agency of Georgia, Tbilisi, Georgia; ³Curtin University of
Technology, Western Australia; ⁴University of Western Australia

To improve the effectiveness of the fight against doping, it is necessary to assess the areas of risk of doping in various sports disciplines. The recently published WADA standard questionnaire based on the Sport Drug Control Model (Donovan, 2014) provides a useful tool for assessing the risk factors for doping. The main purposes of the questionnaire are to establish the proportion of surveyed athletes with a positive predisposition to doping, and the proportions of athletes falling into 'risk' categories on the factors known to be related to doping.

The aims of the study were to conduct a survey of Armenian athletes to assess the impact of current anti-doping efforts, to identify areas of risk that require attention, and to assess beliefs about and attitude towards doping in different regions of Armenia and different kinds of sport.

The primary objectives of the study were to measure the proportion of elite Armenian athletes susceptible to doping in terms of their consideration of a hypothetical doping offer and their confidence in being able to refuse such an offer, and to assess what variables are related to doping susceptibility. The secondary objectives of the study were to assess beliefs about and attitude towards doping in different kinds of sport.

Key words: doping, social research

To improve the effectiveness of the fight against doping, it is necessary to assess the areas of risk of doping in various sports disciplines. The recently published WADA standard questionnaire based on the Sport Drug Control Model (Donovan, 2014) provides a useful tool for assessing the risk factors for doping. The main purposes of the questionnaire are to establish the proportion of surveyed athletes with a positive predisposition to doping, and the proportions of athletes falling into 'risk' categories on the factors known to be related to doping.

The aims of the study were to conduct a survey of Armenian athletes to assess the impact of current anti-doping efforts, to identify areas of risk that require attention, and to assess beliefs about and attitude towards doping in different regions of Armenia and different kinds of sport in this country.

The primary objectives of the study were to measure the proportion of elite Armenian athletes susceptible to doping in terms of their consideration of a hypothetical doping offer and their confidence in being able to refuse such an offer, and to assess what variables are related to doping susceptibility. The secondary objectives of the study were to assess beliefs about and attitude towards doping in different kinds of sport.

METHODS AND ANALYTICAL INSTRUMENT

Ethics approval

According to the laws of Armenia, ethics approval is not required for this kind of research.

Participants

Armenia is divided into ten regions, with the city of Yerevan having special administrative status as the country's capital. The largest numbers of registered athletes live and train in Yerevan and Shirak regions, then Syunik and Lori regions. There are no elite athletes in Aragatsotn and Gegharkunik regions.

The total number of athletes (12-40 years) participating in competitions is approximately 7.500. The total number of elite athletes (16-40 years) who are participating in international and national competitions is approximately 1.200. The most popular sports in Armenia are wrestling, weightlifting, boxing, judo, athletics, shooting and gymnastics.

The sample of 614 elite athletes included in this study approximated the relative proportions in the different regions and different sports. The number of athletes included in the study for each sport discipline was as follows: athletics – 158; wrestling – 95; boxing – 65; team sports (football, volleyball, and basketball) – 107; weightlifting – 87; other kinds of sport (shooting, swimming, judo, cycling, rowing, sambo, and karate) – 102. The average age of participants was 19.9 ± 2.6 years. The largest proportion of participants were athletes (sprinters, long and triple jumpers, and middle distances runners) (26%), followed by wrestlers (16%) and weightlifters (14%).

As shown in the WADA Research Package (Table 2.2 – Sample size calculation), the sample size of 614 athletes provides a margin of error of 0.025 and is sufficient to provide reliable results.

The questionnaire

The WADA Research Package standard questionnaire was translated and adapted for use in Armenia. The self-completion questionnaire included the following psychological and

sociological aspects related to doping: morality and cheating; legitimacy perceptions; beliefs about the benefits of doping and the negative consequences of doping; beliefs about reference groups' endorsement of doping methods/substances; athlete characteristics; and performance-enhancing drug use.

Data collection procedure

On the day of the survey, the team of investigators went to the selected sports schools/center. During the interview, the investigators kept control of the process of distributing the questionnaires and, if necessary, responded to questions of athletes about completing the questionnaire. The investigators also ensured that athletes completed all questions. All completed questionnaires were collected in a special folder. The athletes were informed that their responses will be kept confidential, and they could not be identified from the questionnaire, and that only group data would be reported.

Statistical analysis

The questionnaire responses were entered into an Excel database that was used for further data management and statistical analyses, using GraphPad (San Diego, CA, USA) Prism software (version 3.03 for Windows). GraphPad Prism was used also for graphical representations. The primary analysis followed intention-to-treat principles. Before comparison within or between groups, all data were checked for normality ($\alpha = 0.05$). Depending on the results of the normality test, the comparative assessment of the characteristics between sport discipline groups and regions was made using the Kruskal-Wallis (KW) non-parametric one-way ANOVA rank-order test, with *post hoc* Dunn's Multiple Comparison Test or parametric one-way independent measures ANOVA with Tukey's Multiple Comparison Test. Descriptive statistics included the mean, standard deviation and coefficient of variation. All results are presented as Mean $\pm$ SD. The statistical significance was set with alpha at 0.05.

RESULTS AND DISCUSSION

Sample characteristics

Average ages by sport discipline ranged from 18.3 years for basketball to 20.9 years for weightlifting and cycling. Approximately three quarters of athletes (76%) had participated for more than two years, with just under half (45%) participating for 5 or more years. The average duration of the athletes participating in competitions was 3.1 ± 1.0 years. The lowest average duration was in swimming: 2.3 years, and the maximum duration was in boxing: 3.5 years.

The sample consisted of predominantly males (84.2%). A relatively larger number of women were in athletics ($n = 39$), volleyball ($n = 23$) and swimming ($n = 13$). There were no females in judo, rowing, and basketball. Just over 20% had competed at World (14%) or Olympic (7%) levels. More than 50% of athletes regularly competed at National Championships. Almost all participants had won at least a state title (93%), with just

under half (49%) winning at least one international title. The vast majority of participants had completed definite post-school education with 24% of participants currently enrolled in University, primarily in the State Physical Culture University.

Just over half of the total sample have no income from sport (53%), and only 13% have more than half or all their income from sport. Thirty-six percent of athletes from team sports have 'occasional income from sport', as they receive bonuses for wins in some games. One in five (20%) boxers have 'all or almost all of their income from sport'. The total annual income of 94% of the participants was \$1,000 or less. Seventy-four percent of athletes from team sports, especially football and basketball players, have an annual salary of approximately \$900. A small proportion of very high-level wrestlers (3%) have an annual income of approximately \$15,000-20,000 from the government and NOC.

The results for each of the major constructs are summarized below along with a brief definition of the construct in the Sport Drug Control Model.

Moral stance on doping: *Definition: The extent to which an athlete believes that doping is morally right or wrong (Donovan et al., 2002).*

The vast majority of this sample of athletes felt that using banned performance-enhancing substances to improve performance is morally wrong under any circumstances (78%). The lowest percentage was in boxing (68%). Less than 10% of athletes felt that performance-enhancing substances use is morally ok under *any* circumstances. Boxers were two times more likely than other athletes to express this belief: 20% vs 10%. In the Tavush and Shirak regions 19% and 12% of athletes respectively felt that performance-enhancing substances use is morally ok under *any* circumstances.

Overall, these data suggest a strong moral norm against doping in these athletes. We would suggest that the action would be required where 70% or less considered using banned performance-enhancing substances was morally wrong under any circumstances. Nevertheless, ARMNADO decided to organize education seminars for athletes and coaches to introduce athletes to general ethical decision-making principles, with special attention to be given to boxers and the Tavush and Shirak regions.

Moral affect: *Definition: Moral affect refers to the emotional responses of guilt, shame and embarrassment that arise if caught using performance-enhancing substances. These are the emotions related to feelings of having violated one's moral stance.*

The results showed the mixed responses for each of the three emotions. Substantial percentages of this Armenian sample indicated they would experience these emotions 'to a great extent': 'guilty' (28%); 'ashamed' (27%); and 'embarrassed' (25%). This did not differ by region, and differed only slightly by sport type: athletes (30%); wrestlers (32%); weightlifters (33%); team sports (15-20%). However, many Armenian athletes responded 'don't know' to this question rather than stating they would not experience these emotions.

ARMNADO believes that Russian television channels and sport sites in which Russian sport journalists never admit that using banned performance-enhancing substances and methods to improve performance is morally wrong under any circumstances have a great influence on Armenian athletes and always support the athletes transferring blame to other people. Hence, ARMNADO will contact Armenian sports journalists to introduce them to Article 2 of the WADA Code in detail.

Legitimacy Perceptions: Definition: The legitimacy of anti-doping organizations refers to the extent to which they are seen to be duly constituted and have valid authority to enforce anti-doping regulations.

It is generally believed that the stronger an organization's perceived (and actual) legitimacy, the more likely people will comply with that organization's rules and regulations (Tyler, 1990).

The legitimacy of anti-doping organizations is based on establishing a fair and just drug testing regime (distributive justice), with clear and transparent processes in collecting, analyzing and storing of samples for testing, fair processes for any subsequent appeals of an anti-doping rule violation in tribunals and the Court of Arbitration for Sport (procedural justice), and courteous treatment of athletes by personnel administering the drug collection procedure (interactional justice).

The results have shown that 41% of these Armenian athletes believed that ARMNADO is fair in treating all athletes equally, but almost a third responded 'don't know' because they were not tested. This was far lower in Yerevan (27%), where 21% of athletes responded 'very unfair'. Half of the athletes believes that ARMNADO's testing is secure with the exception of boxers where two thirds (66%) stated 'don't know'.

The data have also shown that just over half (55%) of Armenian athletes believes that the methods for identifying a number of banned substances are 'very' or 'quite' accurate, with only 1% stating 'not at all' accurate.

Just under half of these Armenian elite athletes responded 'don't know' to whether athletes would receive a fair hearing in appealing a positive test, prior to a decision on imposing sanctions, or in the Court of Arbitration in Sport. However, of those who did provide a rating, the vast majority was 'satisfied' that they would receive a fair hearing (just under half of the total sample).

These results suggest that the ARMNADO could engage in extra efforts to reduce the proportions stating 'don't know' to these various measures, and to increase the percent 'very satisfied' with respect to perceptions of fairness. In doing so, ARMNADO will give special attention to the Artashat and Tavush regions.

Of the total sample, 19% had ever been tested. This is a realistic number of athletes because ARMNADO and IF ADOs mainly test athletes of high international level, such

as the Armenian weightlifters and wrestlers. Of those athletes who have ever been tested, 86% were tested in the past year. The vast majority of these athletes did not find the experience traumatic or upsetting (88%), and almost all felt that the testing personnel were friendly, courteous, sensitive and helpful (> 90% for each). Hence, ARMNADO will not undertake any action other than encourage testing personnel to maintain their courteous behavior.

Benefit Appraisal: Beliefs about the Benefits of Doping Measures: *Definition: An athlete's perception of the extent to which the use of various types of performance-enhancing substances would lead to improved performance in their sport.*

When presented with a list of banned performance-enhancing substances, more than half of these Armenian athletes (> 50%) responded that they 'don't know' whether each of the substances would improve their performance. The percentage of athletes who believed that these substances would not improve their performance were substantially greater than those who believed these substances would improve their performance. Among athletic athletes, the proportions who believed that anabolic steroids and EPO would 'definitely' improve their performance were 24% and 16%, respectively.

Benefit Appraisal: Likelihood and Desirability of Potential Positive Outcomes for Performing Well in Sport: *Definition: An athlete's perception of the likelihood and desirability of potential positive outcomes of success in their sport (e.g., sponsorship deals, celebrity status, and financial security).*

For this sample of elite Armenian athletes, the main desired outcome for performing well in their own sport was 'personal best achievements' ('a lot': 60%), followed by 'international celebrity status' ('a lot': 47%), 'national celebrity status' (35%), and 'lucrative financial sponsorship deals' (33%). The main perceived likely outcome for performing well in their own sport was 'personal best achievements' ('a lot': 51%), followed by 'international celebrity status' ('a lot': 45%).

Threat or Deterrence Appraisal: Beliefs about the Negative Consequences of Doping: *Definition: two types of threats can be used to deter athletes from doping: (1) a high likelihood of being caught and subsequent severe negative consequences (enforcement); and (2) the ill-health effects of performance-enhancing substances use.*

(1) Likelihood of being caught and severity of consequences: With respect to evading detection if using a banned substance, just under a third believes it is at least a 'little' likely that athletes can evade detection both in-competition testing (32%,) and out-of-competition testing (30%). With respect to perceived severity of the sanctions for testing positive, a majority of these athletes felt that the penalties for a positive drug test in their sport were 'very' or 'fairly' severe (56%). Only 2% of athletes felt that the penalties for a positive drug test in their sport were 'very lenient', but just over a third responded 'don't know'. The proportion who responded 'don't know' was substantially higher in boxing than in the other sport disciplines: 58% vs 25-36%.

(2) Appraisal of Threats Relating to Health Effects: Threats to health have been assessed for both short-term and long-term use as athletes who believe there are few short-term negative effects may be more susceptible to doping for specific events or short-term benefits (such as recovery from injury). The proportions who responded 'some harm' or 'a lot of harm' were statistically higher in team sports $54 \pm 2\%$ ($p < 0.001$) and weightlifting $48 \pm 2\%$ ($p < 0.01$), than in the other sport disciplines ($37.2 \pm 1\%$).

Self-efficacy to refrain from doping: *Definition:* Athletes' belief in their ability to avoid using banned performance enhancing drugs or methods, or resist temptations to engage in doping (Lucidi et al., 2008).

This construct is particularly relevant for situations in which athletes might be offered a banned performance enhancing substance or method, where the pressure from others is perceived to be or actually is high, or where doping substances are readily available and their use is seen to be widespread. This construct may also be termed or is very similar to 'Perceived Behavioral Control'. The vast majority of Armenian athletes in this sample are 'very' confident that they could resist an offer of a cheap and easy to use banned substance (78%), and to resist pressure from team mates to use a banned substance (79%).

Beliefs about Reference Groups' Endorsement of Doping Methods/Substances: *Definition:* Within the context of the Sport Drug Control Model, subjective norms reflect an athlete's beliefs about important others' opinions about them doping

If individuals perceive that a behavior is disapproved by people who are important to them they will be less likely to behave in that manner because it could potentially result in the disapproval of these people. The vast majority of these athletes believed that people in the athlete's sporting context would disapprove of them doping (77% overall). The lowest belief was for team mates (62% disapprove). For each of the reference groups, the proportions of 'definitely' disapprove responses were lower in team sport than in the other sport disciplines. However, overall disapproval was similar across all sport disciplines.

Beliefs about Other Athletes' Attitudes Towards and Use of Doping Methods/Substances: *Definition:* Within the context of the SDCM, descriptive norms reflect an athlete's perceived prevalence of other athletes' use of doping.

If athletes believe that a majority or most other athletes in their sport are doping, then they will be more susceptible to engaging in that behavior. These norms relate to peoples' perceptions of how others actually behave; that is, the norms of 'what is' (Cialdini, Reno & Kallgren, 1990). The vast majority of these athletes believed that 10% or less of athletes and coaches engage in or will be engaged in doping.

Beliefs about Societal Influences on Doping: *Definition:* The extent to which athletes feel pressured to win by the government, sporting or commercial organizations

It is likely that athletes who believe that sport and the Olympics have become too commercialized or politicized would be more likely to dope if given the opportunity. The vast majority of this sample of Armenian athletes say they do not feel pressured by their government and the National Olympic Committee (72% 'no pressure at all'), but a substantial minority do feel such pressure.

On the other hand, substantial majorities believed that commercial influences on the Olympics and sport in general have increased a 'win at all costs' attitude amongst elite athletes (62%) and have increased the temptation to use prohibited substances (62%).

Athlete Characteristics

Performance-Enhancing Drug Use

In this sample of 614 elite Armenian athletes, n = 9 (1.5%) stated they had ever used a banned performance-enhancing substance, although a further 8% admitted thinking about using a banned performance-enhancing substance at some time. This result is close to reality given that only three athletes among active Armenian athletes (2 are from Shirak region) and only two athletes over the last three years have tested positive for a banned performance-enhancing substance. For each of the banned performance-enhancing substances, only athletes in wrestling reported that they had used the substance in the last 12 months (1-3% for each substance).

Use of Nutritional Supplements and Beliefs about Therapeutic Use Exemptions (TUEs)

Use of nutritional substances has been found in some studies to correlate with doping susceptibility. This commonality no doubt reflects a general favorable disposition towards performance enhancing substances and technologies. There have been few studies of athletes' beliefs about therapeutic use exemptions and hence little is known about athletes' views about such exemptions and the impact it has – if any – on attitudes to doping (Overbye & Wagner, 2012). It would be anticipated that athletes who considered such exemptions were being abused by other athletes would be more susceptible to doping than if they believed that such exemptions were 'legitimate'.

Apart from vitamin or mineral supplements (21%), 41% to 66% of this sample report never having used the listed substances. Other than vitamin/mineral supplements, the most frequently used substances are energy bars, sports drinks and herbal products. However, athletes in the Artashat region use vitamins and sport drinks a little more than in other regions.

Just under half of these athletes (43%) think that most or all athletes who have been given therapeutic use exemptions have been thoroughly evaluated and that their exemptions are justified. However, the same proportion answered 'don't know' (43%). ARMNADO conducted the last education seminar regarding TUE two years ago. Hence, given this high percent of 'don't know' responses, ARMNADO has decided to resume the TUE workshops.

Susceptibility to doping: *Definition: Susceptibility to performance-enhancing substances use is measured via a hypothetical scenario format as in Bamberger and Yaeger (1997; Corbin et al., 1994), where athletes are offered an undetectable performance-enhancing substance and asked how much consideration they would give the offer. They are also asked how confident they were that they could refuse this offer.*

In this sample of elite Armenian athletes, a substantial majority would give this offer of doping no consideration at all (83%). Hence, on this measure approximately 17% can be defined to some extent as 'susceptible'. With respect to confidence in refusing such an offer, 88% stated they were 'very' or 'quite' confident they could do so, with the remaining 12% not confident (or no wanting to (1%)). This was slightly higher amongst weightlifters (15%) and wrestlers (17%). Those who would give the offer some consideration and are not confident they could refuse the offer, represent those most susceptible to doping.

CONCLUSIONS

Given the above results, ARMNADO has decided to institute the below actions:

- ARMNADO will organize education seminars: (i) for athletes and coaches: to introduce athletes to general ethical decision making principles; (ii) for sport journalists: to introduce the Article 2 of the WADA Code in detail. Special attention will be given to boxers and athletes in the Tavush and Shirak regions.
- ARMNADO will engage in extra efforts to increase the percent 'very satisfied' with respect to perceptions of fairness, as well as to continue to reinforce positive beliefs. ARMNADO will give special attention to the Artashat and Tavush regions. As the athletes felt that the testing personnel were friendly, courteous, sensitive and helpful, ARMNADO will not take any specific action other than ensuring testing personnel to maintain these behaviors.
- ARMNADO has decided to carry out the education seminar for all National Athletic Teams and in Artashat region with respect to anabolic steroids. As shown in our conversations that we are constantly conducting with athletes, most Armenian athletes believe that they need to achieve their personal best without causing harm to their health. Hence, there is no need for any specific actions in this area, but ARMNADO will continue to reinforce these beliefs.
- ARMNADO has decided to increase attention to the beliefs about the negative consequences of doping especially in the Artashat and Shirak regions. Similarly, for optimal deterrence it would be preferable for penalties to be seen as 'severe' by at least 90% and 'very severe' by the majority of athletes. Hence, they should not only be included in anti-doping education programs, but intermittently in media announcements, sporting groups' newsletters, social media platforms, and other

avenues. Therefore, ARMNADO has decided to organize education seminars not only for athletes, but also for mass media personnel including sports journalists.

- Overall, our findings indicate that the harmful effects of banned performance-enhancing substances need to be reinforced, and that drug education programs need to include information on the substances where there is a high percentage of ‘don’t know’ responses. ARMNADO has resources around the negative health effects, particularly for beta-blockers, THG, EPO and diuretics use. Therefore, ARMNADO has decided to increase the number of education seminars regarding health risks of ‘once or twice ever’ use of six banned performance-enhancing substances. After the results of the survey, ARMNADO carried out five seminars in Artashat, Shirak and Syunik regions using ARMNADO’s education film about the side-effects of banned substances.
- ARMNADO will take action to reinforce and strengthen athletes’ moral stance against doping. These education sessions will include how to resist the temptation to use moral disengagement mechanisms, especially during an education seminar for boxers and weightlifters in Tavush and Shirak regions.
- ARMNADO is just beginning an education program for coaches and team doctors. The first seminar for boxing was held on December 12, 2016, and the second seminar for football team doctors and coaches was held on January 30, 2017.
- Substantial proportions believed that very few other athletes (or coaches) engage in (or encourage) doping. However, wherever possible, ARMNADO will promote and reinforce the belief that very few athletes dope and those athletes often overestimate how many athletes in their sport use banned performance-enhancing substances.
- ARMNADO has made a decision to introduce discussion of the relative benefits and disadvantages of commercialization in education programs, especially at the education seminars for National teams of judo, sambo, shooting, swimming, and rowing.
- ARMNADO regularly monitors the situation with respect to positive tests. A comprehensive ARMNADO educational program was conducted in 2013, especially in seminars for weightlifters. After this, the situation changed (8 positive tests from 2011 to 2012 and 0 positive tests from 2013 to present time). The decision is to continue the monitoring program.
- Regarding the most popular nutritional supplements, the situation in Armenia appears to be satisfactory, but ARMNADO will resume TUE workshops.

Concluding comment: Overall, the application of the WADA Social Science Research Package has provided the ARMNADO with valuable feedback on its current anti-doping education efforts, and provided concrete directions for future efforts to reduce risk factors for doping and strengthen factors that protect against doping.

REFERENCES

1. Donovan R.J., Egger G., Kapernick V., Mendoza J. Sports Medicine, 2002, 32, 269-284.
2. Donovan R.J., Jalleh G., Gucciardi D.F. Using the Sport Drug Control Model to review the social science research on doping and identify areas for future research. Report submitted to WADA Education Committee and Social Science Research Ad Hoc Sub-Committee, 2014.
3. Lucidi F., Zelli A., Mallia L., Grano C., Russo P.M., Violani C. Journal of Sports Sciences, 2008, 26, 447-456.
4. Tyler T.R. Why people obey the law. Yale University Press, New Haven, 1990.

**სომეხი სპორტსმენების დარღვევებისა და მათი დოპინგთან
დამოკიდებულების შეფასება WADA-ს სოციალურ მეცნიერებათა
სფეროში გამოყენებული კაპიტის საშუალებით**

*ა. თჰანესიანი,¹ ა. სააკიანი,¹ თ. უკლება,² ჯ. ჯაღე,³ რ. დონოვანი,⁴
რ. შენგელია²*

¹ სპორტული მედიცინის და ანტი-დოპინგური სამსახურის რესპუბლიკური ცენტრი, ერევანი, სასომხეთი; ² საქართველოს ანტი-დოპინგური სააგენტო, თბილისი; ³ დასავლეთ ავსტრალიის კურტინის ტექნოლოგიის უნივერსიტეტი; ⁴ დასავლეთ ავსტრალიის უნივერსიტეტი

რეზიუმე

დოპინგთან ბრძოლის ეფექტურობის ამაღლების მიზნით აუცილებელია შესწავლილ იქნას ქვეყნის/რეგიონის დოპინგ-კლიმატი და ზუსტად შეფასდეს ის რისკ-ფაქტორები, რომლებიც სპორტის სხვადასხვა სახეობებში დოპინგის გამოყენებასთან არის დაკავშირებული. მსოფლიო ანტიდოპინგური სააგენტოსგან (WADA) მიღებული ბოლო მონაცემების საფუძველზე, დოპინგთან ბრძოლის საკითხში არსებული სიტუაციის შესახებ დაისახა მოქმედების კონკრეტული სქემა, რომელიც მოწოდებული იქნება ხელი შეუწყოს დოპინგის გამოყენების რისკ-ფაქტორების მინიმიზაციას.

კვლევის მიზანია სომეხი სპორტსმენების სამედიცინო-სოციალური კვლევა დოპინგის გამოყენებისადმი მათი დამოკიდებულების და ამ პროცესში სოციალური ფაქტორების ცვლილებების როლის შესაფასებლად; იმ რისკის სფეროების გამოვლენა, რომლებიც განსაკუთრებულ ყურადღებას საჭიროებს; დოპინგის გამოყენების მიმართ დამოკიდებულების შეფასება სომხეთის სხვადასხვა რეგიონებში სპორტის სხვადასხვა სახეობების მიხედვით.

კვლევის ობიექტი და მეთოდები: კვლევაში ჩართული იყო საერთაშორისო დონის 614 სპორტსმენი, რომლებიც წარმოადგენდნენ მძლეოსნობას, ძალოსნობას, ჭიდაობას, კრივს და სხვ. გამოყენებულ იქნა WADA-ს მიერ აღიარებული კითხვარები მცირე ადაპტაციით.

კვლევის შედეგები: გამოკითხვით მიღებული შედეგების საფუძველზე რეკომენდებულია სპორტული ჟურნალისტებისთვის საგანმანათლებლო სემინარების ორგანიზება, რადგან ახალგაზრდა სპორტსმენებზე მას-მედიის გავლენა სერიოზულია. არაკომპეტენტური სტატიები/გამოსვლები ხშირად უპირობოდ უჭერს მხარს დანაშაულის ჩამდენ სპორტსმენებს და არ აღიარებს, რომ აკრძალული ნივთიერებების მიღება ყველა შემთხვევაში არის ამორალური და სპორტსმენისთვის მრავალნაირი ზიანის მომტანი. ასევე ხშირია დანაშაულის გადაბრალება სხვა პირებზე. დადგინდა, რომ სომეხი სპორტსმენების უმეტესობის დამოკიდებულება დოპინგისადმი კრიტიკულია და აქედან გამომდინარე, პროფილაქტიკური ღონისძიებების ჩატარებამ (ტრენინგები, მას-მედიის პოზიტიური ჩართულობა, სპორტსმენტა სათანადო პირადი ინფორმირება) სასურველი შედეგი უნდა გამოიღოს.

ПРИМЕНЕНИЕ ПАКЕТА ИССЛЕДОВАНИЙ В ОБЛАСТИ СОЦИАЛЬНЫХ НАУК WADA ДЛЯ ОЦЕНКИ УБЕЖДЕНИЙ АРМЯНСКИХ СПОРТСМЕНОВ И ИХ ОТНОШЕНИЯ К ДОПИНГУ

А. Оганесян,¹ А. Саакян,¹ Т. Уклеба,² Дж. Джалле,³ Р. Донован,⁴ Р. Шенгелия²

¹ Республиканский центр спортивной медицины и антидопинговой службы, Ереван, Армения; ² Антидопинговое агентство Грузии, Тбилиси; ³ Технологический университет Куртина, Западная Австралия; ⁴ Университет Западной Австралии

РЕЗЮМЕ

Для повышения эффективности борьбы с допингом необходимо точно оценить области выявления риска, связанные с использованием допинга в различных видах спорта. Одним из наиболее эффективных методов для точной оценки идентификации риска с использованием допинга в различных видах спорта является проведение опроса спортсменов с использованием недавно утвержденных модулей ВАДА и стандартного вопросника.

Целью исследования является проведение опроса армянских спортсменов, оценка влияния социальных переменных на их отношение к использованию допинга и выявление областей риска, которые требуют внимания, а также оценка убеждений в отношении к использованию допинга в различных регионах Армении и различных видах спорта.

В исследование были вовлечены 614 спортсмена международного уровня, представляющие легкую и тяжелую атлетику, борьбу, бокс, командные виды спорта (футбол, волейбол, баскетбол), стрельбу, плавание, дзюдо, велоспорт, греблю, самбо и каратэ.

На основе полученных результатов опроса было принято решение организовать образовательные семинары для спортивных журналистов и детально представить пункт 2.1 кодекса ВАДА, так как на спортсменов оказывают большое влияние спортивные передачи и спортивные сайты, в которых некомпетентные спортивные журналисты никогда не признаются, что использование запрещенных веществ и методов, повышающих работоспособность, является аморальным при любых обстоятельствах и всегда поддерживают спортсменов, возлагающих вину на других людей.

Было установлено, что большинство армянских спортсменов считают, что им нужно добиваться личных высших достижений, не нанося вреда своему здоровью. Поэтому нет необходимости каких-либо конкретных действий в этой области, и все же необходимо укреплять эти убеждения и увеличить число обучающих семинаров, посвященных риску использования запрещенных веществ. Было принято решение увеличить образование в отношении моральной позиции против использования допинга и количество семинаров на тему побочных эффектов допинга не только в группе спортсменов, но и в группах тренеров и спортивных администраторов.

В целом, применение Пакета исследований в области социальных наук ВАДА предоставило ценные данные о ситуации по борьбе с допингом и предоставило конкретные направления для будущих усилий по снижению факторов риска использования допинга.

UDC 316.43

DOI: 10.53068/25792997-2022.3.7-66

KEY WEAKNESSES IN COACHES' ANTI-DOPING KNOWLEDGE THAT MAY INFLUENCE ATHLETES' USE OF PROHIBITED SUBSTANCES. A CROSS-NATIONAL INVESTIGATION

Prof., doctor of biological science A.S Hovhannisyan, G.G.Sahakyan, T.Ukleba, E. Arhip, G. Jalleh, Prof. R. Donovan "Anti-Doping Agency" SNCO of Armenia, Yerevan, Armenia Georgian National Anti-Doping Agency, Tbilisi, Georgia National Anti-Doping Agency of Moldova, Kishinev, Moldova, School of Medical and Health Sciences, Edith Cowan University, Perth, Australia. School of Human Sciences, University of Western Australia, Perth, Australia Correspondent author: Areg Hovhannisyan, E.mail:dopingareg@gmail.com

Key words: social science research, coaches, anti-doping knowledge

Research relevance: The importance of coaches as potential agents in the prevention of drug use amongst athletes has been emphasized in a series of studies over the past two decades [1-4]. It is clear that the coach plays an important role in an athlete's sporting career, and coaches are frequently identified as a potential precipitating factor in athlete doping [4, 8-10, 14-16, 18]. Lazuras and colleagues (2010) included 'the coach's suggestion' as one of four circumstances in their measure of situational temptation to dope, and in their study of Greek elite-level athletes, they found that situational temptation was the strongest predictor of intention for doping [15]. Preliminary findings from research conducted with

Scottish elite athletes also identified coaches as influential concerning athletes' knowledge of doping and attitudes to doping [3,8]. In addition to being viewed as a precipitating factor, or perhaps because of this, coaches are identified as important potential agents in doping prevention [4-7, 12-14, 17]. Backhouse and McKenna (2012) in their study of 566 coaches indicated that all coaches believed they should have at least basic knowledge of doping and anti-doping [4]. Until now, studies in this area (cited above) have been conducted in the countries of Western Europe. In the countries of Eastern Europe, including Armenia, Georgia, and Moldova, similar studies have not been conducted. This is significant that many athletes of these countries were sanctioned after the re-analysis of samples

collected at the 2008 and 2012 Olympic Games.

The study reported here is part of a broader study involving the investigation of athletes and coaches to understand the following:

- how coaches' attitudes and beliefs about doping and doping education might be shaped by circumstances and cultures specific to their country concerning sporting success;

- regardless of cultural influences, to what extent does insufficient knowledge of coaches about prohibited substances affect the attitudes and beliefs of coaches and their athletes towards doping;

- What are the essential components of an education program for coaches to reduce their negative impact and ensure positive impact on their athletes?

This study reports the results of a survey of coaches and athletes to investigate similarities and differences between Armenia, Georgia, and Moldova with respect to their knowledge, attitudes to identify the essential components of an education program for coaches to ensure a positive impact on attitudes and beliefs of their athletes towards doping. In total 270 coaches and 810 athletes were selected. Self-completion questionnaires for coaches and athletes were developed and approved by WADA. The results of study allow us to

come to a conclusion that the following aspects will be necessary to include in Education Program for Coaches in Armenia, Georgia and Moldova: explanation of Anti-Doping organization role and responsibility of testing and sanctions of the athletes of national and international levels, explanation of differences between substances prohibited in all time and only in-competition in detail, explanation of difference between specific and non-specific stimulants and glucocorticoids use, explanation of difference between sport disciplines in the aspect of Anti-Doping Rule Violation (ADVR) statistic. The results of correlation analysis allows us to conclude that in important factors of doping use, coaches in general have a positive effect on their athletes. However, on the other hand, the delusions of coaches that are formed from receiving incorrect information from other coaches or the media are also passed on to athletes. In some cases, for example in relation to the Prohibited List, this may lead to unforeseen consequences.

Research aim: The aim of the study is investigation of the level, similarities and differences of coaches and athletes anti-doping knowledge in Armenia, Georgia and Moldova to identify the essential components of an education program for coaches to ensure coaches positive impact on attitudes and beliefs of their athletes towards doping.

Research Methods: Self-completion survey. Coach Selection. In total two hundred seventy coaches and eight hundred ten athletes were selected. All selected coaches and athletes were members of National Teams. The selection of coaches ensured that both coaches with extensive work experience (30 years or more), who began their activities in the USSR, and young coaches who started coaching in the 2000s were included in the list.

Questionnaire: Self-completion questionnaires for coaches and athletes were developed in a first-phase Pilot study and approved by WADA [11]. The questionnaire for coaches and for athletes included 26 questions in the following six sections: Demographics; Awareness of World Anti-Doping Code; Perceived motivations of doping athletes; Perceived effectiveness of anti-doping programs; Beliefs about doping in sport and Beliefs as a Coach about doping. The questionnaires were piloted with 270 coaches (90 in each country) and 3 of their athletes (270 in each country).

Ethics approval: According to the laws of Armenia, Georgia, and Moldova, State ethics approval is not required for this kind of research, but each research organization granted permission from its Ethics Committee.

Statistical analysis: The questionnaire data were transformed to an Excel database

for data management and statistical analyses using IBM SPSS Amos™ statistic program version 23, 2019. All statistical tests were evaluated against a 0.05 level of significance, and were two-sided tests. Before comparison of the data within or between groups, all data were checked for normality test ($p=0.05$). Descriptive statistics, including the mean and standard deviation were used to compare the data for the three countries. Depending on the results of the normality test, the comparative assessment of the results between the three countries was made using the Kruskal-Wallis non-parametric one-way ANOVA rank-order test, with post hoc Dunn's Multiple Comparison Test or parametric one-way independent measures ANOVA with Tukey's Multiple Comparison Test.

Correlation analysis of the coaches and athletes data used Pearson or Spearman correlation coefficient.

Research Results and analysis: Demographic data: The age of coaches and athletes of all countries was the same. 14% of participants represented team sports disciplines and 86% individual sports disciplines. More than half of the athletes were international-level athletes. About 80% of coaches/athletes were male. There were no statistically significant differences between the countries in demographic characteristics (Table 1).

Table 1.

The age and working/training experiences of survey participants

Country	Age, years		Experiences, years	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
Armenia	45.51±13.97	24.3±5.5	13.88±9.59	10.4±5.6
Georgia	42.93±10.74	19.98±2.7	10.44± 6.67	6.76±3.3
Moldova	43.3±10.71	20.53±3.1	11.41±7.01	7.58±3.3

Coaches were asked to nominate up to three sources from which they had received information about banned substances. The results in Table 2 show that the majority of the Armenian and Georgian sample of coaches most often received information about banned substances in sport mainly from team doctors (>40%).

There are significant differences between Armenia and other countries. The number of coaches who also have received information from NADO is significantly bigger in Armenia than in Moldova and Georgia (Table 2). This difference is likely due to the fact that in 2021 ARM-NADO

constantly updated information on prohibited substances using social networks and used the email addresses of the Federations.

Similarly to Coaches, the Athletes were also asked to nominate the sources from which they most often had received information about banned substances. Table 2 shows that half of athletes in all countries received information about banned substances in sport from team doctors (>50%). There is no significant difference between Armenia and other countries in contrast of coaches.

Table 2.

Distribution of responses to the question “From who have you most often received information about banned substances in sport?”

Answers	Armenia,%		Georgia,%		Moldova,%	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
Team Doctor	43.3	53	48.9	55.6	51.6	48.5
Internet	8.9	12.6	10	12.2	12.1	11.9
Team Manager Coach	12.2	11.9	30	12.2	23.1	17.4
Other Coach	2.2	10.7	11.1	9.3	9.9	11.9
NADO	33.4	11.1	0	10	3.3	9.6
TV	0	0.7	0	0.7	0	0.7

Coaches were also asked about whether there have been cases when they were forced to find out information about anti-doping regulations from athletes. There is no difference between countries around half or more coaches in each country report being asked occasionally or often by

athletes. However, about 25-30% of Coaches in all countries responded 'Never'.

Table 3 shows that around 40% athletes in Armenia never asked their coaches regarding doping. However, Moldova's athletes have a much higher proportion responding 'Yes- but rarely' and 34% in Georgia answers were 'Yes- often'.

Table 3.

Distribution of responses to the question "During your coach/athlete career have you ever asked your athlete/coach for information about doping?"

Answers	Armenia,%		Georgia,%		Moldova,%	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
Yes - Often	33.3	17.8	30.0	34.8	33.0	21.1
Yes - Occasionally	16.7	20.4	15.5	20.0	15.3	26.3
Yes, but rarely	22.2	20.4	25.6	16.3	23.1	30.4
No	27.8	41.4	28.9	28.9	28.6	22.2

There are interesting results regarding the responsibility for the violation of the anti-doping rules. The vast majority of coaches in Armenia and Georgia (80%) are sure that the athletes are primarily responsible if a prohibited substance was found in the athlete's urine or blood sample; in contrast 15% of Coaches in Moldova do not have any answer on who is responsible for violation of the anti-doping rules (Table 3).

The analysis of athletes' answers show that a similar situation was noted for three countries, and more than 70% of athletes agree that athlete is primarily responsible

for such a violation of the anti-doping rules (Table 3). This fact indicates that this important point must be included in Moldova National Anti-Doping Organization (NADO) education programs.

Coaches were asked whether testing of athletes, development of anti-doping rules and standards, and athlete disqualifications were the main activities of WADA. Their responses show that substantial or very high proportions of coaches across all three countries believe that WADA's main activities include testing of athletes and athlete disqualification.

Table 4.

Distribution of responses to the question “If a prohibited substance was found in the athlete’s urine or blood sample, who do you think is primarily responsible for such a violation of the anti-doping rules?”

Answers	Armenia,%		Georgia,%		Moldova,%	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
Athlete	80.0	81.9	80.0	81.8	67.0	70.4
Team doctor	10.0	16.3	11.1	16.7	9.9	10.0
Coaches	7.8	1.4	0	1.1	7.7	7.4
Don’t know	2.2	0.4	8.9	0.4	15.4	12.2

In addition, about 10% of coaches in Georgia and Moldova, still believe that the Ministry of Sports is actively involved in the planning of testing and disqualification of athletes at both National and International

levels. In Armenia, the knowledge of coaches is a little better and is statistically a lot different from the situation in the other two countries.

Table 5.

Distribution of responses to the question “Which Anti-Doping organizations are primarily responsible for the following actions. Planning and implementation of the Testing and disqualification of National level athletes”.

Answers	Armenia,%		Georgia,%		Moldova,%	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
NADO	81.9	81.9	60.0	81.1	59.3	63.0
National Federation	11.5	11.5	17.7	11.1	18.7	17.4
Ministry of Sport	4.1	4.1	10.0	4.8	11.0	10.0
NOC	2.5	2.6	6.7	3.0	5.5	5.2
WADA	0	0	5.6	0	5.5	4.4

There is incorrect information from various sources, especially Russian-language websites in which they very often write about "WADA doping officers" or that "WADA has

disqualified athletes" etc. The situation is the same in all three countries, and future Education programs for coaches and athletes will likely need to pay special

attention to explaining the roles and responsibilities of the various anti-doping organizations.

It was also interesting to find out how carefully coaches get acquainted with the information annually arranged by WADA and NADO regarding the number of violations in

their sports disciplines. A similar lack of reliable information on the number of athletes who use prohibited substances or methods is observed in the assessment of the percentage of doping use both in the world as a whole and in the countries of the project participants.

Table 6.

Distribution of responses to the question “Which Anti-Doping organizations are primarily responsible for the following action: Planning and implementation of the testing and disqualification of International top level athletes”

Answers	Armenia,%		Georgia,%		Moldova,%	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
NADO	17.8	28.1	28.9	28.6	28.6	28.1
International Testing Agency	38.9	45.2	36.7	29.6	8.8	16.7
Ministry of Sport	20.0	4.8	2.2	8.5	11.0	9.3
NOC	6.7	3.0	2.2	5.9	6.5	5.6
WADA	10.0	15.9	30.0	27.0	45.1	39.6
International Federation	6.6	3.0	0	0.4	0	0.7

Despite the difference in the distribution of the answers between Armenia and the other countries where the diagram for the annual WADA statistical report, it is a necessary part of each presentation at Education seminars. In total the participants are sure that in their countries the number of athletes in the world who use prohibited substances or methods is not more than 1%.

The situation in Moldova is more worrying, where the participants do not receive information about this important indicator. More than 60% of coaches in Moldova and Georgia are sure that Stimulants are prohibited for all times. In contrast to this, the picture obtained in Armenia is better, where 64% of Coaches believe that the stimulants are prohibited only in competitions ($p > 0.001$).

Table 5 and 6 showed that half of the athletes believed that the NADO is responsible for testing and disqualification of the national level athletes. The situation is not significantly different in all three countries, but in Moldova >10% of athletes are sure that the Ministry of Sport also participates in the testing and disqualification process, and it is likely that the future Education program for athletes

will need to pay special attention to explaining the roles and responsibilities of the various anti-doping organizations. The same picture was obtained regarding International top level athletes. It is encouraging that many athletes already have information about the role and responsibilities of the International Testing Agency (Table 6).

Table 7.

Distribution of responses to the question “How many athletes in your sport do you believe engage in doping?”

Answers	Armenia,%		Georgia,%		Moldova,%	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
0-1%	80.0	78.9	46.7	56.7	46.2	53.3
10-20%	7.8	15.9	17.8	11.5	18.7	17.0
40-60%	10.0	0.4	2.2	4.1	3.3	2.6
60-80%	0	3.0	0	4.8	0	1.1
90%	0	1.9	0	0	0	25.9
Don't know	2.2	0	33.3	23.0	31.8	53.3

It was also interesting to find out how carefully coaches and athletes get acquainted with the information annually published by WADA and NADO regarding the number of violations in their sports disciplines. As showed in Table 7-9 despite the difference in the distribution of answers between countries most of the respondents

in all countries Armenia and Georgia are sure that the number of athletes who use prohibited substances or methods is no more than 1%. The statistical difference between Armenia and other country is due to the fact that a large percentage of participants in Georgia and Moldova responded “Don't know” (Tables 7-9).

Table 8.

Distribution of responses to the question “How many elite athletes in your country do you believe engage in doping?”

Answers	Armenia,%		Georgia,%		Moldova,%	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
0-1%	74.4	63.0	33.3	55.6	41.8	48.9
10-20%	11.1	15.9	41.1	20.0	17.6	16.3
40-60%	12.2	20.7	1.1	5.2	3.3	4.8
60-80%	0	0.4	0	0	1.1	1.1
90%	0	0	0	0	0	28.9
Don't know	2.3	0	24.5	19.3	36.2	48.9

Table 9.

Distribution of responses to the question “How many elite athletes do you believe were engaged in doping during the last year?”

Answers	Armenia,%		Georgia,%		Moldova,%	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
0-1%	66.6	68.9	38.9	55.2	35.1	43.7
10-20%	25.6	8.9	42.2	14.8	22.0	17.8
40-60%	7.8	21.1	5.6	7.0	7.7	10.0
60-80%	0	1.1	1.1	2.2	3.3	3.3
90%	0	0	0	20.7	0	25.2
Don't know	0	0	12.2	0	31.9	0

A similar lack of reliable information on the number of athletes who use prohibited substances or methods is observed in the assessment of the percentage of doping use both in the world as a whole and in the countries of the project participants. However, despite the difference in the distribution of answers between Armenia and other countries, where the diagram for

the annual WADA statistical report is a necessary part of each presentation at Education seminars, in total the participants are sure that in their countries the number of athletes who use prohibited substances or methods is no more than 1%. More worrying is the situation in Moldova, where participants do not receive information about this important indicator (Tables 7-9).

Table 10.

Distribution of responses to the question “If an athlete used banned Stimulants in out-of-competition period, do you think this would be an anti-doping rule violation?”

Answers	Armenia,%		Georgia,%		Moldova,%	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
Yes,%	35.6	50.4	60.0	40.7	80.2	80.0
No,%	54.4	36.3	38.9	47.4	13.2	13.3
Don't know,%	10.0	13.3	1.1	11.9	6.6	6.7

Regarding the use of Substances prohibited only in competition period the responses in Athletes and Coaches are the same.

The majority of Coaches (>60%) in Moldova and Georgia are sure that stimulants are prohibited all time. In contrast to it, the picture obtained in Armenia is better, only 36% Coaches believe that the stimulants are prohibited only in competitions. As it can be seen from Table 10, the statistically significant differences were found between Armenia and other two countries.

As in the case of Coaches (92%), more than 70% of athletes are sure that stimulants can be determined by the athlete’s tests for more than 60 days, or they do not know that they are prohibited only during the competition period. As it can be seen from Table 10, the situation in all three countries

is the same and no statistically significant differences were found (Table 10).

The vast majority (80%) of respondents in Moldova and more than half of Athletes are sure that stimulants are prohibited all time. In Georgia the picture is better, only 39% Coaches and 47% athletes believe that the stimulants are prohibited only in competitions (Table 10).

Table 11 shows that more than half of Coaches (60%) believes that Risk of sport is a major factor affecting the number of tests; however, about 15-20% of participants in Georgia and Moldova do not have any answer to the question. The results also showed that more than half of Athletes (60%) believes that Risk of sport is a major factor affecting the number of tests; however, leading is Georgia where 90% of athletes believe that risk of sport is major request for intensive testing.

Table 11.

Distribution of responses to the question “Do you think the number of tests carried out on an athlete is chosen based on the risk of using doping in that sport or based on the nationality of athletes?”

Answers	Armenia,%		Georgia,%		Moldova,%	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
Risk in that sport	86.7	74.8	80.0	91.1	60.4	60.4
Athlete nationality	10.0	16.7	4.4	8.9	13.2	15.9
Don't know	3.3	8.5	15.6	0	26.4	23.7

Table 12 show that vast majority of coaches in all three countries know that the athlete have prerequisite to submit a diagnosis of the disease and doctors' recommendations for taking a prohibited substance to receive a Therapeutic Use Exertion (TUE).

The same situation was obtained for athletes. The vast majority of athletes in all

three countries know that they are required to submit a diagnosis of the disease and doctors' recommendations for taking a prohibited substance to receive a TUE. The only concern is that more than 20% respondents in Moldova did not know what to do. (Table 12).

Table 12.

Distribution of responses to the question “If one of your athletes needed to receive a TUE, is it a prerequisite to submit a diagnosis of the disease and doctors' recommendations for taking a prohibited substance?”

Answers	Armenia,%		Georgia,%		Moldova,%	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
Yes – in all cases	82.2	67.8	83.3	66.7	75.8	65.2
Only in some cases	15.6	18.9	2.2	29.3	4.4	8.9
No	2.2	7.8	8.9	4.1	14.3	4.1
Don't know	0	5.6	5.6	0	5.5	21.9

Correlation analysis: One of the mechanisms for assessing the influence of

coaches on the behavior of athletes is to conduct a correlation analysis of the results

of the survey. Probably, in order to understand how strong this influence is, it would be more correct to conduct such an analysis in those areas where there were no statistically significant differences in the results obtained from coaches and athletes. However, at the same time, the analysis of some questions and their answers, which differed among athletes and coaches, were of interest and in general the same in principle.

The sufficient correlation of the Surveys' results for Coaches and Athletes were obtained in the following aspects:

- Who is primarily responsible for such a violation (Article 2.1) of the anti-doping rules?
- Which Anti-Doping organizations are responsible for the following actions
- How many elite athletes in your country do you believe engage in doping
- How many elite athletes do you believe were engaged in doping during the last years
- Do you think the number of tests carried out on an athlete is chosen based on the risk of using doping in that sport or based on the nationality of athletes?

The results of correlation analysis of three countries results of Surveys for Coaches and Athletes show that the sufficient correlation in all counties was obtained in the following aspects:

- Who is primarily responsible for such a violation of the anti-doping rules? Majority of answers “Athlete” (>70%), Pearson (*Sperman*) correlation coefficient – 0.989.

- Planning and implementation of the Testing of National level athletes. Majority of answers “NADO” (>60%), Pearson (*Sperman*) correlation coefficient – 0.981.

- Disqualification of National level athletes. Majority of answers “NADO” (>50%), Pearson (*Sperman*) correlation coefficient – 0.979.

- Testing of International top level athletes. Majority of answers “NADO or WADA” (wrong answer), Pearson (*Sperman*) correlation coefficient – 0.900.

- How many elite athletes in your country do you believe engage in doping? Majority of answers “0-1%”, Pearson (*Sperman*) correlation coefficient – 0.893.

- How many elite athletes do you believe were engaged in doping during the last years? Majority of answers “0-1%”, Pearson (*Sperman*) correlation coefficient – 0.942.

- If an athlete used a banned Stimulants in out-of-competition period do you think this would be an anti-doping rule violation? Majority of answers “YES” (>60%) (Wrong answer), Pearson (*Sperman*) correlation coefficient – 0.994.

Conclusion: The results of study allow us to make a conclusion that in addition to requests of WADA Education International Standard, the following aspects will be necessary to include in the Education Program for Coaches in Armenia, Georgia and Moldova:

Explanation of the difference between substances prohibited at all times and only in-competition in detail. Included in presentations, explanation of differences between specific and non-specific stimulants and glucocorticoids use is needed.

Explanation of Anti-Doping organizations' roles and responsibilities of testing and sanctions of the athletes of national and international levels. A separate attention to the sanctions of athletes support personnel

Explanation of the difference between substances prohibited at all times and only in-competition in detail. Included in presentations, explanation of differences between specific and non-specific stimulants and glucocorticoids use is needed.

Explanation of the difference between sport disciplines in the aspect of Anti-Doping Rule Violation (ADVR) statistics. The important point will be the comparison of ADRV statistics in the world and each country.

The special attention request to include in the presentation, the information of the frequent use of the anabolic steroids, its long term and side effect

The results of correlation analysis written above allows us to conclude that important factors of doping use, coaches in general have a positive effect on their athletes. However, on the other hand, the delusions of coaches that are formed from receiving incorrect information from other coaches or the media are also passed on to athletes. In some cases, for example in relation to the Prohibited List, this may lead to unforeseen consequences.

This project has been funded and supported by the World Anti-Doping Agency as part of its Social Science Research Grant Program

REFERENCES

1. Allen, J., Taylor, J., Dimeo, P., Dixon, S., Robinson, L. Predicting elite Scottish athletes' attitudes towards doping: Examining achievement goals and motivational climate. *Journal of Sport Sciences* 2015, 33, p. 899-906
2. Backhouse, S. H., Atkin, A., McKenna, J., Robinson, S. International literature review: Attitudes, 551 behaviours, knowledge and education – drugs in sport: Past, present and future. Report to the World Anti-Doping Agency, 2007

3. Backhouse S.H., McKenna J. Doping in Sport: A Review of Medical Practitioners' Knowledge, Attitudes and Beliefs, *International Journal of Drug Policy* 2001, 22, p.198–202
4. Backhouse, S. H., McKenna, J. Reviewing coaches' knowledge, attitudes and beliefs regarding 554 doping in sport. *International Journal of Sports Science and Coaching* 2012, 7, p. 167–175
5. Cleret L. The role of anti-doping education in delivering WADA's mission. *International Journal of Sport Policy* 2011, 3, p. 271-278.
6. Dimeo P., Allen J., Taylor J., Robinson L., Dixon S. Team dynamics and doping in sport: A risk or a protective factor? Report to the World Anti-Doping Agency 2012
7. Donovan R.J., Egger G., Kapernick V., Mendoza J. A conceptual framework for achieving performance enhancing drug compliance in sport. *Sports Med.* 2002, 32, p. 269-284
8. Dubin, C. Commission of inquiry into the use of drugs and banned practices intended to increase athletic performance. Ottawa, ON, 1990.
9. Figved S.E. Drug education programs for coaches and leaders. *Science Periodical on Research and Technology in Sport*, 1992,12(4),p. 5-9
10. Fung L., Yuan Y. Performance enhancement drugs: Knowledge, attitude and intended behavior among community coaches in Hong Kong. *The Sport Journal.* 2006, 9, p.3-15 Available at <http://thesportjournal.org/>.
11. Hovhannisyan A.S., Sahakyan A.A, Ukleba T., Jalleh G., Donovan R., Shengelia R. Applying the WADA social science research package to assess Armenian athletes' beliefs about and attitudes towards doping//*Proceedings of the Georgian National Academy of Sciences*, 2018, V. 43, No. 3-4, p.145-155
12. Kirby, K., Moran, A., & Guerin, S. A qualitative analysis of the experiences of elite athletes who have 556 admitted to doping for performance enhancement. *International Journal of Sport Policy and Politics* 2011, 3, p. 205-224
13. Laure P., Thouvenin F., Lecerf T. Attitudes of Coaches Toward Doping, *Journal of Sports Medicine and Physical Fitness* 2011, 41(1), p. 132–136
14. Laure P., Binsinger C., Lecerf T. General Practitioners and Doping in Sport: Attitudes and Experience, *British Journal of Sports Medicine* 2003, 37, p. 335–338
15. Lazuras L., Barkoukis V., Rodafinos A., Tsorbatzoudis H. Predictors of Doping Intentions in Elite-Level Athletes: A Social Cognitive Approach. *Journal of Sport and Exercise Psychology* 2010, 32, p. 694–710

16. Lentillon-Kaestner V., Carstairs C. Doping use among young elite cyclists: A qualitative psychosociological approach. Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports 2010, 20, p. 336-345

17. Lucidi F., Zelli A., Mallia L., Grano C., Russo P., Violani, C. The social cognitive mechanisms regulating adolescents' use of doing substances. Journal of Sports Sciences 2008, 26(5), p. 447-456

18. Smith A., Stewart B., Oliver-Bennetts S., McDonald S., Ingerson L., Anderson A., Dickson G., Emery P., Graetz F. Contextual influences and athlete attitudes to drugs in sport. Sport Management Review 2010, 13, p. 181-197

ՄԱՐԶԻՉՆԵՐԻ ՀԱԿԱԴՈՊԻՆԳԱՅԻՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԹՈՒՅԼ ԿՈՂՄԵՐԸ (ՄԻՋԱՂԳԱՅԻՆ ՀԵՏԱՋՈՏՈՒԹՅՈՒՆ)

Կ.գ.դ., պրոֆեսոր Ա.Ս. Հովհաննիսյան,

Գ. Գ. Սահակյան, Թ. Ուլըերա,

Է. Արխիպ, Գ. Զալլեհ,

պրոֆեսոր Ռ. Դոնովան

Հայաստանի «Հակադոպինգային գործակալություն» ՊՈԱԿ, Երևան, Հայաստան,

Վրաստանի ազգային հակադոպինգային գործակալություն, Թբիլիսի, Վրաստան,

Մոլդովայի ազգային հակադոպինգային գործակալություն, Քիշնև, Մոլդովա,

Բժշկական և առողջապահական գիտությունների դպրոց,

Էդիթ Քառանի համալսարան, Պերպ, Ավստրալիա,

Հումանիտար գիտությունների դպրոց, Արևմտյան

Ավստրալիայի համալսարան, Պերպ, Ավստրալիա

ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ

Առանցքային բառեր: Հասարակագիտական հետազոտություն, մարզիչներ, հակադոպինգային գիտելիքներ:

Հետազոտության նպատակն է՝ բացահայտել Հայաստանի, Վրաստանի և Մոլդովայի մարզիչների և մարզիկների կարծիքը հակադոպինգային ծրագրերի վերաբերյալ:

Հետազոտության մեթոդներ և կազմակերպում: Ընդհանուր առմամբ ընտրվել է 270 մարզիչ և 810 մարզիկ: Համաշխարհային հակադոպինգային գործակալության կողմից մարզիչների և մարզիկների համար մշակվել և հաստատվել են հարցաթերթիկներ:

Ստացված արդյունքների վերլուծություն: Ուսումնասիրության արդյունքները թույլ են տալիս եզրակացնել, որ Հայաստանում, Վրաստանում և Մոլդովայում մարզիչների կրթության ծրագրում անհրաժեշտ է ներառել հետևյալ ասպեկտները՝ Հակադոպինգային կազմակերպությունների դերը և պատասխանատվությունն ազգային և միջազգային մակարդակների մարզիկների թեստավորման և պատժամիջոցների վերաբերյալ, մանրամասն բացատրություն բոլոր ժամանակներում արգելված և միայն մրցումների ընթացքում արգելված նյութերի միջև, հատուկ և ոչ հատուկ խթանիչների միջև տարբերության բացատրություն և գլյուկոկորտիկոիդների օգտագործում, մարզաձևերի միջև տարբերության բացահայտում՝ հակադոպինգային կանոնների խախտման (ADVR) վիճակագրության առումով:

Համառոտ եզրակացություն: Հարաբերակցության վերլուծության արդյունքները թույլ են տալիս եզրակացնել, որ դոպինգի օգտագործման կարևոր գործոններում մարզիչներն ընդհանուր առմամբ դրական են ազդում իրենց մարզիկների վրա: Սակայն, մյուս կողմից, մարզիչների մոլորությունները, որոնք ձևավորվում են այլ մարզիչներից կամ լրատվամիջոցներից ոչ ճիշտ տեղեկատվություն ստանալու արդյունքում, փոխանցվում են նաև մարզիկներին: Որոշ դեպքերում, օրինակ՝ կապված Արգելված ցուցակի հետ, դա կարող է հանգեցնել անկանխատեսելի հետևանքների:

**ОСНОВНЫЕ НЕДОСТАТКИ В АНТИДОПИНГОВЫХ ЗНАНИЯХ ТРЕНЕРОВ,
КОТОРЫЕ МОГУТ ПОВЛИЯТЬ НА ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СПОРТСМЕНАМИ
ЗАПРЕЩЕННЫХ ВЕЩЕСТВ. МЕЖНАЦИОНАЛЬНОЕ РАССЛЕДОВАНИЕ**

Проф., д.б.н. А.С.Оганесян,

Г.Г.Саакян, Т.Уклеба,

Е. Архип, Г. Джаллей, проф. Р. Донован

«Антидопинговое агентство» ГНКО Армении, Ереван, Армения

Грузинское национальное антидопинговое агентство, Тбилиси, Грузия

Национальное антидопинговое агентство Молдовы, Кишинев, Молдова,

Школа медицинских и медицинских наук Университета

Эдит Коуэн, Перт, Австралия.

Школа гуманитарных наук, Университет Западной

Австралии, Перт, Австралия

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова: социально-научные исследования, тренеры, антидопинговые знания.

Цель исследования: Изучение уровня, сходств и различий антидопинговых знаний тренеров и спортсменов Армении, Грузии и Молдовы для определения основных компонентов образовательной программы тренеров, способной обеспечить положительное влияние тренеров на убеждения спортсменов в их отношении к допингу.

Методы и организация исследования. Всего было отобрано 270 тренеров и 810 спортсменов. Анкеты для самостоятельного заполнения тренерами и спортсменами были разработаны и одобрены ВАДА.

Анализ полученных результатов. Результаты исследования позволяют сделать вывод о необходимости включения в программу обучения тренеров в Армении, Грузии и Молдове следующих аспектов: разъяснение роли антидопинговых организаций ответственных за тестирование и санкции спортсменов национального и международного уровня, подробное объяснение разницы между веществами, запрещенными все время и только во время соревнований, объяснение различий между применением специфических и неспецифических стимуляторов и глюкокортикоидов, объяснение различий между спортивными дисциплинами в аспекте статистики нарушений антидопинговых правил.

Краткие выводы. Результаты корреляционного анализа позволяют сделать вывод о том, что в важных факторах применения допинга тренеры в целом оказывают положительное влияние на своих спортсменов. Однако, с другой стороны, спортсменам передаются также и заблуждения тренеров, которые формируются в результате получения неверной информации от других тренеров или СМИ. В некоторых случаях, например в отношении запрещенного списка, это может привести к нежелательным последствиям.

Հոդվածն ընդունվել է 04. 09. 2022-ին:

Ուղարկվել է գրախոսման՝ 10.09. 2022-ին:

Գրախոս՝ Բ.Գ.Դ., պրոֆեսոր Մ. Աղաջանյան

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE INFLUENCE OF COACHES' BELIEFS ON THE ATTITUDE OF ATHLETES TO THE USE OF PROHIBITED SUBSTANCES*

Areg Hovhannisyán <https://orcid.org/0009-0009-8333-3954>

Prof., doctor of biological science, Deputy Director of “Anti-Doping Agency” SNCO of Armenia, Board Member of Trustees of the Yerevan State University.

Email: armantidopingservice@outlook.com

Gohar Sahakyan <https://orcid.org/0009-0004-6130-1357>

Quality manager of the “Anti-Doping Agency” SNCO of Armenia.

Email: gohar.sahakyan1303@gmail.com

Teimuraz Ukleba <https://orcid.org/0009-0003-7420-3345>

National Anti-Doping Agency, Deputy Director, Tbilisi, Georgia.

Email: tukleba06@gmail.com

Elena Arhip <https://orcid.org/0009-0004-5711-9050>

National Anti-Doping Agency of Moldova, Deputy Director, Kishinev, Moldova.

Email: elenaarhip@anad.gov.md

Geoffrey Jalleh <https://orcid.org/0000-0001-8801-8640>

Survey Research Centre, School of Medical and Health Sciences, Edith Cowan University, Australia. Email: g.jalleh@ecu.edu.au

Rob Donovan <https://orcid.org/0000-0003-4160-2967>

PhD, Adjunct Professor School of Human Sciences University of Western Australia

Email: r.donovan1@outlook.com

Abstract. *This study presents the results of a survey of coaches and athletes to explore the similarities and differences between their beliefs regarding athletes' use of prohibited substances and methods in sport. The study was conducted in Armenia, Georgia and Moldova members of the Eastern European Regional Anti-Doping Organization in 2008-2021 and certified to comply with WADA standards. 270 coaches and 810 athletes were selected to participate in the study. Questionnaires for self-completion by coaches and athletes have been developed and approved by WADA. The ultimate goal of the study was to identify the main components of an anti-doping education program for coaches, which will ensure the positive influence of coaches on the attitude of athletes to doping. The results of the study allow us to conclude that it is necessary to include the following aspects in the education program for coaches in Armenia, Georgia and Moldova: clarification of the role of anti-doping organizations responsible for testing and disqualification of national and international athletes, a detailed explanation of the difference between substances prohibited all the time and only in-competitions, an explanation of the differences between the use of specific and non-specific substances, familiarization with the world statistics of*

* This project has been funded and supported by the World Anti-Doping Agency as part of its Social Science Research Grant Program

Այս նախագիծը ֆինանսավորվել է և աջակցվել է Համաշխարհային հակադոպինգային գործակալության կողմից որպես սոցիալական գիտությունների հետազոտական իրավաչնորհային ծրագրի մաս:

Этот проект финансируется и поддерживается Всемирным Антидопинговым Агентством в рамках его Программы грантов на исследования в области социальных наук.

Journal of Sociology: Bulletin of Yerevan University, Vol. 14 1(37), 2023, pp. 65-79

Received: 09.01.2023, Revised: 19.06.2023, Accepted: 22.06.2023

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

anti-doping rule violations. The results of the correlation analysis allow us to conclude that in important factors of doping use, coaches generally have a positive impact on their athletes. However, on the other hand, coaching misconceptions are also passed on to athletes, which are formed as a result of receiving incorrect information from other coaches or the media, which can lead to the accidental use of prohibited specific substances and athlete disqualification.

Key words: social science research, coaches, athletes, beliefs about doping in sport, a cross-national investigation

**ԱՐԳԵԼՎԱԾ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՆԿԱՏԱՍԲ
ՄԱՐԶԻԿՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔԻ ՎՐԱ ՄԱՐԶԻՉՆԵՐԻ
ՀԱՍՈՁՄՈՒՆՔՆԵՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ
ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ**

Արեգ Հովհաննիսյան <https://orcid.org/0009-0009-8333-3954>

Կենսաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, Հայաստանի «Հակադոպինգային գործակալություն» ՊՈԱԿ-ի փոխտնօրեն, Երևանի պետական համալսարանի հոգաբարձուների խորհրդի անդամ:

Email: armantidopingservice@outlook.com

Գոհար Սահակյան <https://orcid.org/0009-0004-6130-1357>

Հայաստանի «Հակադոպինգային գործակալություն» ՊՈԱԿ-ի որակի մենեջեր: Email: gohar.sahakyan1303@gmail.com

Թեյմուրազ Ուլբերա <https://orcid.org/0009-0003-7420-3345>

Վրաստանի Ազգային հակադոպինգային գործակալության փոխտնօրեն:

Email: tukleba06@gmail.com

Ելենա Արհիպ <https://orcid.org/0009-0004-5711-9050>

Մոլդովայի Ազգային հակադոպինգային գործակալության փոխտնօրեն:

Email: elenaarhip@anad.gov.md

Ջեֆրի Ժալլե <https://orcid.org/0000-0001-8801-8640>

Էդիթ Քոուանի համալսարանի Բժշկական և առողջապահական գիտությունների դպրոցի հանրային հետազոտությունների կենտրոն,

Ավստրալիա: Email: g.jalleh@ecu.edu.au

Ռոբ Դոնովան <https://orcid.org/0000-0003-4160-2967>

Արևմտյան Ավստրալիայի Հասարակագիտական համալսարանի

պրոֆեսոր: Email: r.donovan1@outlook.com

Ամփոփում: Հոդվածում ներկայացվում են մարզիչների և մարզիկների հարցման արդյունքները՝ որի նպատակն էր ուսումնասիրել Հայաստանի, Վրաստանի և Մոլդովայի մարզիչների համոզմունքների նմանություններն ու տարբերությունները սպորտում մարզիկների կողմից արգելված նյութերի և մեթոդների օգտագործման վերաբերյալ: Ուսումնասիրությունն իրականացվել է Հայաստանում, Վրաստանում և Մոլդովայում, որոնք 2008-2021 թվականներին եղել են Արևելյան Եվրոպայի տարածաշրջանային հակադոպինգային կազմակերպության անդամներ և ունեն Համաշխարհային հակադոպինգային գործակալության (ՀՀԳ) չափանիշներին համապատասխանության արտոնագրեր: Հետազոտությանը

մասնակցելու համար ընտրվել են 270 մարզիչներ և 810 մարզիկներ: Մարզիչների և մարզիկների ինքնուրույն լրացրած հարցաթերթիկները մշակել և հաստատել ՀՀԳ-ն: Հետազոտության վերջնական նպատակն էր բացահայտել մարզիչների հակադոպինգային կրթական ծրագրի հիմնական բաղադրիչները, որոնք կապահովեն մարզիչների դրական ազդեցությունը դոպինգի նկատմամբ մարզիկների վերաբերմունքի վրա: Հետազոտության արդյունքները թույլ են տալիս եզրակացնել, որ Հայաստանի, Վրաստանի և Մոլդովայի մարզիչների կրթական ծրագրում անհրաժեշտ է ներառել հետևյալ ասպեկտները. մշտապես և միայն մրցումների ժամանակ արգելված նյութերի տարբերության մանրամասն բացատրություն, առանձնահատուկ և ոչ առանձնահատուկ նյութերի օգտագործման տարբերությունների բացատրություն, հակադոպինգային կանոնների խախտման համաշխարհային վիճակագրությանը ծանոթացում: Հարաբերակցության վերլուծության արդյունքները թույլ են տալիս եզրակացնել, որ արգելված նյութերի օգտագործման կարևոր գործոններում մարզիչները հիմնականում դրական են ազդում իրենց մարզիկների վրա: Սակայն, մյուս կողմից, մարզիկներին փոխանցվում են նաև մարզչական սխալ պատկերացումներ, որոնք ձևավորվում են այլ մարզիչներից կամ լրատվամիջոցներից ոչ ճիշտ տեղեկատվություն ստանալու պատճառով, ինչը կարող է հանգեցնել արգելված նյութերի պատահական օգտագործման և մարզիկի որակազրկման:

Բանալի բառեր – հասարակագիտական հետազոտություններ, մարզիչներ, մարզիկներ, սպորտում դոպինգի մասին համոզմունքներ, միջազգային հետազոտություն

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ УБЕЖДЕНИЙ ТРЕНЕРОВ НА ОТНОШЕНИЕ АТЛЕТОВ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ЗАПРЕЩЕННЫХ СУБСТАНЦИЙ

Արթ Եգանյան <https://orcid.org/0000-0003-4160-2967>

Доктор биологических наук, профессор, заместитель директора ГНКО «Антидопинговое агентство» Армении, член попечительского совета Ереванского государственного университета. Email: r.donovan1@outlook.com

Գոար Տահյան <https://orcid.org/0009-0004-6130-1357>

Менеджер по качеству ГНКО «Антидопинговое агентство» Армении. Email: gohar.sahakyan1303@gmail.com

Թեյմուраз Սուքեբա <https://orcid.org/0009-0003-7420-3345>

Заместитель директора Национального антидопингового агентства Грузии. Email: tukleba06@gmail.com

Էլենա Արխիպ <https://orcid.org/0009-0004-5711-9050>

Заместитель директора Национального антидопингового агентства Молдовы. Email: elenaarhip@anad.gov.md

Դեյվիդ Դեյվիս <https://orcid.org/0000-0001-8801-8640>

Исследовательский центр, медицинских наук, Университета Эдит Коуэн, Австралия. Email: g.jalleh@ecu.edu.au

Րոբ Դոնովան <https://orcid.org/0000-0003-4160-2967>

Профессор, Школа гуманитарных наук Университета Западной Австралии. Email: r.donovan1@outlook.com

Резюме: В этом исследовании представлены результаты опроса тренеров и атлетов с целью изучения сходств и различий между их убеждениями в отношении использования атлетами запрещенных в спорте субстанций и методов. Исследование проводилось в Армении, Грузии и Молдове, странах, входящих в 2008-2021 в состав восточно-европейской региональной антидопинговой организации и имеющих сертификат соответствия стандартам ВАДА. Для участия в исследовании было отобрано 270 тренеров и 810 спортсменов. Анкеты для самостоятельного заполнения тренерами и спортсменами были разработаны и одобрены ВАДА. Конечной целью исследования являлось определение основных компонентов антидопинговой образовательной программы для тренеров, которые позволят обеспечить положительное влияние тренеров на отношение спортсменов к допингу. Результаты исследования позволяют сделать вывод о необходимости включения в программу обучения тренеров Армении, Грузии и Молдовы следующих аспектов: разъяснение роли антидопинговых организаций, ответственных за тестирование и дисквалификацию спортсменов национального и международного уровня, подробное объяснение разницы между веществами, запрещенными постоянно и только во время соревнований, объяснение различий между применением специфических и неспецифических субстанций, ознакомление с мировой статистикой нарушений антидопинговых правил. Результаты корреляционного анализа позволяют сделать вывод о том, что в важных факторах применения допинга тренеры в целом оказывают положительное влияние на своих спортсменов. Однако, с другой стороны, спортсменам передаются также и заблуждения тренеров, которые формируются в результате получения неверной информации от других тренеров или СМИ, что может привести к случайному использованию запрещенных специфических субстанций и дисквалификации атлетов.

Ключевые слова: социологические исследования, тренеры, спортсмены, представления о допинге в спорте, межнациональное исследование

Introduction

Until now, vast majority of studies on the influence of coaches' beliefs towards the use of prohibited substances and methods on their athletes' attitudes towards doping has been conducted in Western European countries.

In the countries of Eastern Europe, including Armenia, Georgia, and Moldova, similar studies have not been conducted. The aim of study was to determine to what extent the state doping support system adopted in the USSR, influenced the attitudes and beliefs of coaches in the WADA certified members of the Eastern European Regional Anti-Doping Organization in 2008-2021 and to what extent these phenomena influenced the attitudes of their athletes to doping.

With funding from the WADA, a survey was conducted of coaches and athletes in Armenia, Georgia, and Moldova with respect to existing knowledge and attitudes around doping, with the aim of identifying essential components for education programs for coaches to ensure a positive impact on the attitudes and beliefs of their athletes around doping. It was considered that social and cultural norms, perceived roles and behavioral control beliefs (reflecting both internal and external control processes) would significantly predict coaches' attitudes and beliefs about doping and doping education, and those coaches' attitudes and beliefs about doping and their role in doping education will be reflected in their athletes' attitudes towards doping and doping susceptibility.

It is known that the coaches play an important role in an athlete's sporting

career, and coaches are frequently identified as a potential precipitating factor in athlete doping (Allen et al., 2015; Backhouse et al., 2007; Backhouse et al., 2012; Cleret L et al., 2011; Donovan et al., 2002; Figved, 1992; Fung et al., 2006; Laure et al., 2003; Lazuras et al., 2010; Lentillon-Kaestner et al., 2010; Smith et al., 2010, Laure et al., 2003; Laure et al., 2011; Kirby et al. 2011; Lucidi et al., 2008).

The main objectives of this study was to investigate the extent to which the differences in social and cultural norms in these countries influence the beliefs and attitudes towards doping of Coaches and Athletes and to identify how coaches are a potential precipitating factor in athletes' use of prohibited substances.

Aims of this study

This study focuses on the beliefs and attitudes towards doping of Coaches and Athletes in Armenia, Georgia and Moldova and on the similarities and differences between this WADA certified members of the Eastern European Regional Anti-Doping Organization in 2008-2021 on these measures.

Material and Methods

Surveys of coaches and athletes using a self-completion questionnaire.

Coach and Athletes Selection: Coaches and athletes were selected from National Teams. In total, two hundred and seventy coaches and eight hundred and ten athletes (three under each coach) were selected and completed the questionnaire. The selection of coaches ensured that both coaches with extensive work experience (30 years or more who began their activities in the USSR), and young coaches (who started coaching in the 2000s) were included in the sample.

Questionnaire. Self-completion questionnaires for coaches and athletes were developed by Hovhannisyan et al. in a first-phase Pilot study and approved by WADA (Hovhannisyan et al. 2018). The questionnaire for coaches and for athletes included 26 questions of which 17 related to the following topics: perceived motivations of doping athletes; perceived effectiveness of anti-doping programs; beliefs about doping in sport and beliefs as a coach about doping. The questionnaires were piloted with coaches and athletes in each country.

Ethics approval: According to the laws of Armenia, Georgia, and Moldova, State ethics approval is not required for this kind of research, but each research organization granted permission from its Ethics Committee.

Statistical analysis

The questionnaire data were transformed to an Excel database for data management and statistical analyses using IBM SPSS Amos™ statistic program version 23, 2019. All statistical tests were evaluated against a 0.05 level of significance, and were two-sided tests. Before comparison of the data within or between groups, all data were checked for normality test ($p=0.05$). Descriptive statistics, including the mean and standard deviation were used to compare the data for the three countries. Depending on the results of the normality test, the comparative assessment of the results between the three countries was made using the Kruskal-Wallis non-parametric one-way ANOVA rank-order test, with post hoc Dunn's Multiple Comparison Test, or parametric one-way independent measures ANOVA with Tukey's Multiple Comparison Test. Correlation analyses of the coaches' and athletes data were conducted using the Pearson or Spearman correlation coefficient depending on the results of the normality test.

Results and Discussion

Sample Demographic data

The mean ages of coaches and athletes were similar across all three countries. Overall, 14% of participants represented team sports disciplines and 86% represented individual sports disciplines. More than half of the athletes were international-level athletes. About 80% of coaches and athletes were males. Whilst there was some variation between the three countries in mean ages and years of experience, none of these was statistically significant (Table 1).

Table 1

Age and working/training experiences of survey participants

Country	Age, years		Experiences, years	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
Armenia	45.51±13.9	24.30±5.5	13.88±9.6	10.4±5.6
Georgia	42.93±10.7	19.98±2.7	10.44± 6.7	6.76±3.3
Moldova	43.30±10.7	20.53±3.1	11.41±7.0	7.58±3.3

Beliefs about influences on an athlete's decision to dope

Coaches and athletes were presented with five possible reasons for athletes' decisions to get involved in performance enhancing doping and asked to indicate whether they agreed or disagreed with each factor as a potential influence in athletes' decision to dope. The five factors and the percent agreeing with each of these are presented in Table 2.

Table 2

Percent of coaches and athletes in each country agreeing that each of the listed factors 'potentially influences an athlete's decision to dope.

Reason for Doping	Armenia		Georgia		Moldova		Total	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
Economic/monetary	40.0	51.7	42.2	26.7	46.7	25.6	43.1	41.4
Speed up recovery from injury	33.0	73.7	38.9	70.4	45.6	32.6	39.7	59.1
Improve performance	75.6	53.0	66.7	25.9	75.6	30.4	71.6	36.4
Prolong career in sport	46.7	80.7	51.1	20.4	46.7	27.8	48.1	43.8
Due to peer pressure	23.6	68.2	37.8	17.4	30.0	21.1	30.5	36.4

Table 2 shows that, whilst the percentages for the various factors vary between countries and between athletes and coaches, each of the five factors was nominated as influencing athletes' decision to dope by substantial proportions of respondents (i.e., from 21% to 81%). The factor most frequently nominated by Coaches across all three countries was "To improve performance" (71.6%; versus 36.4% for athletes), whereas the factor most frequently nominated by athletes, particularly in Armenia and Georgia, was "To speed up recovery" (59.1%; versus 39.7% for Coaches). Table 2 also shows that Athletes in Armenia are more likely to nominate each of these factors than Georgian and Moldovan athletes, and particularly "To prolong a career in sport".

Perceived Effectiveness of Current Anti-Doping Activities

Coaches and athletes were asked to indicate whether they agreed or disagreed that the current system of drug testing is effective in catching dopers both in-competition and out-of-competition. They were then asked to indicate whether they agreed or disagreed that anti-doping education programs are effective in deterring athletes from doping, and whether the current sanction of a 4-year ban for a first doping offence is sufficiently strict to deter athletes from doping. The percentages agreeing with each of these factors are shown in Table 3.

Table 3

Beliefs about the effectiveness of anti-doping activities: % agreeing with these statements.

Statement	% agree							
	Armenia		Georgia		Moldova		Total	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
The current system of drug testing is effective in catching dopers <i>in-competition</i>	82.3	58.9	83.3	51.8	81.3	73.7	81.7	61.9
The current system of drug testing is effective in catching dopers <i>out of competition</i>	83.3	53.3	72.2	80.7	72.5	71.5	85.6	68.5
Anti-Doping education programs are effective in deterring athletes from doping	87.8	64.4	80.0	67.8	80.2	75.2	75.6	68.5
The current sanction of a 4 year ban for a first doping offence is sufficiently strict to deter athletes from doping	75.6	61.4	72.2	73.7	73.6	66.7	76.0	57.3

Table 3 shows that overall, a substantial majority of coaches and athletes across all three countries agree that current drug testing, both in and out of competition, is effective in catching dopers, and that anti-doping education programs and the current 4-year ban for a first offence are effective deterrents to doping. However, apart from Georgia for ‘out of competition testing’ and ‘the current sanction’, coaches across all three countries are more likely than athletes to agree that each of these current activities is ‘effective’.

Coaches and athletes were also asked whether they had ‘any suggestions for how the current drug testing and sanctions system and how the content or delivery of anti-doping education could be improved’. The percent answering ‘yes’ to this question are shown in Table 4. Consistent with the high percentages agreeing that the above four factors were ‘effective’, and/or reflecting a lack knowledge in these areas, Table 4 shows that very few coaches and athletes across all three countries had any suggestions for improvements in these areas of education, testing and sanctions.

Societal Issues

Respondents were asked their opinion on two broad societal issues: whether or not they believed that ‘the media blows the doping issue out of proportion’ and whether or not they believed that ‘legalizing performance enhancements would be

beneficial for sports'. The percent stating they agreed with each of these statements is shown in Table 5.

Table 4

Percent nominating any suggestions for improvement of drug testing and sanctions and the content or delivery of anti-doping education.

Statement	% agree							
	Armenia		Georgia		Moldova		Total	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
Improvement for drug testing and sanctions	2.2	2.6	2.2	3.3	3.3	3.7	2.2	3.4
Improvement for anti-doping education	11.1	3.7	5.6	3.3	5.5	4.1	7.5	3.6

Table 5

Percent Agreement with Societal Issues

Statement	% agree							
	Armenia		Georgia		Moldova		Total	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
The media blows the doping issue out of proportion	29	77.0	68.9	76.7	67.0	66.3	55.0	73.1
Legalizing performance enhancements drugs would be beneficial for sports	18	31.5	8.9	29.3	9.9	25.6	12.3	28.6

Table 5 shows that around two-thirds or more of coaches and athletes in Georgia and Moldova, and three quarters of athletes in Armenia believe that the media blows the doping issue out of proportion.

With respect to the legalization of performance enhancements substances, Table 5 shows that whilst the vast majority of both athletes and coaches in all three countries *disagreed* with this proposition, higher proportions of athletes in each country agreed with this proposition compared to coaches.

Beliefs About Coach Behaviors That Could Contribute to Doping by Athletes

Respondents were presented with the four Coach behaviors listed in Table 6 and asked whether they agreed or disagreed that these behaviors contributed to athletes being positively disposed toward doping. The percentages agreeing with each coach behavior contributing to a positive attitude to doping amongst athletes are shown in Table 6.

Table 6 shows that almost 60% of Coaches (versus 24% of athletes) agree that both '*punishing mistakes by shouting at or dropping the athlete in question*' and '*actively encouraging rivalry*' could contribute to positive doping attitudes amongst athletes. In contrast, athletes most frequently nominated '*Showing favoritism towards the best athletes*' as contributing to a positive doping attitude amongst athletes (50.4% versus 34.9% of Coaches).

Table 6

Percent Agreement that Coach Behaviors could contribute to positive doping attitudes amongst Athletes

Statement	% agree							
	Armenia		Georgia		Moldova		Total	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes

Failing to reward effort/ improvement by athletes	63.3	9.6	7.8	9.6	18.7	33.7	29.8	16.9
Punishing mistakes by shouting at or dropping the athlete in question	61.1	6.3	65.5	40.4	49.4	27.8	58.7	24.3
Showing favoritism towards the best athletes in the group	13.3	58.5	51.1	45.9	38.4	47.4	34.9	50.4
Actively encouraging rivalry between team- mates/training partners	61.1	6.3	65.5	40.4	49.4	27.8	58.2	24.4

Table 6 also shows some variation between coaches' and athletes' responses by country. For example, only 13.3% of Armenian coaches nominated 'favoritism' as an influencing factor, versus 51.1% and 38.4% of Georgian and Moldovan Coaches, and only 7.8% of Georgian Coaches and 18.7% of Moldovan Coaches nominated 'failing to reward effort' versus 63.3% of Armenian Coaches.

Actions Would Take if Respondents Became Aware of or Suspected that an Athlete Possessed a Prohibited Substance

Respondents were presented with the five actions listed in Table 7 and asked which action they thought they would take if they saw or knew that an athlete accepted or bought a prohibited substance. Table 7 shows that overall; a substantial majority of both Coaches (78.7%) and Athletes (69.5%) would report this behavior either to their National Anti-Doping Organization (NADO) (45.1% and 44.2% respectively) or their Sports Federation (33.6% and 25.3% respectively).

However, there are a number of notable differences between the countries for both Coaches and Athletes. For example, Armenian Coaches are far more likely to report the behavior to their NADO (73.3%), whereas Georgian and Moldovan Coaches are more likely to report the behavior to their Sports Federation: 37.8% and 52.7% respectively. It is also of concern that 11.4% of all Coaches stated they would 'explain to the athlete how to take the substance', with the percentages much higher in Georgia (13.3%) and Moldova (15.4%) than in Armenia (5.6%). With respect to Athletes, far fewer Moldovan than Armenian and Georgian Athletes would report this behavior to their NADO or Sports Federation: 36.7% versus 84.9% and 87.0% respectively.

Table 7
Percent Nominating Action They Would Take if Respondents Became Aware of or Suspected that an Athlete Possessed a Prohibited Substance

Statement	% agree							
	Armenia		Georgia		Moldova		Total	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
I will report this to the ADO	73.3	51.6	30.0	68.5	31.9	12.6	45.1	44.2
I will report this to the sports federation	10.0	33.3	37.8	18.5	52.7	24.1	33.6	25.3
I will talk with the athlete	11.1	8.1	18.9	7.4	0.0	56.7	10.0	24.1
I will explain to the athlete how to take it	5.6	6.3	13.3	5.6	15.4	5.1	11.4	5.7
I will not take any action	0.0	0.7	0.0	0.0	0.0	1.5	0.0	0.4

Respondents were presented with the three actions in Table 8 and asked which one they would take if they became aware that an athlete had received information on how long a particular prohibited substance would take to be removed from their body.

Consistent with the results in Table 8, Moldovan Coaches were far less likely than Armenian and Georgian Coaches to state they ‘would tell them to ignore that information and to never use any prohibited substance’: 67% versus 94.4% and 86.7% respectively. Conversely, Moldovan Athletes were more likely than Moldovan Coaches to ‘tell them to ignore that information and to never use any prohibited substance’ (83% versus 67%), and more likely than Armenian and Georgian Athletes to nominate this action. Overall, substantial percentages of either athletes or coaches across all three countries indicate a tolerance of athletes using a prohibited substance.

Coaches’ Beliefs about their Role in Anti-Doping

Coaches were presented with the three statements in Table 9 and asked whether they agreed or disagreed with each statement. Table 9 shows the percent agreeing with each statement. Overall, across all three countries, 80% or more of Coaches agree that they are ‘expected to deter their athletes from doping’ and that they ‘plan to provide their athletes with anti-doping information’. Around three-quarters or more also state that they ‘feel under pressure to promote anti-doping’. Whilst the 80% of Coaches ‘plan to provide their athletes with anti-doping information’, around one in five Georgian and Moldovan Coaches ‘do not plan to do so’.

Table 8

Percent nominating action that coaches and athletes would take if became aware that an athlete received information about how long a Prohibited substance remained in their body

Statement	% agree							
	Armenia		Georgia		Moldova		Total	
	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes	Coaches	Athletes
I would tell them to ignore that information and to never use any prohibited substance	94.4	66.3	86.7	66.6	67.0	83.0	82.7	72.0
I would make the appropriate calculations and recommend using this substance on that basis	4.4	30.4	10.0	29.3	9.9	8.9	8.1	22.9
I would check the information via the Internet or from sports doctors and on the basis of the information received, recommend it to be used or not	1.1	3.3	3.3	4.1	23.1	8.1	9.2	5.2

Table 9

Coaches’ Beliefs about Their Role in Anti-Doping

Statement	% agree			
	Armenia	Georgia	Moldova	Total
It is expected of me that I deter the athletes I work with from doping	82.3	83.3	81.3	82.3

I feel under pressure in my role as a coach to promote anti-doping	83.3	72.2	72.5	76.0
I plan to provide anti-doping information to athletes I work with	87.8	80.0	80.2	82.7

Discussion

The similarities and differences between countries.

Analyzing the obtained results of similarities and differences between Armenia, Georgia and Moldova, it can be concluded that the differences in social and cultural norms in these countries to a much lesser extent determine the beliefs of coaches about doping, which can be transmitted to athletes. Despite the differences above the situation regarding Coaches' Beliefs about their role in Anti-Doping is approximately the same in all countries and shows that coaches understand their role in preventing the use of prohibited substances by their athletes.

To a much greater extent, the positive impact of coaches on their athletes depends on the degree of education and awareness of coaches in the anti-doping field. With respect to differences between countries, it appears to be a need for greater education of Coaches in Moldova and Georgia with respect to reporting an athlete suspected of possessing a prohibited substance, and/or more proactive action by the NADOs in those countries to encourage and support such reporting, and a need for reducing the tolerance of doping by Coaches and Athletes in Moldova.

There was no significant difference in the distribution of answers regarding the effectiveness of the current system of In-Competition and Out-of-Competition testing. More than 70% in all countries of coaches believe that the current system Out-of-competition and In-competition testing are effective. The same situation was registered for education programs and sanction in all three countries. Less than 10% of coaches agree that the testing, sanctions and education system should improve in Armenia, Georgia and Moldova.

More than half of coaches in Georgia and Moldova believe that the media blows the doping issue out of proportion an opposite situation was registered in Armenia where the media practically does not interfere in Armenian NADO after the formation of the Anti-Dopin Agency and after creating the special page on Facebook and new website. Practically all coaches (> 80%) in all countries were against legalizing of the prohibited substances and methods (performance enhancing substances).

The beliefs of coaches on the extent to which coaches can contribute to the positive attitude of athletes towards doping are highly divided. The significant difference were obtained in the beliefs regarding 'Failing to reward effort/improvement by athletes' between Armenia and other counties. The same situation was obtained for "*Showing favoritism towards the best athletes in the group*". The responses of survey participants in Georgia and Moldova are similar, in contrast with Armenia. At the same time, in the remaining two aspects "Punishing mistakes by shouting at or dropping the athlete in question" and "Actively encouraging rivalry between team-mates/training partner", the beliefs of coaches in all countries is approximately the same.

Only a small percentage of Coaches in all three countries would explain to the athlete how to take a prohibited substance. Less than 10% of coaches are sure that if they have the necessary information they will recommend to their athletes to take a prohibited substance. Despite the differences above the situation regarding

Coaches' Beliefs about their role in Anti-Doping is approximately the same in all countries and shows that coaches understand their role in preventing the use of prohibited substances by their athletes. With respect to differences between countries, there appears to be a need for greater education of Coaches in Moldova and Georgia with respect to reporting an athlete suspected of possessing a prohibited substance, and/or more proactive action by the NADOs in those countries to encourage and support such reporting, and a need for reducing the tolerance of doping by Coaches and Athletes in Moldova.

The only misconception of coaches, the cause of which is the legacy that remains from the propaganda that was conducted in the USSR and continues in the Russian media "all athletes use doping but only the USSR athletes are being sanctioned", is the attitude of coaches to the problem, which can be assessed as a negative impact on athletes, for example the Athletes beliefs regarding the legalizing performance enhancements drugs. All other differences are due more to the quality of work of the Anti-Doping Agencies than to differences in Social and cultural norms.

The similarities and differences between coaches and athletes.

The results of statistical analysis show that it was big statistical difference between Athletes and Coaches believes in following aspects:

The significant difference between athletes and Coaches believes was obtained for evaluation the factors of reasons behind athletes' decisions to get involved in performance enhancing substances. The interesting difference were obtained only the factors "To speed up recovery from injury" and "To improve their performance" ($p < 0.0001^{***}$ and $p < 0.8$). Unlike coaches, athletes are not sure that main reason of use the prohibited substance and method is "To improve their performance". It can be concluded that in this matter the influence of coaches on athletes is very insignificant.

The athletes in contrast with the coaches in all three countries much less agree that the current testing, sanctions and education system is good and no need to improve ($p < 0.0001^{***}$ and $p < 0.8$). The latter is especially true in relation to sanctions. However, when participants were asked to indicate whether the testing and education system needed to be improved ($p > 0.05ns$ and $p > 0.8$), but vast majority of coaches and athletes did not have any suggestion for improvement.

The beliefs of coaches Behaviors could not contribute to positive doping attitudes amongst Athletes show following. Beliefs of athletes significantly different from the opinion of coaches on the extent to which coaches can contribute to the positive attitude of athletes towards doping are highly divided. If in some aspects, such as "Showing favoritism towards the best athletes in the group", the answers of survey participants as coaches as well as athletes in Georgia and Moldova are similar in their answers, then in other points the opinions are divided.

Approximately 2 times less athletes are convinced that the behavior of coaches indicated in the questionnaires cannot significantly influence their decision to use prohibited substances. Only a small percentage of Coaches and athletes in all three countries would explain to the athlete how to take a prohibited substance. An analysis of the situation as a whole allows us to think that coaches need to pay attention to these situations and influence athletes in terms of the inadmissibility of taking prohibited substances by anyone in principle. Probably in Moldova more

attention should be paid to this issue during education seminars.

In contrast the beliefs of coaches and athletes are same in many ways, which may indicate a positive effect of coaches on athletes. For example more than half of Coaches and more than 70% of athletes believe that the media blows the doping issue out of proportion ($p > 0.05^{ns}$ and $\rho > 0.9$). More than half of Coaches and athletes in all countries were against legalizing of performance enhancements drugs, and the influence of coaches believes to athletes is significant ($\rho > 0.9$). Despite the fact that statistically significant differences were found in the answers of athletes and coaches ($p < 0.001^{**}$), but, in general it can be concluded that only a small part of athletes believe that legalizing of performance enhancements substances would be beneficial for sports.

The data clearly shows that almost all Coaches in all three countries are ready to dissuade their athletes from using prohibited substance. It is interesting to note that only some of the beliefs of the coaches of athletes are completely particularly consistent, such as the assessment of current testing systems or the duration of sanctions.

Overall, and not unexpectedly, the results for all three countries combined showed a number of differences between Coaches' and Athletes' beliefs that indicate a need for increased anti-doping activities in various areas. For example, Athletes were less likely than Coaches to:

- (i) agree that current anti-doping activities were effective;
- (ii) report an athlete's possession of a prohibited substance to their NADO or Sports Federation;
- (iii) to tell an athlete to never use any prohibited substance.

Conclusion

Analyzing the obtained results, it can be concluded that differences in social and cultural norms in the countries of the study participants to a much lesser extent determine the beliefs of coaches about doping, which can be transmitted to athletes. In conclusion, attitudes towards the use of doping among coaches in all three countries differ somewhat, which may relate to differences in the quality of educational programs.

The latter conclusion makes it mandatory to include some information in the educational programs for coaches, about the athletes' duties, ways and means to control their behavior, revealing in detail the mechanisms of such control.

A necessary condition for the new Educational program for coaches may also be the holding of education seminars and workshops for athletes with the obligatory presence of their coaches using "the coach and his athletes" formula. During the workshops the participants will be given the task of learning how to use the NADO and WADA websites, from where they can get correct information about anti-doping rules and standards, about their rights and obligations, the side effects of prohibited substances and present the materials for using such information in their coaching practice.

Unlike the case of awareness as stated by A.Hovhannisyan in the previous study (Hovhannisyan, 2022), there is a big difference in the influence of coaches' beliefs on the attitude of athletes to the use of prohibited substances, both between countries and between coaches and athletes.

In the case of Armenia, Georgia and Moldova, where the majority of coaches and athletes know only the national language, the role of national anti-doping agencies is more important, which should be able to correctly explain the duties and role of coaches in the process of preventing the use of prohibited substances and methods and enforcing anti-doping rules.

Summing up the results of the study, we can conclude that, in general, the results are useful especially in terms of how to improve the educational program in each country, namely which of the issues related to the use of prohibited substances and methods should receive additional attention. In order to increase the positive influence of coaches on the beliefs of athletes, it is also necessary to conduct joint seminars of coaches and athletes, paying attention to the discussion of the social behavior of coaches.

REFERENCES

- Allen, J., Taylor, J., Dimeo, P., Dixon, S., Robinson, L. (2015) Predicting elite Scottish athletes' attitudes towards doping: Examining achievement goals and motivational climate. *Journal of Sport Sciences*, 33, pp. 899-906
- Backhouse, S. H., Atkin, A., McKenna, J., Robinson, S. (2007) International literature review: Attitudes, 551 behaviors, knowledge and education – drugs in sport: Past, present and future. Report to the World Anti-Doping Agency,
- Backhouse S.H., McKenna J. (2001) Doping in Sport: A Review of Medical Practitioners' Knowledge, Attitudes and Beliefs, *International Journal of Drug Policy*, 22, pp.198–202
- Backhouse, S. H., McKenna, J. (2012) Reviewing coaches' knowledge, attitudes and beliefs regarding 554 doping in sport. *International Journal of Sports Science and Coaching* 7, pp. 167–175
- Cleret, L. (2011) The role of anti-doping education in delivering WADA's mission. *International Journal of Sport Policy* 3, pp. 271-278.
- Dimeo, P., Allen, J., Taylor, J., Robinson, L., Dixon, S. (2012) Team dynamics and doping in sport: A risk or a protective factor? Report to the World Anti-Doping Agency
- Donovan, R.J., Egger, G., Kapernick, V., Mendoza, J. (2002) A conceptual framework for achieving performance enhancing drug compliance in sport. *Sports Med.*, 32, pp. 269-284
- Dubin, C. (1990) Commission of inquiry into the use of drugs and banned practices intended to increase athletic performance. Ottawa, ON
- Figved, S.E. (1992) Drug education programs for coaches and leaders. *Science Periodical on Research and Technology in Sport* 12(4), pp. 5-9
- Fung, L., Yuan, Y. (2006) Performance enhancement drugs: Knowledge, attitude and intended behavior among community coaches in Hong Kong. *The Sport Journal*. 9, pp.3-15 Available at <http://thesportjournal.org/>.
- Hovhannisyán, A.S., Sahakyan, A.A, Ukleba, T., Jalleh, G., Donovan, R., Shengelia, R. (2018) Applying the WADA social science research package to assess Armenian athletes' beliefs about and attitudes towards doping. *Proceedings of the Georgian National Academy of Sciences* 43, (3-4), pp.145-155
- Hovhannisyán, A.S., Sahakyan, A.A, Ukleba, T., Jalleh, G., Donovan, R., Shengelia, R. (2022) Key weaknesses in coaches' anti-doping knowledge that may influence athletes' use of prohibited substances. A cross-national investigation, *Science in sport: modern issue* 3(7), pp.166-18
- Kirby, K., Moran, A., Guerin, S. A (2011) qualitative analysis of the experiences of elite

- athletes who have 556 admitted to doping for performance enhancement. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 3, pp. 205-224
- Laure, P., Thouvenin, F., Lecerf, T. (2011) Attitudes of Coaches Toward Doping, *Journal of Sports Medicine and Physical Fitness* 41(1), pp. 132–136
- Laure, P., Binsinger, C., Lecerf, T. (2003) General Practitioners and Doping in Sport: Attitudes and Experience, *British Journal of Sports Medicine* 37, pp. 335–338
- Lazuras, L., Barkoukis, V., Rodafinos, A., Tsorbatzoudis, H. (2010) Predictors of Doping Intentions in Elite-Level Athletes: A Social Cognitive Approach. *Journal of Sport and Exercise Psychology* 32, pp. 694–710
- Lentillon-Kaestner, V., Carstairs, C. (2010) Doping use among young elite cyclists: a qualitative psychosociological approach. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports* 20, pp. 336-345
- Lucidi, F., Zelli, A., Mallia, L., Grano, C., Russo, P., Violani, C. (2008). The social cognitive mechanisms regulating adolescents' use of doing substances. *Journal of Sports Sciences* 26(5), pp. 447-456
- Smith, A., Stewart, B., Oliver-Bennetts, S., McDonald, S., Ingerson, L., Anderson A., Dickson, G., Emery, P., Graetz, F. (2010) Contextual influences and athlete attitudes to drugs in sport. *Sport Management Review* 13, pp. 181-197

Sociology

Importance and Consequences of Sociological and Ethical Factors in the Fight Against Doping

Teimuraz Ukleba^{*}, Ramaz Shengelia^{**}, Nino Durglishvili[§]

^{*} Faculty of the Physical Education and Rehabilitation, Georgian State Teaching University of Physical Education and Sport, Tbilisi, Georgia

^{**} Academy Member, Department of Medical History and Bioethics, Tbilisi Medical State University, Tbilisi, Georgia

[§] Faculty of Social and Political Sciences, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi Georgia

The problem of doping is indeed a very acute and rapidly growing global problem. One of significant components of fight against dope in sports is implementation of the primary preventive measures. The interventions, in a form of educational programs should be oriented towards the athletes and their support personnel. Certainly, such programs require quite serious research support, with respect of both, their development and assessment of their effectiveness. The paper is based on a quantitative study: Development and implementation of the ethical education program for young athletes in order to combat doping, conducted in 2019-2020 using the questionnaire of World Anti-doping Agency: Social Science Research Package for Anti-Doping Organizations. The research target group included the national sports federations that have made the cooperation agreements with Anti-doping agency of Georgia. Sampling framework was database of the members provided by the mentioned sports federations that included contact information of each member. The survey was conducted in two waves: initially 215 athletes were surveyed (*first wave*). After completion of the training conducted in accordance to World Anti-Doping Agency (WADA) educational resources, they were surveyed again, based on the same questionnaire (*second wave*). 200 respondents participated in both waves and this provides 7% error and 95% guarantee. Certification variable included the athletic disciplines, classified in two categories: team sports and individual sports. At the first stage of selection the proportional distribution into the strata was provided. Selection of the respondents was provided by PPS method. Based on the research results, we can conclude that the anti-doping education and awareness of athletes is very important for formation of their anti-doping attitudes. © 2023 Bull. Georg. Natl. Acad. Sci.

sports medicine, doping, sociology, ethics

Specific characteristic of the sports – necessity of contest – directly and significantly influence moral-ethical formation of the athletes. One of the moral-ethical problems that is particularly acute in contemporary sports, is the problem of doping. In addition to the harm to the athletes' somatic health, doping contributes to creating of unfair competitive

environment. Undeserved award ruins the individual's moral, undermines the moral and ethical foundation of sports. Hence, in the past decade, in many countries all over the world, the issue of doping became subject of extensive research: in sports, with respect of doping problem, social sciences allow discussion of the goals of con-

sumption of prohibited substances, gain in-depth understanding of the essence of this problem, which fit scientifically grounded solution [1]. Aspects of social psychology in complex understanding of doping consumption in sports acquire decisive importance and this is demonstrated by the recent empiric studies, usually considered together with prevention programming. Formation and development of self-control and self-regulation skills is the effective way for preventing dope in sports. Survey of 410 young Australian athletes showed that high self-control positively affects the intentions to use of dope and attitude to it, while the intentions and attitudes of the athletes with lower self-control were higher [2]. The mentioned studies deal with the psycho-social correlations and forecasting extent of doping in sports, awareness of the athletes (adolescents, elite and competitive), attitude, beliefs and behavior in relation to doping, effectiveness of anti-doping education programs and specific doping-related models and theories [3-5]. Synthesis of the new, mixed studies allow the researchers, policymakers and practitioners in this sphere to thoroughly consider the processes [6]. There were conducted only few studies in this sphere, to present anti-doping education program outcomes or to develop anti-doping theory / model [7]. One of the significant components of fight against dope in sports is implementation of the primary preventive measures. The interventions, in a form of awareness programs should be oriented towards the athletes and their accompanying personnel. Conducted study on doping awareness, attitude to doping and actual preventive measures showed that: 89.9% of all coaches have already thought about doping and they mentioned that discussions about doping is part of their daily training of the athletes (52%). In the coaches' opinion, informing of the athletes about doping should commence in the age from 10 to 15 (40.2%). Only 24.6% of the athletes make active attempts to get information, the athletes regard that awareness

activities for them, coaches and physicians should be further expanded.

As significant finding of the study we regard the fact that irrespective of education about potential risks to the athletes' health does not reduce consumption of the prohibited substances [8].

German athletes, who have received additional education in a form of "additional classes" in the scopes of the National Plan for Doping Prevention, had much more knowledge about doping, compared with the athletes who have not received such education but this has not impacted their actual behavior [9].

Key measures against dope in sports include financial and social sanctions for anti-doping rules by the athletes, as well as their disqualification. Survey of Danish elite athletes showed that 67 of the questioned athletes regard that social sanctions are greater preventing factor than disqualification [10].

Athletes regarding that the moral is the key for their self-esteem, tend to consume less prohibited substances, due to low acceptance of amorality and strong sense of guilt [11].

In survey conducted in 2019, most athletes emphasized lack of awareness in doping-related issues. Some of them stated that the psychologist or coach uses to mention doping only briefly. Most athletes agreed that not only athletes should be involved in anti-doping awareness measures but also the parents, coaches and physicians. The athletes expressed their opinion that there is need of short and frequent awareness programs [12]. The athletes who received anti-doping education more than once, have more accurate knowledge, compared with those, who are less informed and this, in turn, emphasizes significance of permanent education [13]. Scottish elite athletes completed the questionnaire (N=177) studying attitude to consumption of preparations improving sports achievements, directions to achieve the goal and perception of the motivation climate. The survey showed that the individual and situational factors

operate as both, protecting and risk factors, with regard of dope in sports [14]. Qualitative study of Greek and Australian athletes and coaches showed number of factors impacting the athletes' anti-doping attitudes. There were identified five key factors: influence of the peers, influence of the coaches, doping stance, so called "doping stigma" and culture of surrounding. Key factor forming anti-doping attitudes is formation and development of anti-doping culture among the athletes. Analysis of the data from recent studies provides basis to offer that it is necessary to involve the society into anti-doping education [15-17]. Analysis of two questionnaires completed by 883 parents of young Australian athletes revealed that male parents demonstrated significantly better knowledge about doping and its side effects and were more likely to be influenced by their own sporting careers and amounts of sports activities per week. Parental sex did not demonstrate a significant influence on responses reflecting attitudes toward doping [18]. The indirect attitude measurement procedures as for example the implicit association test (IAT) showed the fact that the boundaries between (legal) supplements and (illegal) doping substances have been shifted from time to time so that athletes were not sure whether substances were legal or not. [19, 20]. Gillick competence (Children under the age of 16 can consent to their own treatment if they're believed to have enough intelligence, competence and understanding to fully appreciate what's involved in their treatment.) ought not, therefore, to be viewed as a precedent for pediatric or adolescent consent to doping and that the "weak" or "soft" paternalistic prevention of doping is justified [21]. The initial evidence of validity of the PE-IAT method to capture undeclared attitudes to doping and predict behaviors is promising but also indicates a need for improvement to the protocol and stimulus material. Self-reports on behaviors and social cognitive measures could be affected by some form of response bias. This can question the validity of self-reports, with reliability remaining

unaffected. Triangulation of various assessment methods is recommended [22, 23].

Problem significance and scientific novelty of the study. Doping problem is indeed very acute and rapidly growing problem at international level and this increasingly causes the interest to anti-doping and preventive programs. Fair play implies the conception of friendship, respect to the others and necessity of complying with the norms of moral. It is defined as the worldview system, rather than the way of single action only. This unambiguously exclude the problems related to deception, untruthfulness, doping, physical and psychological violence. Significance of doping issues at the national level can be evidenced by the particular attention of the state to this problem. Namely, in the alignment of anti-doping legislation with the World Anti-Doping Code by Georgian Parliament.

The current situation gave rise to the need to create educational anti-doping programs, which involves raising awareness in the ethics of sports behavior and is aimed at the self-conscious prevention of doping use, because only a complex approach will allow us to defeat the doping epidemic in big sports. Such programs, obviously, need quite serious research support both in terms of development and evaluation of their effectiveness. However, at the national level, there is still a shortage of relevant studies, which further emphasizes the relevance of the presented work, which, through the identification of the importance of anti-doping education and awareness raising, aims to provide scientific-research support for the formation of anti-doping attitude among Georgian athletes.

Research methodology. The article is based on a quantitative study conducted in 2012-2020 by using the questionnaire of World Anti-doping Agency: Social Science Research Package for Anti-Doping Organizations. The research target group included the national sports federations that have made the cooperation agreements with Anti-doping Agency

of Georgia. Sampling framework was database of the members provided by the mentioned sports federations that included contact information of each member. The survey was conducted in two waves: initially 215 athletes were surveyed (*first wave*).

Athletes participating in the first wave of the survey completed anti-doping training in accordance with WADA educational resources. After completion of the training conducted, they were surveyed again, based on the same questionnaire (*second wave*).

Second wave of the survey included only those respondents, who have fully completed the training and gave their informed consent to participation in the final stage. If any of these trained respondents refused to participate in the second wave of the survey, the relevant information of these respondents was removed from the first wave database as well. (15 cases in aggregate). 200 respondents participated in both waves and this provides 7% error and 95% guarantee. Certification variable included the athletic disciplines, classified in two categories: team sports and individual sports. At the first stage of selection the proportional distribution into the strata was provided. Selection of the respondents was provided by PPS method. Most athletes (68.3%) have 5-year (or season) or greater experience of competing in their main sports. Level of the competitions, where they participated is high as well – 30.7% of the athletes stated that they have participated in the world championship events and 3.3% of them have the experience of participating in the Olympic Games. The research was oriented, on the one hand, towards study the doping climate in Georgia and identification common latent factors that have had significant positive impact on improvement of the athletes' awareness, and on the other hand, on evaluating the effect of the training by developing a unified index (Training Effectiveness Index). Initially, by the method of the contrast of means, there were identified all variables that have statistically significant differences between the 1st

and 2nd waves. In aggregate, there were identified twenty such variables, which were subjected to factor analysis and they were reduced to six general factors (variables). Regarding the contents of the variables included into these factors, we named them as follows: “harmful effect of short-term consumption of the prohibited substances”, “fraud motivations”, “fairness of hearing”, “mechanisms of fairness and responsibility related to testing”, “belief in concealing of the prohibited substances’ consumption”, “factor of testing of human growth hormone”. First factor (“harmful effect of short-term consumption of the prohibited substances”) includes six variables: assessment of harm to the health caused by short-term (up to two months) consumption of anabolic steroids, design steroids (such as tetrahydrogestinone, erythropoietin (EPO) and other similar substances), human growth hormone, diuretics and design steroids (e.g. tetrahydrogestinone). The athletes evaluated the degree of harm to their health that could be caused by consumption of the mentioned substances for short period, say up to two months, in their opinion, based on four-point scale (from 1 – “no harm at all” to 4 – “severe harm”). Second factor (“fraud motivations”) includes three variables: “I would cheat, if this yields me victory”; “if others cheat, I could do the same”; “I would cheat, if this helped me or my team”. The athletes evaluated whether they agree or not with these statements based on five-point scale (from 1 – “I don’t agree at all”; to 5 – “I agree fully”). Third factor (“fairness of hearing”) integrates three variables: “How satisfied are you that the athletes who have appealed against undesired outcome had opportunity of fair hearing?” “How satisfied are you that the athletes in your sports that had undesirable outcome, will have the opportunity of fair hearing before the punishment is imposed?” and “How satisfied are you that the athletes who have appealed against undesirable outcome would have fair hearing at sports arbitration?” Evaluation was based on four-point scale (from 1 – “very satisfied”; to 4 – “very unsatis-

ried”). Fourth factor (“mechanism of fairness and responsibility in relation with testing”) included the following: “do you know or have you ever heard, whether the punishment in case of positive test is severe or light?” (Measurement was provided on the basis of four-point scale: from 1 – “very severe”; to 4 – “very light”); “Is Georgian Anti-Doping Agency equally fair to all athletes?” (Measurement was provided on the basis of four-point scale: from 1 – “very fair”; to 4 – “very

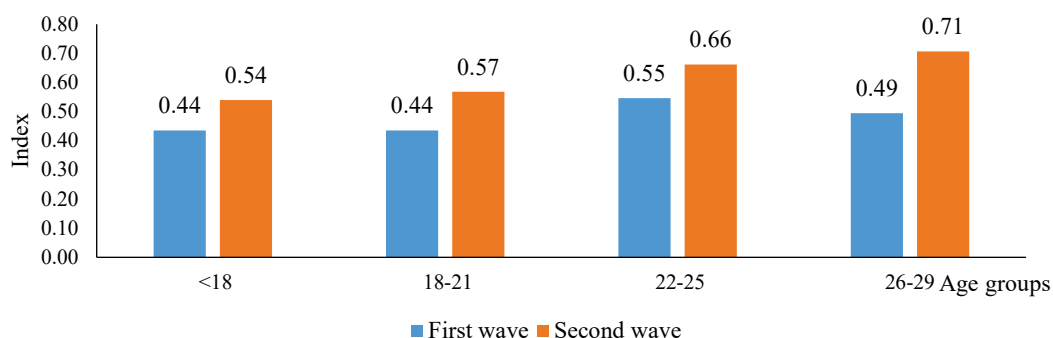
sis showed, the statistically significant difference between the waves is conditioned by the first five factors. Hence, the sixth factor, significance level (Sig.) = 0.816 was withdrawn from further analysis (sixth factor did not participate in formation of the index). In addition, it should be noted that share of each factor of the first five ones is quite high and the fifth factor (“belief in concealing of the prohibited substance consumption”), had the weight higher than the other ones:

Table. Significance levels and weights of factors (results of logistic regression)

Factors	Sig.	Exp(B)
Belief in concealing of the prohibited substances consumption	.000	1.64
Mechanisms of fairness and responsibility related to testing	.001	1.45
Fairness of hearing	.001	1.45
Fraud motivations	.002	1.40
Harmful effect of the short-term consumption of the prohibited substances	.004	1.38
Human growth hormone	.816	

unfair”); “How well Georgian Anti-Doping Agency complies with the testing procedures (such as sampling and protection)?” (Measurement was provided on the basis of four-point scale: from 1 – “fully complies”; to 4 – “does not comply at all”). Fifth factor (“believe in concealing of the prohibited substances consumption”) included: “If you receive the prohibited substance in the period of competition, in case of concealing attempt, how probable is that no one understands anything?” and “If you receive the prohibited substance in the period when there is no competition, in case of concealing attempt, how probable is that no one understands anything?” (Measurement was provided on the basis of four-point scale: from 1 – “very probable”; to 4 – “impossible”). Sixth factor is represented with the single variable, the athletes had to assess, how accurately, in their opinion, it is possible to detect human growth hormone by testing. Evaluation was provided based on five-point scale (from 1 – “very accurately” to 5 – “absolutely inaccurately”). As logistic regressive analy-

At the following stage of index formation, based on main components method, multiple use of the factor analysis, five new factors were developed. Only the variables that got high weights in the relevant factor, resulting from initial factor analysis participated in formation of each of them. And on the basis of the new factors, applying the same method, single general factor was formed, which, due to maximal dispersion, is the best variant of replacement of the mentioned five factors with the single one. Obtaining of one, general factor, in turn, allowed introduction of general index. Namely, the factor was normalized between zero and one, via linear transformation, so that to the factor’s minimal value corresponds the minimal value of index (0) and maximal value – to the maximal index (1). Based on the index, according to the difference between the first (0.45) and second (0.58) waves that is statistically significant (Sig.=0.000), effectiveness of the training was assessed. In particular, difference between them was 0.13. Given that this figure is almost one third (28.7%) of the first wave

Figure. Training Effectiveness Index by Age Groups.

value, we can regard that the training was quite effective. According to the index, training is effective for the athletes with experience of contests at international and national levels (in both cases the difference is statistically significant) and for those, still competing at the city/district level, difference between the waves is not statistically significant and this can be regarded as lower effectiveness of training for the athletes of such categories. Training is effective in both, team and individual sports. In both cases, the difference is statistically significant. In addition, it should be noted that in team sports the difference (0.14) is greater, compared with the individual sports (0.10). Training is effective for the age groups from 18 to 29 (difference is statistically significant). For the athletes who are 30 or older, the difference is not statistically significant. It should be mentioned that with respect of effectiveness, age group from 26 to

29 is drastically distinguished. This can be explained by the fact that age of 26-29 for the athletes is the age of the highest physical fitness, experience, psychological stability, the desire of maximal achievements. Hence, the athletes attempt to thoroughly understand and deal with any nuances hindering high sports achievements, among them, possible outcomes of unintentional or intentional violation of anti-doping regulations.

Finally, based on the research results, we can conclude that the awareness is very important for formation of anti-doping attitude in the athletes. In developing the relevant programs, it is recommended to consider the role and specific nature of the factors that significantly affect improvement of awareness, with the due regard of characteristics of different groups of athletes (age, experience of contests, sports etc.).

სოციოლოგია

სოციოლოგიური და ეთიკური ფაქტორების მნიშვნელობა და შედეგები დოპინგის გამოყენებასთან ბრძოლაში

თ. უკლება*, რ. შენგელია**, ნ. დურგლიშვილი§

*საქართველოს ფიზიკური აღზრდისა და სპორტის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი, ფიზიკური აღზრდისა და რეაბილიტაციის ფაკულტეტი, თბილისი, საქართველო

**აკადემიის წევრი, თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტი, სამედიცინო ისტორიისა და ბიოეთიკის კათედრა, თბილისი, საქართველო

§ივანე ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, თბილისი, საქართველო

სპორტსმენების მიერ დოპინგის გამოყენება მწვავე და სწრაფად მზარდი გლობალური პრობლემაა, რომლის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია პირველადი პრევენციული ღონისძიებების განხორციელება. ინტერვენციები, საგანმანათლებლო პროგრამების სახით, ორიენტირებული უნდა იყოს სპორტსმენებსა და მათ დამხმარე პერსონალზე, რაც მოითხოვს საკმაოდ სერიოზულ კვლევით მხარდაჭერას, მათი განვითარებისა და ეფექტურობის შეფასების თვალსაზრისით. ნაშრომი ეფუძნება რაოდენობრივ კვლევას: „ახალგაზრდა სპორტსმენების ეთიკური განათლების პროგრამის შემუშავება და განხორციელება, დოპინგთან ბრძოლის მიზნით“, რომელიც ჩატარდა 2019-2020 წლებში მსოფლიო ანტიდოპინგური სააგენტოს კითხვარის გამოყენებით – “სოციალური მეცნიერების კვლევის პაკეტი ანტიდოპინგური ორგანიზაციებისთვის”. კვლევის სამიზნე ჯგუფს წარმოადგენდა ის ეროვნული სპორტული ფედერაციები, რომლებსაც საქართველოს ანტიდოპინგური სააგენტოსთან ურთიერთ-თანამშრომლობის ხელშეკრულება ჰქონდათ გაფორმებული. შერჩევის ჩარჩოს წარმოადგენდა აღნიშნული ეროვნული სპორტული ფედერაციების მიერ მოწოდებული წევრების ელექტრონული ბაზა, რომელიც მოიცავდა საკონტაქტო ინფორმაციას თითოეული წევრის შესახებ. გამოკითხვა ჩატარდა ორ ტალღად: თავდაპირველად გამოიკითხა 215 სპორტსმენი (პირველი ტალღა). მსოფლიო ანტი-დოპინგური სააგენტოს საგანმანათლებლო რესურსის შესაბამისად ჩატარებული ტრენინგის დასრულების შემდეგ, ისინი კვლავ გამოიკვლიეს იმავე კითხვარის საფუძველზე (მეორე ტალღა). ორივე ტალღაში მონაწილეობდა – 200 რესპოდენტი, რაც უზრუნველყოფდა კვლევის შედეგების 7%-იან ცდომილებას 95%-იანი გარანტიით. სტრატეგიცირების ცვლადს წარმოადგენს სპორტის სახეობა, რომელიც განისაზღვრა ორი კატეგორიით, სათამაშო და ინდივიდუალური სპორტი. შერჩევის პირველ ეტაპზე მოხდა პროპორციული გადანაწილება სტრატეგებში. უშუალოდ, რესპოდენტების შერჩევა განხორციელდა PPS-მეთოდით. კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სპორტსმენების ანტიდოპინგური განათლება და ცნობიერება ძალზე მნიშვნელოვანია მათი ანტიდოპინგური დამოკიდებულების ჩამოყალიბებისთვის.

REFERENCES

1. Erickson K., McKenna J., Backhouse S.H. (2015) A qualitative analysis of the factors that protect athletes against doping in sport. *Psychology of Sport and Exercise*, **16**(2): 149-155. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.psychsport.2014.03.007> ort.2014.03.00
2. Chan D.K.C., Hardcastle S.J., Lentillon-Kaestner V., Donovan R.J., Dimmock J.A., Hagger M.S. (2014) Athletes' beliefs about and attitudes towards taking banned performance-enhancing substances: a qualitative study. *Sport, Exercise, and Performance Psychology*, **3**(4): 241–257.
3. Johnson J., Butryn T., Masucci M.A. (2013). A focus group analysis of the US and Canadian female triathletes' knowledge of doping. *Sport in Society*, **16**(5): 654-671.
4. Gucciardi D.F., Jalleh, G., Donovan R.J. (2010) Does social desirability influence the relationship between doping attitude and doping susceptibility in athletes? *Psychology of Sport and Exercise*, **11**: 479 – 486.
5. Petroczi A., Aidman E. V. (2009) Measuring explicit attitude toward doping: review of the psychometric properties of the performance enhancement attitude scale. *Psychology of Sport and Exercise*, **10**: 390-396.
6. Erikson K. (2017) Blowing the whistle on doping in sport through evidence-informed policy making (WADA-AMA. org).
7. Donovan R.J., Jalleh, G., Gucciardi D.F. (2014) Using the Sport Drug Control Model to review the social science research on doping and identify areas for future research. Report submitted to WADA Education Committee and Social Science Research Ad Hoc Sub-Committee. Canada.
8. Peters C., Schulz T., Oberhoffer R. Michna H. (2009) Doping and doping prevention: knowledge, attitudes and expectations of athletes and coaches. *Deutsche Zeitschrift Fur Sportmedizin*, **60**(3): 73–78.
9. Wippert P. A., Fließner M. (2016) National doping prevention guidelines: Intent, efficacy and lessons learned – A 4-year evaluation. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, **11**(35): 42. doi: 10.1186/s13011-016-0079-9
10. Overbye M., Elbe A.M., Knudsen M.L., Gertrud Pfister (2014) Athletes' perceptions of anti-doping sanctions: the ban from sport versus social, financial and self-imposed sanctions, pp. 364-384 | Published online: 21 Nov. 2014.
11. Kavussanu M., Ring C. (2017) Moral identity predicts doping likelihood via moral disengagement and anticipated guilt. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, **39**(4): 293–301. doi: 10.1123/jsep.2016-0333
12. Hallward L., Duncan L. R. (2019) A qualitative exploration of athletes' past experiences with doping prevention education. *Journal of Applied Sport Psychology*, **31**(2): 187–202. <https://doi.org/10.1080/10.1080/10.413200.2018.1448017>
13. Murofushi Y., Kawata Y., Kamimura A. Hiroswawa M. Shibata N. (2018) Impact of anti-doping education and doping control experience on anti-doping knowledge in Japanese University athletes: a cross-sectional study. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, **13**(1), article number 44: 1-15. <https://doi.org/10.1186/s13011-018-0178-x>
14. Allen J., Taylor J., Dimeo P., Dixon S., Robinson L. (2015) Predicting elite Scottish athletes' attitudes towards doping: examining the contribution of achievement goals and motivational climate. *Journal of Sports Sciences*, **33**(9):899-906. doi: 10.1080/02640414.2014.976588.
15. Barkoukis V., Brooke L., Ntoumanis N., Smith B. & Gucciardi D. F. (2019) The role of the athletes' entourage on attitudes to doping. *Journal of Sports Sciences*, **37**(21): 2483–2491. doi: 10.1080/02640414.2019.1643648
16. Backhouse S., McKenna J., Patterson L. (2009) Prevention through education: a review of current international social science literature. Canada: World Anti Doping Agency.
17. Backhouse S., McKenna J., Robinson S., Atkin A. (2007) Attitudes, behaviours, knowledge and education - drugs in sport: past, present and future. Leeds Metropolitan University Carnegie Research Institute, Prepared for World Anti-Doping Agency.
18. Blank C., Leichtfried V., Schaiter R., Furchapter C., Muller, D., Schobersberger W. (2013) Doping in sports: knowledge and attitudes among parents of Austrian junior athletes. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports*, **25**(1): 116-124. doi:10.1111/sms.12168
19. Brand R., Melzer M. (2011) DopingEinstellungsmessen [Measuring Doping attitudes]. *Doping*, **2**(1): 46-49.
20. Brand R., Melzer M., Hagemann N. (2011) Towards an implicit association test (IAT) for measuring doping attitudes in sports. Data based recommendations developed from two recently published tests. *Psychology of Sport and Exercise*, **12**: 250 – 256.
21. McNamee M.J. (2009) Beyond consent: the ethics of pediatric doping. *Journal of the Philosophy of Sport*, **36**:111–126.
22. Petroczi A., Aidman E., Nepusz T. (2008) Capturing doping attitudes by self-report declarations and implicit assessment: a methodology study. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy* **9**: 1-12.
23. Petroczi A., Uvacek M., Nepusz T., Deshmukh N., Shah I., Aidman, E. V., Barker J., Tóth M., Naughton D. P. (2011) Incongruence in doping related attitudes, belief and opinions in the context of discordant behavioural data: In which measures do we trust? *PloS One*, **6** (4): e 18804.

Received December, 2022

BATTLE AGAINST DOPING IN GEORGIA: BASIC BIOSOCIAL AND ETHICAL ASPECTS

Teimuraz Ukleba¹, Ramaz Shengelia², Nino Durglishvili³

¹ Georgian State Teaching University of Physical Training and Sports, Faculty of Physical Education and Rehabilitation, Tbilisi; ² Tbilisi State Medical University, Department of Medical History and Bioethics, Georgia; ³ Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Faculty of Social and Political Sciences, Georgia

The basis of anti-doping policy is multidimensional and each of its compilers (legal base, ethical norms, values, bio-medical achievements and difficulties, educational programs, finance, management, etc.) pursues a unique goal. It is obvious that the task of an interdisciplinary approach is being set, as well as an in-depth study of each of them.

The presented work is one of the first attempts to investigate the anti-doping policy in Georgia. It focuses on the study of the mechanisms of making important decisions and the distribution of responsibility by athletes in relation to doping.

The main research tool was the questionnaire of the World Anti-Doping Agency: "A package of sociological studies for anti-doping organizations", which underwent the procedure of adaptation to the studied population. The basis of the selection was the electronic database of participants provided by the mentioned National Sports Federations. The selection was carried out by a two-stage stratified-cluster method.

The study was conducted in two waves. The sample size was 200 respondents, which guarantees a 7% margin of error of the survey results with a guarantee of 95%. The main tools of both phases of qualitative research were semi-focused questionnaires/guides. In both cases, respondents were selected using purposive sampling methods.

In conclusion, it can be said that raising awareness is a necessary and extremely important prerequisite for the development of anti-doping attitudes among athletes.

Key words: anti-doping, education, biosocial, ethics, social research, awareness

The battle against doping is every athlete's battle. Ideals of dignity, human excellence and fair play are not unique to Olympic movement, but apply to the very nature of sport – to be the best an athlete can be. But at some point, a line must be drawn between being the best through hard work, perseverance and certain levels of biological luck and that of taking extraordinary means. Doping, winning at all costs, cannot be accepted, least of all athletes [16].

In a highly competitive sporting environment, athletes and their support personnel are under increasing pressure to win. As a result, they may be tempted to use performance enhancing substances and methods. This phenomenon is not limited to elite athletes; young people and amateur sports enthusiasts too are being drawn into doping. Doping is a public health issue. It jeopardizes the values, ethics and integrity of sport; and the health of those involved in it (UNESCO, International Convention against Doping in Sport).

This article is based on the research conducted in 2019-2020, which has been focused on biosocial and ethical aspects of the battle against doping in Georgia.

The modern condition of the issue

A specific feature of sports – the need to competition – directly and significantly affects the moral and ethical formation of a person.

Significantly tightened sanctions by World Anti-Doping Agency on athletes who failed a doping test could not reduce number of violations of anti-doping rules. Conversely, the percentage of violations of anti-doping rules increased from 1.35% to 2.62% (2018 Anti-Doping Testing Figures. WADA-AMA.org). The above-mentioned situation led to the mobilization of increasing investments in social scientific research by the World Anti-Doping Agency (WADA) [3].

Social Sciences had not been in a hurry to force interest towards doping for a long time. However, a positive attitude towards the prevention of doping was demonstrated from the very beginning [1, 2].

Concern about the systematic use of doping and the daily battle for its avoidance, the implementation of increasingly large-scale measures based on scientific research, require the use of reliable and cost-effective strategies [5].

In sports, in the context of the doping problem, social sciences allow us to talk about the goals and reasons for the use of banned substances by athletes, to penetrate deeply into the essence of this problem and find a scientifically substantiated way to solve it [12].

Also, aspects of social psychology in a comprehensive understanding of the use of doping in sports are becoming crucial meaning, as evidenced by recent empirical studies that are sometimes considered along with preventive programs [6].

These studies concern psychosocial correlations and prediction of doping use in sports, knowledge, attitudes, beliefs and behavior of athletes (teenagers, elite and competitive) regarding doping, the effectiveness of anti-doping educational programs and specific models and theories about doping [4, 14, 17, 22].

The synthesis of new, mixed studies allows researchers, policy makers and practitioners to provide an exhaustive overview of the processes taking place in this area [13].

The researchers studied the knowledge, attitudes and beliefs of coaches, sports doctors, athletes' support staff, gym users and the general public, which formed the basis for determining the public attitude to this issue, the so-called "doping climate" [8, 20].

Only a few studies have been conducted in this area to present the results of an anti-doping educational program or to develop an anti-doping theory/model [7, 11].

The recognition, respect and formation in behavior (cultivation) of an individual approach to the concept of "clean" for oneself is the main cornerstone of the development of "clean" sports [23].

Discussing the principles of motivation in anti-doping educational programs and paying more attention to them can become a factor in reducing the dependence of coaches and their athletes on doping [21].

The prevention of doping remains a difficult task for the anti-doping organizations of each country. Paying more attention to anti-doping education provides a potential improvement in forecasting [19].

Problem significance

The issue of the effectiveness of anti-doping policies is one of the most important challenges of modernity. It is multidimensional, and each of its compilers pursues a unique goal (legal base, ethical norms, values, bio-medical achievements and difficulties, educational programs, finance, management, etc.) with such a variety of factors, it is obvious that the task of an interdisciplinary approach is being set, as well as an in-depth study of each of them.

Based on the Code of Sports Ethics adopted by the Council of Europe, the path to victory must be fair play, which means much more than playing with the rules. It incorporates the concepts of friendship, respect for others and always playing within the right spirit. Fair play is defined as a way of thinking, not just a way of behaving.

The presented work is one of the first attempts to investigate the anti-doping policy in Georgia. It focuses on the study of the mechanisms of making important decisions and the distribution of responsibility by athletes in relation to doping, as well as their personal motivations.

The research is aimed at supporting the development of the right spirit of sportsman and anti-doping sentiments.

Considering the issue of research from this point of view will also allow us to understand the formation of an athlete's attitude to doping as a single systemic process, since the athlete is directly faced with the dilemma of taking or not taking doping, and ultimately his decision is the result of the group impact of various triggers that are associated with the effectiveness of anti-doping policy.

METHODS

Based on the complex nature of the research issue, in order to obtain a comprehensive and consistent understanding of the issue, Mixed Methods Research (MMR) have been developed design [10].

The study was conducted using the method of Sequential explanatory [9, 24, 25].

The first stage of the study was a quantitative study. Those National Sports Federations that signed a cooperation agreement with the Anti-Doping Agency of Georgia were selected as the target group.

The main research tool was the questionnaire of the World Anti-Doping Agency: "A package of sociological studies for anti-doping organizations", which underwent the procedure of adaptation to the studied population.

The basis of the selection was the electronic database of participants provided by the mentioned National Sports Federations. The selection was carried out by a two-stage stratified-cluster method. The study was conducted in two waves. The sample size was 200 respondents, which guarantees a 7% margin of error of the survey results with a guarantee of 95% [26].

In the second phase of the study, a two-phase qualitative study was conducted: 6 focus groups with athletes (the first phase) and 10 in-depth interviews with coaches (the second phase).

The composition of the focus groups and the main research questions were determined according to the main results of the quantitative research, while the main research questions of the in-depth interviews were determined taking into account the main results of both quantitative research and focus groups. The task of both phases of qualitative research was to explain, complement and contextualize the main results of quantitative research. The main tools of both phases of qualitative research were semi-focused questionnaires/guides. In both cases the respondents were selected using purposive sampling methods.

The purposive audience of the focus groups were selected athletes united in research sports federations.

The purposive audience of the focus groups were selected athletes united in research Sports Federations. The main characteristics of the selection were gender, age, experience of participating in competitions at the international or national levels; personal and/or team achievements. Each focus group involved 8 respondents. None of the focus group participants were the athletes who represented the quantitative survey respondent.

The target group of in-depth interviews involves the coaches of the studied sports federations (since the special importance of the coach was revealed by the results of

quantitative researchs and focus groups). Totally of 8 trainers were interviewed. Their selection was conducted according to gender, work experience as a trainer, achievements and work experience with age groups of athletes (children's sports, adult sports).

The main tasks of quantitative research were to assess the role of raising awareness in the formation of anti-doping mood of athletes and to identify factors that significantly affect the awareness of athletes. These tasks were solved through an integrated assessment of raising awareness indicator-index calculation. Based on this indicator, the effectiveness of the training was evaluated by the difference between the first (0.45) and second waves (0.58), which was statistically significant (Sig. = 0.000). Namely, the difference between them was 0.13. Due to the fact that this indicator is almost a third of the value of the first wave (28.7%), the training can be considered as quite effective.

According to the index, the training is effective for those athletes who have an experience of competing at international or national levels (in both cases, the difference is statistically significant), while for those athletes who are still limited to the city/district levels, the difference between the waves is not statistically significant.

The training is effective for both game and individual sports representatives. In both cases, the difference is statistically significant. However, it should be noted that in the case of playing sports, the difference rate is higher than in athletes who are engaged in individual sports. The training is effective for the age groups of 18-29 years (the difference is statistically significant). And for athletes aged 30 or over, the difference is not statistically significant [26].

The main characteristics of athletes, which are statistically significant in relation to the effectiveness of training, formed the basis for the selection of athletes participating in focus groups and coaches for in-depth interviews.

Thus, based on the results of quantitative research, it can be concluded that awareness is an extremely important factor for the development of anti-doping mood in athletes. But, it is worth noting that only a part of the information transmitted during training based on the results of comparing the data of the two waves causes a statistically significant difference in certain (not all) groups of athletes, however, the difference between the second wave index (0.58) and the upper bound of the index (1) (0.42) is significant. Accordingly, the expediency of a more in-depth study of other factors relevant to the context of the study was revealed, for which purpose a qualitative research was conducted.

As a result of qualitative research data analysis, the importance of raising awareness along with fair and equal environment, diversification of trust and responsibility mechanisms, medical and psychological support of athletes, as well as ethics and related value orientations were revealed.

Ensuring an honest and equal environment (at the level of gaining real trust from athletes), according to the participants of the focus group, is one of the most important

factors in the formation of the anti-doping attitude of athletes. Fair play does not depend only on the decision of one athlete – if athletes are not convinced that compliance with the rules applies to each player equally, regardless of their personal decision, they can still be participants in unfair play, besides they are in a losing position:

"I am a natural, I train with my abilities, someone who is financially strong, consumes doping and is in good shape than me" (male, 19 years old, individual sport; holder of an International title).

"If I knew that my opponent was taking (doping), I might as well think about it. Will only I be fair?" (female, team sport; holder of an International title).

There is no skepticism or dissatisfaction with laboratory testing procedures from athletes, but a lack of confidence in the mechanisms for detecting doping in general was revealed. Athletes suggest that manufacturers of innovative types of doping may have preceded the development and implementation of their detection mechanisms:

"They are constantly working on creating a substance that the test cannot detect" (male, 20 years old. Individual sport; holder of an International title).

"There may also be a new generation of doping that does not fall during testing" (female, 21 years old. team sport; holder of an International title).

Skepticism towards ensuring a fair and equitable environment, in turn, contributes to the mood associated with the difficulties of a developing country – during the discussion, it was suggested that athletes from developed countries may have much more information, communications and financial resources to use such types of doping that have not yet been discovered:

"Thus, representatives of more developed and richer countries have the opportunity to get a new generation of doping, which does not fall during testing" (female, 25 years old. Individual sport; holder of an International title).

"As I have heard, there are new types of doping that are not fixed in the test" (male, 18 years old, individual parasport, holder of National title).

Mechanisms for the distribution of trust and responsibility

There are questions regarding the provision of a fair and equal environment, to which there are no unambiguous answers. Obviously, the resources are of great importance, through which it is possible to gain the trust of athletes, to convince them of the effectiveness and advantages of anti-doping campaigns. During the discussion on this issue, the special role of the coach was revealed. Athletes realize that they themselves are responsible persons, but when making important decisions, the main thing for them is the position of the coach. At the same time, it can be said that the coach is the "trusted

person” of the athlete in Georgia, the main source of information and communications, financial manager, adviser, defender and lobbyist. Such a special load/role of the coach is also manifested in relation to medical aspects:

“The coach is the main, I assent with him vitamins and everything else” (male, 25 years old. Individual sport; holder of an International title).

“Due to injury, if the attending physician prescribes anything, I call the coach” (female, 26 years old. team sport; holder of an International title).

Accordingly, the in-depth interviews aimed to research the above-mentioned issues from the position of the coaches themselves and focused on identifying and assessing the current situation, as well as the mechanisms of responsibility and the possibilities of redistribution of rights and responsibilities. On the part of the coaches, it has been proven that up to a certain stage of success, they unilaterally guide the athlete in all aspects, and making of decision is usually actually carried out by them. If an athlete achieves special success, National Sports Federations and/or International institutions or agents are involved, but the moral influence of the coach often remains relevant in these cases. Coaches, obviously, note that this is a great load, but they have adapted to such a way of working and believe that it is very comfortable for the athlete, because they, instead, are given the opportunity to think only about specific sports results:

“It’s better to contact me. They only have to prepare well” (male, coach with 17 years of experience, individual parasport).

“...The coach wants the same as the player – a good result. Someone is always dissatisfied. Interference from others will only complicate the situation” (male, coach with 5 years of experience, team sports).

“There is competition too, and it's better to be closer to me personally” (female, coach with 7 years of experience, team sports).

Such an importance of the coach, on the one hand, is a good resource in terms of gaining the trust of athletes at the initial stage of the anti-doping campaign and effective communication with them (“If you convince the coach, you convince the athlete, too”). But, on the other hand, it restricts the freedom of choice of the athlete and creates the need to use these mechanisms by which the athlete can make informed decisions on issues related personally to his health, career development, rights or responsibilities. As revealed from in-depth interviews, the multifunctional and special role of the coach is due to various factors. Among them is the lack of qualified personnel, which is mainly due to limited financial opportunities. The importance of strengthening medical and psychological support for athletes was highlighted:

“It’s really important for athletes to have a psychologist, in order not to reveal a low result at the competition” (male, honored coach with 20 years of experience, individual sports).

“We have one doctor, if someone has any difficulties, we send them to him, but he does not work with us permanently. We need it very much” (female coach with 5 years of experience in individual children's sports).

“The athlete must be under the constant supervision of a doctor. A doctor who knows him well and is a professional in his field” (female coach with 7 years of experience in team sports).

“My first problem is that, problem with psychologist, that we can't solve yet” (male, coach with 17 years of experience, individual parasport).

As can be seen from the above material, the role of a doctor and a psychologist in the battle against doping is very important. Especially obvious is the whole set of professional, ethical aspects of a doctor who can be assigned a specific ethical and value qualification (in this case, we are not talking about legal responsibility, which is a separate topic of discussion).

Ethical grounds for taking doping

Bioethics studies the ethical relationship of the trivial triangle-patient-doctor – society-members, establishes general principles and rules, provides mechanisms for their protection [18]. In this triangle, instead of a patient, we can easily place an athlete who, involuntarily, regularly takes most of the rather powerful drugs / chemical substances. There are four principles of bioethics: “Do no harm”, “Do kindness”, “The principles of respect for patient autonomy” and “The principle of Justice”. Also two rules: truth and confidentiality [15].

Giving a drug or substance of doping action to an athlete with the consent / recommendation of the doctor, violates all the above principles and rules.

The principle of “Do no harm” is violated when providing a completely healthy young with a mixture that he does not need to improve his health, but conversely, leads to his injury both instantly and in the near and distant perspective. The main responsibility in this case lies with the doctor.

The principle of “Do kindness” is excluded by the recognition of a violation of the above-mentioned principle. The "kindness" brought by doping is undeserved, ephemeral and deeply damaging both on a personal and social levels. The subject has a perception of the possibility of obtaining an undeserved victory by passing the law, and he will try to achieve success with similar methods in the future.

It is a common practice that successful athletes, after active sports, open the way to high social and political positions and careers. And in this case, the “experience” of this subject goes beyond the personal level, and the scale of the damage he brings, becomes much deeper and more severe. This can be a condition for promoting corruption, nepotism and public demoralization. Here, all parties share responsibility equally.

The “Principle of respect for patient autonomy” is violated when a young athlete’s will is consciously or unconsciously pressured to take doping. When the thought comes to mind that “everyone is doing it today” or “you can’t do anything differently”, etc. In this case, the role of the coach is more evident.

“The principle of justice” follows from all three of the above principles and implies equality at both the personal and social levels. This philosophical category underlies the generally accepted and slogan-based concept of fair play.

Justice should be not only the choice of a person – whether he is fair or not, but it should be the maxim of public morality, and other attitudes should be considered at least unethical. Violation of the rules of truth and confidentiality occurs when the athlete is not actually aware of all the possible consequences of taking doping and is fully entrusted to the coach and doctor. In this case, the responsibility for the last two especially increases and, as we think, goes beyond the ethical crime. Based on the above, the responsibility of the doctor as a professional regarding the athlete's attitude to doping and the expected biomedical and even sociological consequences in case of its use is quite obvious. We think this should be reflected in special regulations. As mentioned, the protection of the interests of the athlete and their rights is still mainly included in the functions of the coach. Interestingly, the opinion of the participants of in-depth interviews on this issue was divided into two. One group considers this quite sufficient and believes that a good athlete will always be under the protection of a coach, and special norms are not needed for this:

“- Ethics? Everything is still based on relationships. If the athlete does everything the coach tells him, everything will be fine. It’s his responsibility, and the coach will figure it out for himself” (male, honored coach with 20 years of experience, individual sports).

“It’s all about personal relationships. I don’t think special ethics is needed. Anyone who is ethical in everyday life will also be ethical in sports. The coach takes care of a good athlete like a child, nothing will be difficult” (female, coach with 7 years of experience, team sports).

According to the second group, official rules and mechanisms are desirable that will allow the athlete to make a free, informed choice. As the latter believe, the adoption of ethical norms would be the best solution in this sense, since legal norms, above all, are very general and operate within a broad framework. In addition, the mechanisms of their enforcement, in most cases, are associated with a long period of time and strict liability mechanisms:

“If such a standard exists, on the contrary, I will welcome you, and this will help me and anyone else to understand the situation” (male, coach with 17 years of experience, individual parasport).

“Of course, ethics is very important. After all, this is a fair competition, and adversarial should be fair. If it's not fair, then everyone will succeed. Sport is not for everyone, as not

everyone can be an engineer, a doctor” (female, coach with 10 years of experience, team parasport).

“I have been training children since 5-6 years and this issue is relevant, and they are interested in norms related to ethics” (female, coach, with 5 years of experience, individual children's sports).

“A good relationship is good, but if the relationship is destroyed, after all, the athlete must be able to protect himself. It seems that everything is fine, but, yet, ethical standards are better to act. It's hard to find another one, it's hard. Human gametes are also not easy, but the norms of ethics can definitely be used by athletes. This is because the children were treated unfairly” (male, coach with 5 years of experience, team sports).

CONCLUSION

In conclusion, it can be said that raising awareness is a necessary and extremely important prerequisite for the development of anti-doping attitudes among athletes. But in order for knowledge about doping to become a real basis for making appropriate decisions, it is equally important to create an environment in which the multifaceted needs of an athlete will be diversified at the level of highly qualified personnel (coach, doctor, psychologist, agent, mechanisms/activities related to awareness education or value orientations, and so on), this will allow him to take into account different points of view, but ultimately independently make an informed choice, develop clearly defined value orientations and institutional guarantees of protection of his rights and career advancement both at the level of daily activities and training, as well as at the level of sports competition of any levels.

REFERENCES

1. *Aubel O., Ohl F.* International Journal of Drug Policy, 2014, 25(6), 1094-1102. doi:10.1016/j.drugpo.2014.08.010.
2. *Backhouse S.H., McKenna J., Patterson L.* Prevention through education: A review of current international social science literature; a focus on the prevention of bullying, tobacco, alcohol and social drug use in children, adolescents and young adults, 2009.
3. *Barkoukis V., Lazarus L., Harris P.R.* Psychology of Sport and Exercise, 2015, 16 (2), 175-181. doi: 10.1016/j.psychsport.2014.02.003.
4. *Blank C., Leichtfried V., Schaiter R., Furhapter C., Muller D., Schobersberger W.* Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports, 2013, 25(1), 116-124. doi:10.1111/sms.12168.
5. *Boardley I.D., Grix J., Harkin J.* Qualitative Research in Sport, Exercise and Health, 2014, 7(5), 698-717. doi: 10.1080/2159676X.2014.992039.
6. *Chan D.K.C., Hardcastle S.J., Dimmock J.A., Lentillon-Kaestner V., Donovan R.J., Burgin M., Hagger M.S.* Psychology of Sport and Exercise, 2014, 16(2), 164-174. doi:10.1016/j.psychsport.2014.03.002is
7. *Chan D.K.C., Hardcastle S.J., Lentillon-Kaestner V., Donovan R.J., Dimmock J.A., Hagger M.S.* Sport, Exercise, and Performance Psychology, 2014, 3(4).

8. *Claessens B.* Doping attitudes, moral disengagement, and ethical decision making of young talented athletes: an advanced intervention study. WADA-AMA.org2016.
9. *Creswell, Clark P.* Designing and Conducting Mixed Methods Research SAGE Publications, 2017 M08 31, 520 pages.
10. *Dawadi S., Shrestha S., Giri R.A.* Journal of Practical Studies in Education, 2021, 2(2), 25-36 DOI: <https://doi.org/10.46809/jpse.v2i2.20>.
11. *Donovan R.J., Jalleh G., Gucciardi D.F.* Using the Sport Drug Control Model to review the social scienceresearch on doping and identify areas for future research. Report submitted to WADA Education Committee and Social Science Research Ad Hoc Sub-Committee, 2014.
12. *Erickson K., McKenna J., Backhouse S.H.* Psychology of Sport and Exercise, 2015, 16(2), 149-155. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.psychsport.2014.03.007> ort.2014.03.00.
13. *Erikson K.* Blowing the whistle on doping in sport through evidence-informed policy making. WADA-AMA. org2017.
14. *Gucciardi D.F., Jalleh G., Donovan R.J.* Psychology of Sport and Exercise, 2010, 11,479-486.
15. HD. Helsinki Declaration of the World Medical Association. Manual recommendations for doctors on medical-biological research conducted on humans. Adopted by the 18th World Medical Assembly. Helsinki, Finland, July 1964.
16. *Houlihan B.* Dying to win – Doping in sport and the development of anti-doping policy, 2nd edition; Council of Europe Publishing; ISBN 92-871-4685-3; May, 2002, Germany.
17. *Johnson J., Butryn T., Masucci M.A.* Sport in Society, 2013, 16(5), 654-671.
18. *Mamulashvili B.* Bioethics. Tbilisi. 2008, 67-87.
19. *McLean S., Naughton N., Kerhervé H., Salmon P.M.* International Journal of Drug Policy.2023, 115, 104019<https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2023.104019>
20. *Mills J.* WADA-AMA.org).2019.
21. *Ntoumanis N., Quested E., Patterson L., Kaffe S., Backhouse S.H., Pavlidis G., Barkoukis V., Whitaker L., Barkoukis V., Smith B.J., Staff H.R., Gucciardi D.F.* Br. J. Sports Med., 2021, 55(4):213-219. doi: 10.1136/bjsports-2019-101963.
22. *Petroczi A., Aidman E.V.* Psychology of Sport and Exercise, 2009, 10, 390-396.
23. *Petroczi A., Heyes A., Thrower S.N., Martinelli L. A., Boardley I. D., Backhouse S.H.* The RESPECT Consortium. Building clean(er) sport together: Community-based participatory research with elite athletes and anti-doping organisations from five European countries, 2020, SportRxiv DOI: 10.31236/osf.io/7wqbp.
24. *Schoonenboom, Johnson.* How to Construct a Mixed Methods Research Design, 2017, 69(Suppl 2):107-131. doi: 10.1007/s11577-017-0454-1. Epub 2017 Jul 5.
25. *Shorten A., Smith J.* Evidence-Based Nursing, 2017, 20(3), 74-75.
26. *Ukleba T., Shengelia R., Durglishvili N.* Bulletin of the Georgian National Academy of Science, 2023, 17, 1.